

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
2019-YL- 263

**TÜKETİM MEKANI OLARAK KENT, MEKANIN
DÖNÜŞÜMÜ VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ**

HAZIRLAYAN
Can ÖZTÜRK

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT

AYDIN - 2019

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Can ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “Tüketim Mekanı Olarak Kent, Mekanın Dönüşümü ve Üniversite Öğrencileri” başlıklı tez, 13.12.2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Gülhan DEMİRİZ	Adnan Menderes Üniversitesi	
Üye	Doç. Dr. Elife KART	Akdeniz Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....tarih.....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdür

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

13 / 12 / 2019

Can ÖZTÜRK

ÖZET

TÜKETİM MEKANI OLARAK KENT, MEKANIN DÖNÜŞÜMÜ VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ

Can ÖZTÜRK

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emin YİĞİT

2019, IX + 129 sayfa

Her ne kadar tarihsel süreçte 15. Yüzyıl'a kadar geriye götürülebilse de bu çalışmada 1980 sonrası süreç üzerinden irdelenmiş olan küreselleşme, çok boyutlu ve karmaşık bir süreçtir. Genel anlamda siyasal, kültürel, ekonomik görünümü üzerinden tartışılan süreç, yine bu başlıklar üzerinden daha da daraltılarak açıklanabilir. Küreselleşmenin ekonomik görünümü içerisinde açıklanabilecek olan piyasaların küreselleşmesi, gerçekleşme düzeyi ve yol açtığı sonuçlar açısından çok önemlidir ki küreselleşmenin çok yönlülüğü üzerinde duranlar çoğunlukla piyasanın küreselleşmesinin gerçekliğini yadsımaksızın, diğer boyutların varlığına da dikkat çekmektedir.

Hal böyle olunca finansal küreselleşme ve tüketim mekanı olarak kent üzerine yoğunlaşılacak olan bu çalışmada, Türkiye'de tüketim mekanının öznelereinden biri konumunda olan üniversite öğrencileri üzerinden mekanın yeniden nasıl üretildiği ve bu sürecin mekanda nasıl bir sosyal gerçeklik yarattığı sorgulanmıştır.

Temel hak durumundaki hizmetlerden biri olan eğitim çerçevesinde sosyal devlet, sunduğu hizmetler ile üniversite öğrencilerinin barınma ihtiyaçlarını karşılarken sosyal refah politikalarının terk edilmesiyle birlikte yapı gereksinimleri karşılayamaz hale gelmiştir. Bu noktada temel ihtiyaçlardan biri olan barınma ihtiyacının karşılanmasında özel sektör ya da inşaat sermayesi devreye girmektedir. Araştırmada; öğrenciler üzerinden yaratılan mekan ekonomisinin inşa edilme sürecine ve tüketim-mekan ilişkisini üreten ve sürdüren toplumsal mekanizmalara odaklanılmıştır. Bu bağlamda yaratılan mekan ekonomisi ile birlikte ortaya çıkan sosyal gerçeklik üzerinden üniversite öğrencilerinin barınma sorunu, öğrenci kimliğinin ve yaşam tarzının tüketim üzerinden yeniden inşa edilmesi, öğrencilerin finansallaştırılması süreci ve üniversite öğrencileri aracılığıyla yaratılan neo-liberal kentsellik araştırılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Küreselleşme, Tüketim, Mekanın Dönüşümü, Sosyal Gerçeklik, Finansallaşma.

ABSTRACT

CITY AS A CONSUMPTION SPACE, THE TRANSFORMATION OF SPACE AND UNIVERSITY STUDENTS

Can ÖZTÜRK

MSc Thesis at Sociology

Supervisor: Dr. Emin YİĞİT

2019, IX + 129 pages

Although it can be traced back to the 15th century in the historical process, globalization that has been examined through the post-1980 process in this study is a multidimensional and complex process. The process, which is generally handled with political, cultural and economic aspects, can also be explained by further narrowing on these headings. The globalization of markets, which can be explained in the economic outlook of globalization, is so important in terms of the level of realization and the consequences it causes that those who emphasize the versatility of globalization often draw attention to the existence of other dimensions without denying the reality of the globalization of the market.

Under the circumstances, how the space is reproduced and how the social reality is created by this process in space has been questioned through university students, who are one of the subjects of consumption spaces in Turkey, in this study, which focused on the city as a space of financial globalization and consumption.

As meeting the housing needs of university students with the services within the framework of education, which is one of the basic rights services, the social state has been unable to meet the building needs with the abandonment of social welfare policies. At this point, the private sector or construction capital has come into play in meeting the housing needs, which is one of the basic needs. The process of formation of space economy created thanks to students and the social mechanisms that produce and maintain the relationship between consumption and space were focused on in the study. Considering the social reality that emerges with the space economy created in this context, the housing problem of university students, the reconstruction of student identity and lifestyle through consumption, the process of financialization of students and the neo-liberal urbanism created via university students were researched.

KEYWORDS: Globalization, Consumption, Transformation of Space, Social Reality, Financialization.

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı ve verdiğim emeği; günümüz neo-liberal dinamiklerinde beni büyüten, okutan, hiçbir şeyimi eksik etmeyen, maddi manevi her zaman bana destek olan ve hep yanımda olan dünyanın en güzel/en özel/en güçlü kadını annem Remziye Nursen KANLI'ya borçluyum. Güzel anneme çok teşekkür ediyorum. Ayrıca bir üniversite öğrencisi olarak alanda gördüğüm ve sorunsallaştırdığım üniversite öğrencilerinin öğrencilik süreçlerindeki barınma dinamiklerini üreten ve sürdüren toplumsal mekanizmalara teorik bir çerçevede ve bir paradigma üzerinden bakabilmemi sağlayan, olgulara sosyolojik olarak bakabilmeyi öğreten bölümüm hocalarına teşekkür ederim. Öğrencilerine verdiği değeri her zaman hissettiren, her dersi emek emek, dolu dolu geçiren güzel hocam, danışmanım Emin YİĞİT başta olmak üzere Ümit TATLİCAN ve Gülhan DEMİRİZ'e yine dolu dolu geçen ve bana çok şey katan yöntem ve teknik dersleri için ayrıca teşekkür ediyorum.

Can ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	7
1. PİYASALARIN KÜRESELLEŞMESİ, NEO-LİBERAL POLİTİKALAR VE FİNANSALLAŞMA.....	7
1.1. Küreselleşme ve Piyasaların Küreselleşmesi.....	7
1.2. Dönüşen Ekonomi Politikaları ve Neo-liberalizm.....	12
1.3. Finansallaşma Süreci ve Küresel Piyasalar	17
2. BÖLÜM	22
2. TÜKETİM MEKANI OLARAK KENT VE ÖZEL SERMAYEYE DEVREDİLEN HİZMETLER ÜZERİNDEN TÜKETİMİN İNŞASI	22
2.1. Finansallaşma, Artık-değer ve Tüketim Bağlamında Günümüz Kentleri	22
2.1.1. Kollektif Tüketimin Üretimi ve Örgütlenmesi	27
2.2. Tüketim Mekanı Olarak Kent ve Kentlere Yüklenen Yeni Roller Bağlamında Özel Sermaye Hareketleri	31
2.2.1. Yaratılan ve Genişletilen Tüketim Bağlamında Kentlerde Finans Akışları ve Borçlandırma ile Üretim ve Tüketim	35
3. BÖLÜM	39
3. MEKANIN YENİDEN ÜRETİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ	39
3.1. Neo-liberal Politikalar ile Birlikte Sermayenin Yeniden Üretiminin Mekanı Olarak Kentsel Mekan.....	39
3.2. Kentlerin Tüketim ile Finanse Edilmesi Bağlamında Kentsel Dönüşüm Politikaları Aracılığıyla Mekanın Yeniden Üretimi.....	41
3.3. Mekanın Gerçekliği	46

4. BÖLÜM	50
4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	50
4.1. Araştırmanın Amaç ve Sorunsalları.....	50
4.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği	52
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	55
5.1. Finansallaşma ve Tüketim Mekanı Olarak Kent	55
5.1.1. Barınma İhtiyacı ve Mekanın Üretimi	56
5.1.2. Tüketen Özneler Olarak Öğrenciler ve Üretilen Bir Kültür Olarak Tüketim- Mekan İlişkisi	67
5.1.3. Neo-Liberal Yoksulluk ve Yoksulluktan Beslenme	74
5.2. Mekan ve Sosyal Gerçeklik	82
5.2.1. Mekanın Öğrencileri – Öğrencilerin Mekanı	83
5.2.2. Öğrenci Kimliği ve Yaşam Tarzı.....	89
5.2.3. Mekansal Pratiklerin Gündelikleşmesi: Öğrencilerin Gündelik Hayatı ve Mekan.....	93
5.2.4. Kamusal Mekan, Özel Mekan ve Sosyal Mekan.....	95
5.2.5. Finansallaşmış Öğrencinin İmali: PARAnoyak Öğrenci ve Part-time Öğrenci	96
5.2.6. Öğrenci Pratikleri ve Mekan: Yaşanan Mekan ve Algılanan Mekan, Kavranan (Tasavvur Edilen) Mekan ve Soyut Mekan	107
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	114
7. KAYNAKLAR	118
ÖZGEÇMİŞ	129

GİRİŞ

1980 sonrası küreselleşme süreci, 1973'te yaşanan ve "Dünya Petrol Krizi" olarak adlandırılan süreç ile başlayan ve "1970'lerin sonuna doğru kitlesel üretim endüstrilerinin düşen kârlılığına bağlı olarak Keynesçi sosyal refah yapılarının krize girdiğinin" (Theodore vd. 2012:22) iddia edilmesi ile devam eden kapitalist üretim biçiminin girdiği krizden sonra yeniden yapılanması olarak adlandırılabilir. Bu noktada piyasaların küreselleşmesine bağlı olarak sürecin aslında sermayeyi küreselleştirmesi ile ortaya çıkan finans, üretim ve tüketim ilişkilerindeki dönüşümler oldukça önemlidir. Çünkü sermayenin küreselleşmesi ile birlikte üretim göreceli olarak Uzak Asya'da yoğunlaşmıştır ve bu da "üretim toplumundan tüketiciler toplumuna geçişi" (Baumann, 2019) beraberinde getirmiştir. Diğer yandan neo-liberal finansallaşma ve politikalar, mekansal dönüşümlerde önemli bir rol oynamaktadır.

1980 sonrası küreselleşme süreci aynı zamanda ekonomi politikalarını da dönüşüme uğratmıştır. Bu bağlamda kapitalist üretim biçiminin hakimiyetinde olan dünya ekonomisi, neo-liberal ideoloji üzerinden dönüşüme uğramıştır. Devlet müdahalelerin azaltılması ve piyasa önündeki engellerin kaldırılması talebi ile kapitalizmin içinde bulunduğu krizi aşabilmek adına ön plana çıkarılan neo-liberal ideoloji; "ulus-devletlerin özel sermayeyi denetim altında tuttuğu, tüm toplumu içine alan bir sosyal güvenlik sisteminin geliştirildiği, eğitim, sağlık, barınma gibi temel hak durumunda olan alanlarda devletin hizmet sağladığı 1945 ile 1975 yıllarındaki sosyal devlet anlayışını ve Keynesçi politikaları dönüştürmüştür" (Özdemir, 2007). Hal böyle olunca neo-liberal politikalar bir yandan sermayenin önündeki sınırları ve piyasanın önündeki engelleri kaldırırken diğer yandan temel hak durumunda olan hizmetler ve sosyal kazanımları ve toplumsal alandaki üretim ve tüketim ilişkilerini "mülk sahipliği ve meta üretimi temelinde" (Giddens, 2012a) özel sermayenin kârlılığı üzerinden yeniden örgütlemenin yolunu açmıştır. Dolayısıyla kentler, tüketim üzerinden finanse edilir hale gelmiştir.

Piyasaların bütünleşmesini sağlayabilmek adına "kendi ülkelerinde veya herhangi bir başka ülkede siyasal ve ekonomik faaliyetleri etkileme gücüne sahip olan, ellerinde çok büyük ekonomik güç bulduran ve bütün uluslardan daha büyük bütçeye sahip olan ticari kuruluşlar ve ulus-üstü şirketler; buldukları merkez ülkeler ve ulus-üstü kurumlar aracılığıyla kapitalist sistemin işleyişinin ve sermaye birikiminin sürdürülebilmesi için" (Giddens, 1994:67,68) devletleri neo-liberal politikalara uyuma iten bir yapıya büründürmekte ve neo-liberal politikaları çevre ülkelere dayatmaktadır.

Küreselleşme süreci ve neo-liberal politikalar aracılığıyla piyasaların bütünleşmesi sağlanırken diğer yandan sermaye, “dolaşımını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için mekansal ve fiziksel engelleri kaldırmaya ihtiyaç duymuştur” (Gotham, 2009). Bu noktada teknolojiye yeni gelişmelerle birlikte 1980 sonrası finansallaşma süreci, sermayenin bu engelleri aşmasını sağlayarak “yüzer-gezer sermayeyi” (Castells, 2008) ortaya çıkarmıştır ve sermayeyi görünmezleştirmiştir. Bu bağlamda 1980 sonrası “kaynaklarını finansa yönlendirerek” (Milberg, 2008) finansallaşan aslında sermaye olmuştur. Bu da “banka temelli finansal sistemlerin karşısında sermaye piyasasına dayalı finansal sistemlerin üstünlük kazanmasını” (Soydan, 2013) beraberinde getirmiştir.

Finansallaşma üzerinden edindiği yeni görünüm aracılığıyla sermaye, ekonomik ve politik alanlardaki rolünü arttırırken “bankaların da sürece uyum sağlaması ve piyasalardaki işlemlere dahil olabilmek adına kendilerini yeniden yapılandırmaları” (Lapavitsas, 2009) ile birlikte bireylerin ve hane halklarının da finansal araçlara sahip olabilmemesinin yolu açılmıştır. Diğer yandan devletlerin finansallaşma sürecine uyumu, neo-liberal politikalar ve ulus-üstü kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilirken, 1980 sonrası süreçte içinde bulundurduğu dinamikler ve etki alanları bakımından finansallaşma, sermayenin fiziksel ve mekansal engelleri aşarak toplumsal ilişkileri ve tüketim örgütlenmesini yeniden üretmesi bakımından oldukça önemlidir.

Finansal küreselleşme ve sermayenin finansallaşması ile birlikte oluşan dolaşım örüntüleri, kentler arasında ticari ilişkilerin kurulmasına ve artığın dolaşımına imkan sağlamaktadır. Diğer yandan ağır emek isteyen endüstri üretiminin emek gücünün ucuz olduğu yerlere kaymasına bağlı olarak kapitalist toplumlarda hizmet sektörü, finansal piyasalar ve de özellikle konut piyasası temel iktisadi araçlar olarak ön plana çıkmış ve güçlenmiştir. Nitekim bu durum kentlerin yapısına da yansırken zira artık sermaye için kentlerde önemli olan konut piyasasının gelişimi ve arsa spekülasyonudur. Çünkü bu noktada “daha çok artık üretmesi için artık-değer ticari süreçlere sokularak ve muazzam bir hal alarak holdinglerde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla şirketler, günümüzde yoğunlaşan artığın soğurulması ve dolaşımı için piyasa bulma sorunuyla karşılaşmaktadır, ‘çözüm’ ise talep üretmek ve tüketimdir” (Harvey, 2016). Bu noktada sermaye, “yeni pazarlara ulaşabilmek adına üzerinde emperyalist tahakküm kurduğu ülke ekonomilerinin pre-kapitalist ya da yarı-kapitalist sektörlerine sızarak ve var olan toplumsal ve ekonomik ilişkileri çözmektedir” (Castells, 2017). Bunu da neo-liberal politikalar aracılığıyla

gerçekleştirmektedirler. Politikalar aracılığıyla devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesiyle birlikte sermaye ekonomik yapının her alanına yayılırken finansallaşma da süreci hızlandırmakta ve beslemektedir.

Devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak günümüz kentleri, sermayeye devredilen konut, eğitim, sağlık gibi halk sınıfları için temel hak durumunda bulunan hizmetler üzerinden yeniden örgütlenirken bu noktada kentsel mekan, sermayenin yeniden üretiminin mekanı haline gelmiştir. Bu durum “yerel yönetimlerin ve devletin kentlere yükledikleri finans ve tüketim rolleri aracılığıyla sağlanırken; dönüşen kentler, yeniden yapılanmaya ve sanayisizleşmeye başlamıştır” (Harvey, 1999). Hal böyle olunca kentlerin çekiciliğini arttırmak adına izlenen yerel yönetim stratejileri ile birlikte “kent girişimciliği yükselirken” (Harvey, 2015a) kentler sermaye için cazibe merkezleri haline gelmiştir.

Kentsel mekanın sermayenin yatırımları doğrultusunda yeniden üretilmesinde devletin ve yerel yönetimlerinin izledikleri politikalarından biri olan ve neo-liberal politikaların dayatılması ile gündeme gelen ve uygulanan kentsel dönüşüm politikaları, kentin fiziksel mekanın sermaye tarafından tüketim ve değişim değeri temelinde dönüştürülmesinin önünü açmaktadır. Diğer yandan devletin ve sermayenin ortak-tüketim araçları aracılığıyla kentsel mekanı tüketim üzerinden yeniden örgütlemesi sadece kentsel mekanı dönüştürmekle kalmayıp aynı zamanda mekan üzerinden toplumsal ilişkileri de dönüştürmektedir. Böylece kentler tüketime eklenilecek şekilde tasarlanırken diğer yandan bireyler de birer tüketici kimliğine sokulmaktadır. Bu noktada “kentsel mekan artık insanları tüketime yönleltmek hatta zorlamak üzere yapılandırılırken” (Ritzer, 2016) ve kaynakları/yatırımları kontrol eden güçlü karar vericiler tarafından yönetilir ve şekillendirilirken aynı zamanda bu işleyişe bir aktör olarak dahil olan sosyal grupların refleksleri de mekandaki gerçekliği anlama adına önemlidir. Çünkü “mekan aynı zamanda pratikler üretir ve her toplumun mekansal pratiği, kendi mekanını ve gerçekliğini yaratır” (Lefebvre, 2016b). Bu noktada ‘mekanın gerçekliği’ bireylerin giyim-kuşam, yaşam tarzı, bedeni ve kimliği, davranışları ve alışkanlıklarının bir döngü içerisinde sürekli kılınarak gündelik hayata yerleşmesi ve sağlamlaşması sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel alanın kurulsallaşması ile de ilintilidir ancak “genişletilen ve yaratılan tüketim” (Harvey, 2016) bağlamında ortaya çıkan neo-liberal kentsellikten bağımsız değildir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde “küreselleşme ve piyasaların küreselleşmesi” başlığı altında; kapitalizmin yeniden yapılanmasının bir ürünü olarak 1980 sonrası küreselleşme sürecinin piyasaları bütünleştirmesine, piyasaların bütünleşmesi ile birlikte küreselleşen sermayenin dünyaya açılmasına bağlı olarak üretim ve tüketim ilişkilerini yeniden yapılandırmasına ve ulusal ekonomilerin bütünleşen piyasaya bağımlı hale getirilme/eklemlenme sürecine değinilecektir.

“Dönüşen ekonomi politikaları ve neo-liberalizm” başlığı altında; “devletin müdahalesinden ve toplumsal kolektivitelerin eylemlerinden ‘özgürleştirilmiş’ açık, rekabetçi ve düzenlenmemiş piyasaların sosyoekonomik kalkınma için en uygun mekanizma olduğu inancına dayanan bir ideoloji olarak neo-liberalizme” (Theodore vd. 2012) ve “toplumun yeniden inşasına yönelik siyasal ve toplumsal bir program olarak” (Çoban, 2002:125) beraberinde getirdiği dönüşen ekonomi politikalarına, politikaların Türkiye gibi birçok ülkeye dayatılma sürecine ve politikaların yerel yönetimler aracılığıyla kentsel alan ve sosyal alanda yarattığı dönüşümlere odaklanılacaktır.

“Finansallaşma süreci ve küresel piyasalar” başlığı altında ise gündelik hayatı ve tüketim ilişkilerini etkileyen finansallaşma sürecine, sermaye piyasasına dayalı finansal sistemin yükselişine bağlı olarak üretim ve finansın birbirini besleyişine, sermaye akışlarının hızlanması ile birlikte mal ve hizmetlerin yaratımı ve dağıtımındaki dönüşümlere ve neo-liberal politikaların ulus-üstü kurumlar aracılığıyla Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkeye dayatılmasına bağlı olarak sermayenin dolaşımı açısından finansallaşmanın önünün açılması sürecine odaklanılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, “finansallaşma, artık-değer ve tüketim bağlamında günümüz kentleri” başlığı altında, sermayenin artık-değeri kentlerde finansallaşma aracılığıyla tüketim örgütlenmesi üzerinden yoğunlaştırmasına, bu noktada “kentsel sistemin gelişmesine neden olmuş artık üretiminin toplumsal grupların kendileri için değil, sermaye grupları tarafından sermaye birikimi için” (Harvey, 2016) “sömürülen ve yabancılaşmış artık” (Marx, 2015) olarak “kurumsal araçlarla bir toplumsal örgütlenmeye tabi tutularak işlenmesine” (Harvey, 2016) ve buna bağlı olarak günümüzde kentlerin tüketim üzerinden sermayeye devredilen temel hak durumunda olan hizmetler üzerinden yeniden örgütlenmesi üzerinde durulacaktır.

“Finansallaşma, artık-değer ve tüketim bağlamında günümüz kentleri” başlığının alt başlığı olan “kollektif tüketimin üretimi ve örgütlenmesi” başlığı altında ise; ortak-tüketim araçları, neo-liberal politikalar aracılığıyla yerel yönetimlere devredilen yetkiler ile birlikte kentlerin tüketim üzerinden finanse edilmesi, ortak-tüketim araçları bağlamında devletin özel sermayeyle eklemlenmiş bir şekilde hareket etmesi ve sermaye aracılığıyla “mal ve hizmetlerin edindikleri yeni konumlardan yola çıkılarak” (Castells, 2005) ortak-tüketim araçlarının sermayeye devredilişine odaklanılacaktır.

İkinci bölümün “tüketim mekanı olarak kent ve kentlere yüklenen yeni roller bağlamında özel sermaye hareketleri” başlığı altında ise Türkiye gibi üretim sürecine eklemlenemeyerek kentleri yerel yönetimler aracılığıyla tüketim üzerinden finanse eden ve tüketim ile kalkınma politikaları izleyen ülkelerin özel sermayeye sağladığı hareket alanları aracılığıyla tüketimin “yaratılması ve genişletilmesi” (Harvey, 2016) süreci, kentlere “yüklenen roller ve imajlar” (Çetintahra, 2011) üzerinden ele alınacaktır. Alt başlık olarak “yaratılan ve genişletilen tüketim bağlamında kentlerde finans akışları ve borçlandırma ile üretim ve tüketim” başlığı altında ise, kentlerde yaratılan tüketim örgütlenmesinin sürdürülebilmesi ve devamlılığı adına hane halkları ve yatırımcılar açısından kredi ve borç mekanizmalarının üretim ve tüketim ilişkileri içerisindeki konumunun “sermaye akımlarının tüketim temelinde kentlerde yoğunlaşması ile oluşan” (Rosier, 1994) neo-liberal kentsellik içerisinde yarattığı borçlandırma ekonomisi üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde “neo-liberal politikalar ile birlikte sermayenin yeniden üretiminin mekanı olarak kentsel mekan” başlığı altında, sermaye yatırımlarının beraberinde getirdiği “çok yönlü siyasal, toplumsal ve mekânsal dönüşümlere” (Geniş, 2016:21), devletin ve yerel yönetimlerin kentlere atfettiği roller doğrultusunda şekillenen yatırımlara ve bu bağlamda (Lefebvre, 2016b)’in “sermayenin devreleri” olarak tanımladığı ve “sermayenin ikincil devresi” olarak adlandırdığı gayrimenkul yatırım sermayesi üzerinden, hem sermaye hem üretim ve tüketim ilişkileri hem de mekanın kendisinin yeniden şekillenmesi süreci üzerinde durulacaktır.

“Kentlerin tüketim ile finanse edilmesi bağlamında kentsel dönüşüm politikaları aracılığıyla mekanın üretimi” başlığı altında; yerel yönetimlerin ‘kentsel gelişmeyi sağlamak adına’ izledikleri kentsel dönüşüm politikalarına, bir kamu politikası olarak kentsel mekan üzerinden sermaye birikiminin önünün açılmasına, “yoksulluğu ve fiziksel mekandaki eşitsizlikleri gelecekte yeniden ortaya çıkmayacak şekilde azaltma” (Turok,

2010) söylemi ile uygulamaya konan politikaların, dönüşümü özel sermayenin gerçekleştirmesi nedeniyle “sermaye gruplarının yüksek gelirli gruplara yönelik prestij projeleri” (Kayasü vd. 2009) haline gelmesine ve bu durumun “kamu-özel ortaklığında” (Harvey, 2015b:427) yaratılması süreci üzerinde durulacaktır.

Son olarak “mekanın gerçekliği” başlığı altında ise; neo-liberal kentsellik ile birlikte ortaya çıkan mekanın tüketim üzerinden yeniden örgütlenmesi sürecinin yarattığı sosyal gerçeklik sorgulanacaktır. Sosyal gerçeklik, sanayisizleşme sürecinde, kentlere yüklenen tüketim rolleri bağlamında kentsel mekandaki gerçekliği yaratan ve sürdüren, mekansal algı ve uygulamaları belirleyen günümüz küresel dünyasının dinamikleri ile birlikte ele alınacaktır.

1. BÖLÜM

1. PİYASALARIN KÜRESELLEŞMESİ, NEO-LİBERAL POLİTİKALAR VE FİNANSALLAŞMA

1.1. Küreselleşme ve Piyasaların Küreselleşmesi

Çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olması ile birlikte küreselleşme ve uluslararası ekonomi “dünyanın belli başlı bölgeleri ve çok çeşitli etkinlik alanları arasındaki bağlardan oluşur. Toplumsal, siyasal ve ekonomik etkinlikleri siyasal sınırların ötesine, farklı bölgelere ve kıtalara yayar. Ticaret, yatırım, finans, göç ve kültür akışlarının artmasına yol açarak ülkelerin birbirine olan bağımlılığını güçlendirir” (Held vd. 2009:71). Ancak bu bağımlılık ilişkisi küresel sermaye ve bulunduğu ülkeler lehine işlemektedir. “Dünyayı hızlandıran süreç; taşıma ve iletişim sistemlerindeki yenilikler, düşüncelerin, malların, bilginin, sermayenin ve insanların daha çabuk hareket edebilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla uzak mesafedeki olayların insanların yaşamları üzerinde derin etkileri olduğu anlamına gelmektedir. En yerel gelişmeler bile aşırı derecede büyük küresel sonuçlara yol açabilir. Ülke sorunlarıyla küresel olaylar arasındaki sınırlar gittikçe belirsizleşebilir. Kısacası, küreselleşme, kültürden suça, finanstan çevreye kadar, dünyanın farklı bölgeleri arasındaki bağlantılara ve zaman içinde bu bağlantıların değişme ve genişleme biçimlerine ilişkin bir konudur.” (Held vd. 2009:71). Dolayısıyla günümüz dünyasında küreselleşme olgusu toplumsalın her katmanını etkilemektedir ve bu bağlamda ekonomi ve piyasalar da bunun bir parçasıdır. Piyasaların küreselleşmesi ve süreçten etkilenmesi de ekonomik yapının ve buna bağlı olarak toplumsal yapının küreselleşme dinamikleri ile şekillenmesinde ve değişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Hal böyle olunca küreselleşme “kapitalizm, kapitalist gelişme ve özel sermaye sahipliği, meta üretimi, mülksüz ücretli emek ve ilişkili bir sınıf sistemi temelinde dünya ekonomisinin hakimiyetidir. Diğer yandan küreselleşme; sanayileşme ve modern teknolojiler, endüstriyel yöntemlerin yaygınlaşması, İngiltere ve Avrupa’dan Asya ve üçüncü dünya ülkelerine yayılan dünya fabrikası ve üretim hatları, uluslararası ağ ve işbirliği içindeki bir dünya uluslararası olaylar ve kararlar düzeninde temel aktör olarak ‘ulus-devlet’in önemini yitirmeye başladığı devletlerarası bir sistemdir” (Giddens, 2012a) ve açıkça küresel sermaye lehine işlemektedir. Üretim hatları ve iş bölümü ise “Avrupa, Rusya, Uzak Doğu ve Afrika gibi geniş bir alana yayılmıştır.” (Wallerstein, 1998).

Belirtilen haliyle küreselleşme kapitalizmin kendini yeniden yapılandığı bir aşamadır. “Kapitalist ekonomi, kapitalist üretim tarzının, tarihsel bir süreç içinde sermaye birikiminin belirli girişimciler ve şirketlerde yoğunlaşmasına dayanan, hiyerarşik bir dağılım eşitsizliğini içeren bir sistemdir. Bu yoğunlaşma ise kapitalist tekellerin ayakta kalmasını sağlayacak olan devlet yapılarının desteklenmesi ile mümkündür.” (Wallerstein, 2000). Dolayısıyla özel sermayenin ve sermaye birikiminin oluşması kapitalist ekonomi ve onun dinamikleri ile çelişkilerinin bir sonucu olmakla birlikte diğer yandan kapitalist üretim tarzının işleyişi ve sürdürülmesi için devletler kapitalist üretim ilişkilerini sürdürecektir bir yapıya bürünmekte ve bu yapıyı desteklemektedir. Hal böyle olunca “dünya ekonomisindeki ana güç merkezleri kapitalist devletlerdir ve bu ülkelerde kapitalist ekonomik girişimcilik tüm çelişkileriyle birlikte asıl üretim biçimidir. Ticari kuruluşlar, özellikle de ulus-üstü şirketler, ellerinde çok büyük ekonomik güç bulundurmaktadırlar. Böylelikle küresel çaptaki siyasal ve ekonomik faaliyetleri etkileme gücüne sahiptirler. Günümüzde, ulus-üstü şirketlerin en büyükleri, bazı ulus-devletlerden daha büyük bütçeye sahiptirler. Ancak, bu kuruluşların güçlerinin devletlerin sahip olduğu güçle rekabete giremeyeceği noktalar da vardır. Dolayısıyla ulus-devletler, küresel siyasal düzendeki başlıca aktörler ise şirketler de dünya ekonomisi içindeki başat faillerdir” (Giddens, 1994:67,68). Bu bağlamda kapitalist ekonomik yapının sürdürülmesinde ulus-devletler önemli rol oynamaktadırlar.

Piyasaların küreselleşmesini ifade eden bu durum gerçekleşme düzeyi ve yol açtığı sonuçlar açısından çok önemlidir ki küreselleşmenin çok yönlülüğü üzerinde duranlar çoğunlukla piyasanın küreselleşmesinin gerçekliğini yadsımaksızın, diğer boyutların varlığına da dikkat çekmektedir. Hemen belirtmeli ki piyasanın küreselleşmesinin, ne tüm dünyayı kucaklamasından ne de piyasa küreselleşirken veya uluslararasılaşırken, ulus-üstüne çıkan bu piyasaların düzenlenmesini sağlayan ortak kararlardan ve kurumlardan söz etmek mümkündür. Var olan gerçeklik ise olguya neo-liberalizmin eşlik etmesidir” (Koray, 2011).

Aslında küresel sermaye ve merkez ülkeler lehine olan bu neo-liberal süreç 1970’lerin başına kadar götürülebilir. “1973’te yaşanan ve ‘Dünya Petrol Krizi’ olarak tanımlanan bu süreçte kapitalist ekonomilerin karlılık bunalımına bağlı olarak 1970 sonlarında ABD ve Batı Avrupa’nın karşılaştığı ekonomik duraklama ve enflasyonist baskılar, uluslararası ticarete ilişkin temel ilkelerin belirlendiği 1944 tarihli Bretton Woods Anlaşması’nı değişime zorlamıştır. Bu nedenle de hem uluslararası ticarete sınırların büyük

ölçüde ortadan kalkması ve korumacı politikalardan vazgeçilmesi yönünde hem ulus-devletlerin egemenlik alanına bırakılan ekonomi politikalarının ulus-üstü düzeye kayması doğrultusunda bir değişim içine girilmiştir. Küreselleşme yoluna giren piyasa, duraklama ile karşılaşan sanayileşmiş ülke ekonomileri ve dolayısıyla da sanayileşmiş ülkelerdeki sermaye için bir doping etkisi yaratmıştır. Artık sermayeyi elinde bulunduranların mal ticaretini büyük engellerle karşılaşmadan küresel düzeye yayma, birikmiş sermaye için yeni yatırım olanakları yaratma, mal üretiminde küresel bir zincir oluşturma olanakları söz konusudur” (Koray, 2011). Başka bir deyişle piyasaların küreselleşmesi bir yandan sanayileşmiş ülkelerdeki özel sermayeye dünyaya açılma ve farklı bölgelerde yatırımlar yapma fırsatı yaratırken diğer yandan bu alanlardaki üretim ve tüketim ilişkilerinin özel sermayenin karlılığı doğrultusunda yeniden örgütlenmesini beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme süreci ve beraberinde sanayileşmiş ülkelerdeki özel sermayenin ve ulus-üstü şirketlerin dünyaya açılması, piyasaların bütünleşmesinin bir sonucu olmakla birlikte bu ‘bütünleşme’ ulus-üstü şirketlerin sermaye birikimini arttıracak biçimde gerçekleşmiştir. Piyasaların bütünleşmesi “uluslararası dünya ekonomisinin finans, üretim ve tüketim alanında niteliksel ve niceliksel olarak bütünleşmesi” (Moran, 1998) olarak tanımlansa da uluslararası dünya ekonomisindeki bu ‘niceliksel’ ve ‘niteliksel’ bütünleşmeye Türkiye gibi birçok ulusal ekonomi neo-liberal politikalar dayatılarak eklenmiştir. Çünkü neo-liberal politikaları dünya ekonomisine dayatan ülkelerin ulus-üstü şirketleri ve özel sermayesi bütünleşmiş bir piyasa arayışına girmiştir. Bu bağlamda üretim, tüketim ve finans alanında hareket kabiliyeti olan yine bu ülkeler ve bu ülkelerdeki özel sermayedir. Neo-liberal politikalar ile piyasaların bütünleşmesi sürecine eklenen ülkeler ise üretim ve tüketim ilişkilerinin dayatıldığı, piyasalarını yabancı sermayeye açan ülkeler olarak bütünleşme sürecine dahil edilmiştir. Küreselleşen piyasalar ve bu piyasalardaki hareket alanı “teknolojik ilerleme ve bu ilerlemenin hız kazanmasıyla birlikte genişlemiştir. Hareket alanının genişlemesi ve teknolojik gelişmeler ise sermayenin dolaşımına hız kazandırmıştır” (Ulugay, 2001). “Ülke sınırlarını aşan ekonomik faaliyetler ve ulus-üstü olarak tanımlanabilecek ekonomik şirketler ve kurumların faaliyetleri sebebiyle, ulusal ekonomilerin, ulus-üstü şirketlere ve beraberinde getirdiği bütünleşen piyasaya olan bağımlılığı dayatılan üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde artmaktadır. Dolayısıyla piyasaların küreselleşmesi, giderek artan bir biçimde ekonomilerin dışa açılması, ulus-üstü şirketlerin sermaye birikimine dayalı piyasa bütünlüğüne olan bağımlılığın artması ve dünya çapında ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi ile ortaya çıkan

bir süreçtir” (Nayyar, 2006). Bu bağlamda piyasaların küreselleşmesi “genel anlamda dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade eder” (Fischer, 2003). Ancak pazarı yaratan ve ona hakim olan ulus-üstü şirketler ve siyasi aktör olarak ulus-üstü kurumlar aracılığıyla bütünleşmiş bir piyasayı dayatma gücünü elinde bulunduran ülkelerdir. Piyasaların bu şekilde küreselleşmesi ve meşrulaştırılması neo-liberal politikaların dayatıldığı ülkelere “mal ve sermaye akışkanlığının artmasını, ekonomik ilişkilerin dönüşmesi ise üretim ve tüketim ilişkilerinin dayatılmasını beraberinde getirmektedir” (Fischer, 2003). Küreselleşen ve bütünleşen piyasalar ile birlikte “uluslararası mal ve hizmet hareketleri ve küresel pazara yönelik artmakta, hızlanmakta, üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşması gibi bölgesel bütünleşmeler oluşmakta, buna bağlı olarak sermayenin hacmi artmakta, hızlanmakta, yaygınlaşmakta ve sermaye üretimden ziyade spekülasyon amaçlarıyla kullanılabilir hale gelmektedir” (Erbay, 1998).

Piyasaların küreselleşmesi, kapitalist serbest piyasa ekonomisinin, rekabetin, üretim ve tüketim ilişkilerinin uluslararasılaşmasını beraberinde getirirken, ekonomik ilişkilerin uluslararasılaşması tek başına ekonomik küreselleşmeyi açıklamada yeterli olmamaktadır. Nitekim “yerel üretimlere yapılan yatırımlar, neo-liberal politikalar, üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşması ve artığın dolaşımını hızlandıran teknolojik gelişmeler ekonominin ve piyasaların küreselleşmesinde ve uluslararası ticarete önemli rol oynamaktadır” (Dikkaya ve Deniz, 2006). Piyasaların küreselleşmesi ise beraberinde “sermaye hareketlerinin olağanüstü serbestliğini ve ulus-üstü şirketlerin faaliyetlerinin genişlemesini beraberinde getirmektedir” (Manning, 1999). Diğer yandan “küresel düzlemde artan oranda hızla gerçekleşen sermaye akışlarını, üretim, ticaret ve pazarlama süreçlerini kontrol ve koordinasyon kapasitesini sağlayan ise belli başlı kentlerde üretilen hizmetler ve teknolojilerdir. Bütün bunlar, küresel ekonominin halen mekan üzerinden üretildiğini ve sermayenin hareketliliğinin de yaratılan ve sürekliliği için emeğe ve altyapıya ihtiyaç duyan bir süreç olduğunu gösterir. Diğer bir deyişle akışlar mekanları, hareketlilik sabitliği, dolaşım ise üretimi varsayar. İşte bu nedenle, yani sermayenin hareketliliği yaratma, kontrol ve idare etmek için altyapıya olan ihtiyacından dolayıdır ki kentler atıl olmak yerine küresel ekonominin işleyişinde yeni ve önemli işlevler üstlenir hale gelmişlerdir” (Geniş, 2007:71,72). Bu bağlamda kentler sermayenin dolaşımı ile birlikte yatırım alanları, üretim alanları, şirketlerin elde ettikleri artığı soğurma alanları ve yarattıkları ürün ve hizmetleri bireylere ve hane halklarına sundukları tüketim alanlarıdır.

Sermaye birikimi ve bu birikimin günümüzde piyasaların küreselleşmesi, neo-liberal politikalar ve finansallaşmaya bağlı olarak çok kolay bir biçimde dolaşıma girmesi beraberinde birçok hizmetin devlet tarafından özel sermayeye devredilmesinde önemli rol oynamaktadır. Piyasaların küreselleşmesi ve bu sürecin yarattığı gerçeklik ise “finansal hareketliliklerin denetim altına alınmaması, büyüme, istihdam ve gelir dağılımı politikaları gibi ekonomik alanlar birbiriyle ilişkilendirilmişken, bu evrenin piyasayı ve ekonomiyi ulusal sınırların dışına çıkarıp siyasal sistemin denetiminden uzaklaştırmasıdır” (Stiglitz, 2018). Dolayısıyla artık ekonominin temel konusu ve kaygısı piyasa hareketleri olmuştur. Diğer yandan neo-liberal politikalar, küresel piyasa ile eklenmeyi zorunlu olarak sunmakta ve bu durum Türkiye de dahil olmak üzere çoğu ülkeyi neo-liberal politikalara uyuma itmektedir. “Piyasalar büyümekte ve küreselleşmekte, küresel piyasa ile bütünleşmek bir fetiş haline gelmekte ve böylece ekonominin toplumsal amaçlara hizmet etmekten çok kendi başına bir değer kazandığı döneme girilmektedir” (Koray, 2011:36). Bu durum ise kapitalist ekonomi ve üretim tarzının sermaye biriktirme dürtüsünden bağımsız değildir. Kapitalist ekonomi ve üretim tarzı için bütünleşmiş, birbirinden bağımsız olmayan, sınırların ötesine uzanan piyasalar; kaynak aktarımları, yatırımlar ve sermaye birikimi açısından çok önemlidir ki günümüzde küreselleşme olgusu ve piyasaların küreselleşmesi ile birlikte sermaye tüm bunları yapabilir hale gelmiştir. Diğer yandan devletler de politikalarını küreselleşmiş piyasalara eklemeye üzerine kurmaktadır ki bu durum ile birlikte “ulusal ekonomiler dünya piyasalarıyla eklenmekte ve bütün iktisadi karar süreçleri giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmektedir” (Yeldan, 2003:428). Nitekim “her ne kadar 15. Yüzyıla kadar geriye götürülebilse de küresel bir ekonomi, en somut anlamıyla 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Şirketlerin ve finans piyasalarının 1970’lerdeki kriz sonrası yeniden yapılanmasının ürünüdür. Yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerini kullanarak genişlemiştir. Hükümetlerin bilinçli politikalarıyla mümkün kılınmıştır, hatta büyük ölçüde bu politikalarla başlatılmıştır. Küresel ekonomi piyasalar tarafından değil, piyasalar, hükümetler ve piyasalar adına ya da piyasaların nasıl olması gerektiği düşüncesiyle hareket eden uluslararası finans kuruluşları arasındaki etkileşimle yansıtılmıştır” (Castells, 2008:170).

Kapitalist üretim tarzının “modern egemenlik biçimi ülkelerarası keskin sınırlara ve sınırlı mekanlar ile üretimin ulusları aşmadığı bir üretim sürecine dayanmaktaydı ancak günümüzde post-modern egemenlik biçimi sınırların olmadığı, sermayenin her şeye nüfuz

ettiği, merkezsizleştiği ve görünmez hale geldiği yeni bir üretim ve tüketim örgütlenmesine dayanmaktadır” (Hardt ve Negri, 2001). “Küresel ekonomi ile birlikte ulusları aşmayan üretim tarzının yerini bu yeni üretim ve tüketim örgütlenmesi almıştır. Mekansal engellerin yıkılması ve piyasaların bütünleştirilerek yeniden düzenlenmesi 20. yüzyılda kapitalizmin kendini sürdürebilmesinin temel araçlarından biri olmuştur” (Tekin, 2014). Diğer yandan piyasaların küreselleşmesine, bütünleşmesine, sermayenin dolaşımına ve mekansal engellerin kaldırılmasına yönelik olarak devreye sokulan neo-liberal politikalar “yalnız piyasanın ve ticaretin serbestleşmesini değil, devletin ekonomik ve sosyal faaliyetlere daha az müdahalesini, işgücü ve finans piyasasının kurallardan kurtulmasını da içermektedir. Bu üç boyut küresel düzeyde ekonomik ve sosyal gelişmenin anahtarı olarak sunulmaktadır.” (Navarro, 2007).

1.2. Dönüşen Ekonomi Politikaları ve Neo-liberalizm

Neo-liberal politikalar hem küreselleşme olgusuna eşlik ederek özel sermayenin piyasaya hakimiyetini arttırması hem de devletin ekonomik alanı özel sermayeye hazırlaması açısından oldukça önemlidir. “Neo-liberalizm, 1970’lerin sonunda Batı toplumlarında başlayan ve 1980’lerin başından itibaren yaygınlık kazanan iktisadi politikaları adlandırmak üzere kullanılan bir kavramdır” (Orhangazi, 2005). Kavram Batı toplumlarında ortaya çıkmış olmakla birlikte kapitalist üretim tarzının dünya ekonomisine etki alanını arttıracak biçimde devlet politikalarını içerisinde barındıran bir ideoloji olarak görülebilir. Nitekim “bir ideoloji olarak neo-liberalizm devletin müdahalesinden ve toplumsal kolektivitelerin eylemlerinden özgürleştirilmiş açık, rekabetçi ve düzenlenmemiş piyasaların sosyoekonomik kalkınma için en uygun mekanizma olduğu inancına dayanmaktadır. Neo-liberalizm, 1970’lerin sonuna doğru kitlesel üretim endüstrilerinin düşen kârlılığına ve Keynesçi sosyal refah yapılarının girdiği iddia edilen krize karşı gelişen stratejik bir siyasi tepki olarak önem kazanmıştır” (Theodore, Peck ve Brenner, 2012:22). Dolayısıyla “neo-liberalizm, aynı zamanda toplumun yeniden inşasına yönelmiş siyasal ve toplumsal bir program olma anlamına da gelmektedir” (Çoban, 2002:125).

Neo-liberalizm ve neo-liberal politikalar beraberinde birçok toplumsal alanı etkilerken, bu alanları kapitalist sistem üzerinden üretim ve tüketim etrafında yeniden örgütleyerek sermayeye devretme politikası olarak da adlandırılabilir. “1970’lerin sonlarında kapitalist sistem, neo-liberal olarak adlandırılan dönemine evrilmeye başlamıştır. Bu yeni düzenin yapı taşlarını oluşturan ve yaratıcıları tarafından vazgeçilmez olduğu iddia edilen

varsayımların başında piyasaların üstünlüğü, devletin üretimden elini çekmesi ve sosyal refah devleti işlevini terk etmesi gerektiği ve ‘gelişmekte olan’ ülkeler için tek alternatifin ihracatla büyüme olduğu gelmektedir. Bu çerçevede devletin işlevleri hukuksal düzeni ve asayişini korumak, istikrarını sağlamak ve üretim ve tüketimin genişlemesi için gerekli altyapıyı oluşturmaktır. 1970’lerin sonunda, borç krizini atlatabilmek ve ekonomileri için gerekli olan döviz sağlanabilmesi adına kapitalizmin tarihsel evrilişinde hegemonik olarak ‘az gelişmiş’ ve ‘gelişmekte olan’ olarak adlandırdığı ülkelerin büyük çoğunluğu IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla anlaşmalar imzalamıştır. Böylelikle, Washington Mutabakatı olarak da anılan bu yeniden yapılanma projesine katılmaya başlamışlardır. Türkiye’nin Washington Mutabakatı ile karşılaşması ise 1980’de gerçekleşmiştir. O tarihlerden beri Türkiye gibi birçok ülke gerek finansal açıdan gerek üretim ve tüketim açısından ekonomilerini küresel sermayeye eklemeye çalışmaya devam etmişlerdir” (Özar, 2007).

Üretim sürecine katılmayan ve buna bağlı olarak “küresel piyasalara giremeyen, ucuz işgücü piyasasında kendisine yer bulamayan ülkeler, neo-liberal politikaların dayatılması ile birlikte piyasa mekanizmaları üzerindeki müdahaleci rollerine bağlı olarak siyasi ve yönetsel karar yetkilerini uluslararası örgütlere ve yerel yönetimlere devretmişlerdir” (Karaman, 1995). Küresel piyasalara eşit şekilde giremeyen ve küresel kapitalizmin dayatmalarına tabi olan ülkelerin yaşadıkları bu durum kapitalizmin tarihsel evrilişi ile yakından ilişkilidir. Çünkü “gelişmiş ekonomiler 1945 sonrası teknoloji üstünlüğüne dayalı üretim ve dış piyasa egemenliği ile iç piyasada talebi ve alım gücünü yüksek tutmaya yönelik Keynesçi politikalar aracılığıyla uzun süre büyümeyi güvence altına alabilmişlerdir” (Aslan, 2006). Diğer ülkelerde ise “devletlerin, başta sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler olmak üzere eğitim, sağlık ve altyapıya ayırdığı kaynaklar, belli bir süre sonra giderleri karşılanamayan ve sürekli açık veren bir bütçe gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bunun sebebi ise devletlerin üretimden tüketim odaklı politikalar izlemesi ve bu şekilde bir büyümeyi ön plana çıkarmasıdır. Ancak tüketim üzerinden büyüyen ve diğer yandan sosyal hizmetler sağlayan ülkeler mali olarak çöküşe geçmiş ve borca ihtiyaç duyar hale gelmiştir” (Aktan ve Şen, 1999). İç politikalarında üretimden tüketim odaklı politikalar izleyen ve diğer yandan sosyal hizmetlere bütçe ayıran, teknoloji üstünlüğü olmayan ve buna bağlı olarak üretim ve dış piyasada yer alamayan ülkeler, günümüz küresel piyasasına da eklenemeyip gelişmiş ekonomilerin tüketim ve küresel bir piyasa bağlamında dayattığı neo-liberal politikalara uyum sağlamak zorunda bırakılmışlardır. “Neo-liberal politikalara uyum beraberinde üretimden tüketimi daha da genişleterek mal ve hizmetlerin fiyatlarının

yükselmesini, işsizlik oranlarının ve enflasyonun artmasını, büyüme ve verimlilik oranlarında önemli düşüşlerin yaşanmasını daha da derinleştirmiştir” (Başkaya, 1997).

Kapitalizmin tarihsel evrilişi küresel düzeyde eşitsizlikleri derinleştirirken, ülkeleri de hegemonik bir sınıflandırmaya tabi tutarak ‘gelişmiş’, ‘az gelişmiş’ biçiminde tanımlamıştır. Ancak eşitsizlikler daha spesifik olarak ulus-devletlerin kendi içlerinde de derinleşirken, görece olarak emekçi sınıfların sosyal refah politikaları ile elde ettikleri kazanımları da yok etmiştir. Nitekim ekonomi politikaları üzerinde, “1945 ile 1975 yıllarında sosyal devlet anlayışı ve Keynesçi politikalar etkiliyken bu politikalar; ulus-devletlerin özel sermayeyi denetim altında tutmasını, tüm toplumu içine alan bir sosyal güvenlik sistemi geliştirmesini, eğitim, sağlık, barınma gibi temel hak durumunda olan alanlarda devletin hizmet sağlamasını” (Özdemir, 2007) kapsamaktadır. Ancak “1973 yılında petrol ihraç eden ülkelerin örgütü olan OPEC’in ham petrolün fiyatını dört kat artırması ile petrol krizi ortaya çıkmıştır” (Shutt, 2004: 40). Petrol krizi ile birlikte devlet müdahalelerin azaltılması ve piyasa önündeki engellerin kaldırılması talebi, neo-liberal ideoloji ile birlikte kapitalizmin içinde bulunduğu krizi aşabilmek adına ön plana çıkarılmıştır. Neo-liberal politikalara uyum ile birlikte Türkiye de dahil olmak üzere ekonominin neo-liberal politikalarla şekillendirilmesi ve küresel sermayeye eklemlenmesi, ekonomik alan ile bu alandaki mal ve hizmet akışlarının sermayenin dinamikleriyle şekillenmesine neden olmuştur. Bu durum ile birlikte temel hak durumunda olan eğitim, barınma, konut ve birçok hizmet sermayenin dinamikleriyle bireylere ve hane halklarına sunulur hale gelmiştir. Diğer yandan sosyal devlet anlayışının dönüşümü, ulus-devletlerin yetkilerini “ulus-üstü kurumlara devretmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilerek, merkezi devlet olanaklarını, yetki ve sorumluluklarını kendi içindeki alt birimlere devretmeleri ve yerelleştirmeleri sonucu hız kazanmıştır” (Kazgan, 2009).

Gelinen noktada “neo-liberalizm piyasaların ve ticaretin serbestleştirilmesini, esnekleştirilmiş işgücü piyasalarını, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini, kamu harcamalarının sosyal alanlar dışında ekonomik üretkenlik gösteren alanlara harcanmasını içeren politikaları kapsamaktadır” (Perrons, 2004:8). Diğer bir deyişle neo-liberal politikalarla birlikte “serbest piyasa güçlerinin ulus-devletlerin denetiminden çıktığı ve ulus-üstü şirketlerin ve özel sermayenin serbestçe dolaşabildiği ve uluslararası ekonomiye yön verdiği, biçimlendirdiği döneme girilmiştir” (Ener ve Demircan, 2006). Ulus-üstü şirketler, üretimin ”uluslararası rekabetin artması ve teknolojik alanda meydana gelen hızlı

gelişmelere bağlı olarak dönüşmesiyle ve egemen olan Fordist üretim yapısının yerini Post-Fordist üretim yapısına bırakmasıyla birlikte üretim maliyetlerini düşürerek zenginliklerini arttırır hale gelmişlerdir. İlk olarak 1970’li yıllarda İtalya’da uygulanmakla birlikte Japonya’da geliştirilen ve aynı zamanda Japon üretim sistemi olarak da adlandırılan bu yeni yapı, hem tüm üretim sürecinin hem de endüstri ilişkilerinin yapılanmasında büyük bir dönüşüm meydana getirmiştir.” (Şenkal, 2008). Üretimin Post-Fordist üretim yapısı ile birlikte maliyetin azalmasıyla hacim açısından artması özel sermayenin dünya ekonomisine ve küresel piyasalara açılma isteğini arttırırken bu istek neo-liberal politikalarla “1980’lerin başında İngiltere’de Thatcher, ABD’de Reagan hükümetlerinin öncülüğünde gerçekleşmiştir ve hala devam etmektedir” (Yolcu, 2010). Post-Fordist üretim yapısı ve neo-liberal politikalarla birlikte “taşeronlaşmayı ve hizmet sektörünü teşvik eden bir yapı ortaya çıkmış, devletler ise sosyal devlet anlayışını terk ederek piyasa temelli bir anlayışı uygulamışlar ya da uygulamaya zorlanmışlardır” (Mishra, 1999).

Neo-liberal politikalar çevre ülkelere dayatılırken ve bir bütün olarak “küreselleşme süreci ulus-devletlerin iç ekonomik politikada karar alma süreçlerindeki takdir yetkisini ortadan kaldırırken” (Pierson, 1998) ulus-üstü kurumlar devreye sokulmuş ve bu kurumlar aracılığıyla uygulanan politikalar küreselleşen piyasalara uyumu beraberinde getirmiştir. Özellikle “Reagen ve Thatcher’ın serbest piyasa vaazları ile IMF ve Dünya Bankası gibi ulus-üstü kurumlar, 1980’lerde paraya ihtiyacı olan ancak neo-liberal politikalara uyuma ve serbest piyasa ekonomisine geçmeye gönülsüz olan ülkelere neo-liberal politikaları dayatmak için kullanılan yeni misyoner kurumlar haline gelmişlerdir” (Stiglitz, 2018). Piyasalara uyum “Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi uluslararası finans kurumları tarafından uygulamaya konulan Yapısal Uyum Programları (YUP) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İçinde buldukları borç krizinden kurtulmak için kaynağa gereksinimi olan bu ülkeler, liberal içerikli politikalardan oluşan YUP’ları uygulamak zorunda kalmışlardır. YUP, kısaca mal ve sermaye dolaşımının serbestleştirilmesi, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, devletin sosyal harcamalarının azaltılması, kamu ücretlerinin ve personel sayısının düşürülmesi gibi bir dizi ve birbirleriyle ilişkili düzenlemeleri kapsamaktadır” (Yolcu, 2010:45). “Bu kurumların arasında Dünya Ticaret Örgütü, sosyal yaşam içinde yer alan kamu hizmetlerinin özel sermayeye açılmasının önündeki engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir örgüttür. Bunu ise Hizmet Ticareti Genel Antlaşması (GATS) adı verilen bir düzenleme ile hayata geçirmeye çalışmaktadır. Anlaşma daha önce birer kamusal hizmet olarak sunulan iletişim,

inşaat, dağıtım, eğitim, çevre, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerin özel sektöre devrini öngörmektedir ki bu durum halklara devlet eliyle alınan vergilerin bir geri dönüşü olarak sunulan hizmetlerin özel sermayeye devredilmesi anlamına gelmektedir” (Rikowski, 2002).

Ulus-üstü kurumlar yeni işlevleriyle “devletlere dayattıkları kararlar ve verdikleri krediler karşılığında yapısal uyum ve istikrar programları ile yerel sanayi, banka ve finansal hizmetler üzerindeki yabancı sermayeye yönelik yaptırımların kaldırılmasını, devletin temel hak durumunda olan sağlık, eğitim ve refaha dönük harcamalarını kısmasını ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesini sağlamışlardır” (Çımrın, 2009). Bu bağlamda temel hak durumunda olan hizmetlerden biri olan eğitimin “küresel piyasanın ihtiyaçları ile esnekliğin gerektirdiği bilgi ve beceriler temelinde yeniden düzenlenmesi devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Buna bağlı olarak da eğitimin içeriği büyük ölçüde piyasanın taleplerine uyarlanmıştır” (Sayılan, 2006).

Sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması, iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birleşince, uluslararası finans piyasalarında bir ülkeden diğerine kolaylıkla hareket edebilen finansal akımlar hızla artarak büyük boyutlara ulaşmıştır. “1980’li yıllarda dünyada yaşanan finansal küreselleşme sürecine paralel olarak, Türkiye ekonomisinde de 24 Ocak 1980 Kararları ile başlayan dışa açılma ve serbestleşme süreci, 1989 yılında sermaye hareketlerinin tümüyle serbest bırakılması ile tamamlanmıştır. Sermaye hareketlerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması, Türkiye’ye yönelik finansal sermaye hareketlerinin hacmini ve akışkanlığını önemli ölçüde arttırmıştır” (Turan, 2011:1). Finansal sermaye hareketlerinin hacmi ve akışkanlığının artması ve günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte saniyeler içerisinde bir yerden bir yere aktarılabilir olması beraberinde artığın dolaşımını ve yoğunlaşmasını, yoğunlaşan artığın bir yerden başka bir yere yatırılmasını kolaylaştırmıştır. Açıktır ki “1973’de yaşanan petrol krizi ve buna bağlı olarak kapitalizmin girdiği krizin aşılması köklü bir yeniden yapılanmayı beraberinde getirmiştir. İktisadi ilişkilerin siyasal ve ideolojik ilişkilerle desteklendiği yeniden yapılanma sürecinde kapitalist devletin rolü de bu doğrultuda değişmektedir. Dolayısıyla kapitalizmdeki ve piyasalardaki küresel dönüşüm ile birlikte gelen yeniden yapılanma, sermaye birikiminin genişleyerek sürmesinin önündeki engelleri aşmaya katkıda bulunacak biçimde toplumsal ilişkileri, süreçleri, yapıları ve kurumları yeniden örgütlemektedir” (Güzelsarı, 2008).

1.3. Finansallaşma Süreci ve Küresel Piyasalar

Gündelik hayatı ve buna bağlı olan toplumsal ilişkileri etkileyen finansallaşma süreci ve finansallaşma olgusu “1974-75 sonrası başlayan ve petrol krizlerinden sonra kapitalizmin girdiği krizden çıkma yolu olarak geliştirilen neo-liberal politikalarla genel olarak ekonomik büyümedeki yavaşlamaya karşı sermaye birikimi sürecinin finansallaşması olarak adlandırılabilir. Çünkü sermaye, “kapitalizmin girdiği krizden sonra dolaşımını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için mekansal ve fiziksel engelleri kaldırmaya ihtiyaç duymuştur” (Gotham, 2009). Bu bağlamda “1980 sonrası finansallaşan, piyasalar aracılığıyla sermaye olmuştur” (Sweezy, 1997). Nitekim “kapitalizmin son 30 yılı küreselleşme, neo-liberal politikalar ve finansallaşma ile şekillenirken” (Foster, 2007) finansallaşma, sermayenin edindiği yeni görünüm ile birlikte “kapitalizmde üretimden finansa doğru bir kaymayı beraberinde getirmiştir ve bu kayma ekonominin her alanına yayılmaktadır” (Foster, 2010). Dolayısıyla finansallaşma da 1980 sonrası süreçte içinde bulundurduğu dinamikler ve etki alanları bakımından günümüz küresel dünyasıyla ve neo-liberal politikalarla eklenilen ve sermaye birikimini arttıran bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda 1980 sonrası finansallaşma süreci günümüz küresel ve neo-liberal dinamikleriyle uyumlu olarak birçok olguyu beraberinde getirmiştir. Bu olgular “finansal piyasaların küreselleşmesi, çok sayıda yeni finansal aracın ortaya çıkışıyla finansal işlemlerde sıçramalar yaşanması, finansal yatırımların ve bu yatırımlardan elde edilen getirinin artması, banka temelli finansal sistemlerin karşısında sermaye piyasasına dayalı finansal sistemlerin üstünlük kazanması, ekonomik kararlarda hissedar değerinin artan önemi, şirket yönetimlerinin değişen yapısı, belli bir kesimin ekonomik ve politik süreçlerdeki rolünün artması ve birbiriyle ilişkili bu olgularla birlikte gündelik hayatın finansallaşması olarak açıklanabilir” (Soydan, 2013).

Sermayenin finansallaşması süreci ile birlikte “finansal olmayan şirketler de kaynaklarını üretimden çok giderek finansa yöneltmişlerdir” (Milberg, 2008) ki bununla birlikte “şirketler ile bankalar arasındaki ilişkiler finansallaşma üzerinden yeniden düzenlenmiş ve bu şirketler de rekabete katılabilmek adına finansallaşmıştır. Gelişmiş ve finansallaşmış şirketler ise finansal piyasaların küreselleşmesi ile birlikte küresel finans piyasalarında manevra kabiliyetlerini arttırmışlardır. Bankalar da sürece uyum sağlayarak kendilerini dönüştürmüş ve böylece piyasalardaki işlemlere aracılık yapabilir, komisyonlar ve işlem masraflarından gelir elde edebilir hale gelmişlerdir. Bireyler ve hane halkları da

borç alma ve finansal araçların sahipliği ile giderek daha fazla finansal sisteme dahil olmuşlardır. Konut, sağlık, eğitim, gibi temel hak durumunda olan hizmetlerin neo-liberal politikalarla birlikte özel sermayeye devredilmesi beraberinde bu alanlarda bireysel gelirin finansallaşmasının yolunu açmıştır. Bireysel gelirin finansallaşması hem devredilen hizmetlerin tüketimi kapsamında özel sermayenin hem de hizmetler tüketilirken kullanılan finansal sistem aracılığıyla finansal sektörün büyümesine yol açmıştır” (Lapavitsas, 2009). Nitekim “sanayi sermayesi ve banka sermayesi birleşerek 1980 sonrası küreselleşmenin ve finansallaşma olarak adlandırılan sürecin yeni bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni boyut ise sermayenin soyut bir görünüme bürünmesidir” (Hilferding, 2000). Bu soyut görünüm ile finansallaşma süreci, kapitalist üretim sistemini “üretimin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan tekeller ve bankaların birleşmesi ile beslemektedir” (Lenin, 2009). Diğer yandan finansallaşma “günümüzde bir sektör olarak üretimi ve tüketimi finanse etmekte ve özel sermayeyi, bireyleri ve hane halklarını ‘ihtiyaçları’ bağlamında içine çekmektedir” (Lapavitsas, 2009). Bu bağlamda finansallaşma aynı zamanda “ticaret ve meta üretimi yoluyla değil, sektör olarak içine çektiği kaynaklar aracılığıyla birikim elde eden bir sermaye biriktirme modelidir” (Arrighi, 1994).

Finansallaşmaya dayalı yeni ekonominin işleyebilmesinde ve önündeki engellerin kaldırılmasında hükümetler de rol oynamaktadır ve bu uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. “Hükümetler, finansal serbestleşmeyi; faiz oranlarını, döviz kurlarını, sermaye hareketlerini serbest bırakarak ve kredi kontrollerini kaldırıp yabancı bankaların kurulmasının önündeki engelleri kaldırarak, bankacılık sektörüne yerli ve yabancı sermaye yatırımlarının yapılmasını kolaylaştırarak sağlamışlardır” (Mehrez ve Kaufmann, 1999). Açıktır ki teknoloji ve girişimcilik, finansal piyasaların gelişimini sağlamada bir rol oynamaktadır. Ancak ne teknoloji ne de girişimcilik finansal piyasaların kendi başına gelişmesini sağlamıştır. “Yeni bir finansal piyasanın kurulmasında belirleyici olan hükümetlerdir. Özellikle de en zengin ülkelerin hükümetleri ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi onların yardımcı uluslararası kurumlarıdır. Bu bağlamda birbiriyle ilintili üç politika küreselleşme ile birlikte finansallaşmanın temelini atmıştır: Ülke içinde ekonomik etkinliklerin yasal düzenlemelerden muaf tutulması (finans piyasalarından başlayarak); uluslararası ticaretin ve yatırımların serbestleştirilmesi; kamunun kontrolündeki şirketlerin özelleştirilmesi. Bu politikalar ABD’de 1970’lerin ortalarında, Britanya’da 1980’lerin başlarında uygulanmaya başlamış, 1980’lerde Avrupa Birliği’ne yayılmış ve 1990’larda dünyanın birçok ülkesinde hakim politika, uluslararası

ekonomik sistemin ortak standardı haline gelmiştir” (Castells, 2008). Böylece “finansal piyasalar, finansal aktörler ve finansal kurumlar uluslararası ve yerel ekonomilerin işleyişinde belirleyici rollere sahip olmuşlardır” (Epstein, 2005). Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülke finansal piyasalara eklemlenmiştir. Bu bağlamda küresel sermaye sürece dahil olan ülkelerde aktif olarak yatırımlar yapabilir hale gelmiştir. Finans akışlarının saniyeler içinde bir ülkeden diğerine aktarılabilir olması bu yatırımların yapılabilmesinde önemli rol oynamaktadır. Diğer yandan neo-liberal politikalar ile birlikte devletin üretimden ve sosyal alandan çekilmesiyle birlikte sadece küresel sermaye değil, yerel sermayeler de kredi ve finans akışlarıyla yatırımda ve her alandaki hizmet akışlarında pay sahibi olabilir hale gelmişlerdir.

Günümüzde finansallaşma ve sürecin küresel boyutlara ulaşması ile birlikte “sermaye piyasaları küresel olarak birbirlerine bağımlı hale gelmiştir ve bu kapitalist ekonomide öyle ufak bir mesele değildir. Sermaye, gerçek zamanda işleyen, küresel olarak birleşmiş finans piyasalarında vaktin etrafında örgütlenmiştir: Yerküreye yayılmış elektronik devrelerde saniyeler içinde milyarlarca dolarlık işlem gerçekleşmektedir. Yeni enformasyon sistemleri ve iletişim teknolojileri sermayenin çok kısa süre içinde ekonomiler arasında ileri geri mekik dokumasını mümkün kılmış, sermaye, dolayısıyla tasarruflar ve yatırımlar bankalardan emeklilik fonlarına, borsalara, döviz takasına dek dünya çapında birbirine bağlı hale gelmişlerdir. Böylece küresel finansal akışın hacmi, hızı, karmaşıklığı artmış, bağlantılı olma özelliği gelişmiştir” (Castells, 2008:129). Nitekim “tekelci şirketler ve sermayenin izlediği politikalar nasıl kapitalist üretim sisteminin alanını genişletmekteyse finansal sermayenin izlediği politikalar da finansal piyasaları daha geniş ölçekte yeniden üretmektedir” (Bukharin, 1996). Finansal piyasaların genişlemesi ve küreselleşmesi ile birlikte “mal ve hizmetlerin taşınmamasının önündeki engeller taşınabilir sermaye ile birlikte ortadan kalkmıştır” (Gotham, 2009). Diğer yandan finansallaşmadaki dönüşüm yatırımlarda dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Nitekim “1945 sonrası dönemde finans piyasaları direkt olarak yatırımları desteklerken, 1980 sonrası dönemde finansallaşmanın yatırımlar ile bağı daha dolaylı hale gelmiştir. Bunun nedeni ise yöneticilere karşı hisse sahiplerinin hâkimiyetinin artmasıdır. Buna bağlı olarak da şirket stratejileri dönüşmüştür. Yeni stratejiler ile birlikte şirketler uzun dönemli yatırımlar yerine kısa dönemli yatırımlara yönelmiştir ve kısa dönemli yatırımlar, hisse sahiplerinin kazançlarını ön plana çıkarmaktadır. Kısa dönemli yatırımlarla birlikte hisse sahiplerinin kazançlarının artması ise hisse senetlerine yönelimi arttırırken, şirketler hisselerinin yükselmesinden elde ettikleri

kaynaklar ile reel yatırıma yönelmektedir” (Hein ve Truger, 2013). Açıktır ki günümüzde finans piyasaları “farklı kaynakların şirketler ve bankalar aracılığıyla yaratımı, dağıtımı ve kredinin menkul kıymetleştirilmesi ile birlikte kapitalizmde en etkili araçlardan biri haline gelmiştir” (Papadatos, 2009).

Finansallaşma süreci, sadece sermaye akışlarının hızı ile sınırlı kalmamakla birlikte “Türkiye de dahil olmak üzere neredeyse bütün ülkelerde gözlerin merkez bankalarına çevrilmesine neden olmuştur. Faiz oranları ve döviz kurları gibi değişkenlere dair verdikleri kararlar, yaptıkları basın açıklamaları ve geliştirdikleri para politikalarıyla merkez bankaları, bütün iktisadi birimler tarafından neredeyse her an takip edilir olmuşlardır. Verdikleri kararlar sadece ekonomideki finansal ya da parasal değişkenleri değil doğrudan hanelerdeki tüketim düzeylerini ve refahını, firmaların yeni yatırım kararlarını ve borç-alacak ilişkilerini, kurların ve faiz oranlarının belirlenmesini birinci dereceden etkiler hale gelmiştir” (Kaya vd. 2013). Süreçteki ticaret ilişkileri ise “finansal piyasalardaki kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bireysel birikimler ve artık-değer dolaşıma kolaylıkla girerken, fon talep edenlerin ihtiyaçları da bu artıklar ve dolaşım ağı üzerinden sağlanmaktadır” (Mehrez ve Kaufmann, 1999). Bankalar ve finansallaşma aracılığıyla yatırımlar ve talepler için kredi mekanizmaları ve finans akışları bu yolla sağlanırken, “konut gibi temel hak durumunda olan alanların finansmanı bu sayede yaratılmaktadır. Finansallaşmayla birlikte artan ve yoğunlaşan kaynaklar bu alanlara kolaylıkla aktarılabilir” (Fernandez ve Aalbers, 2016).

Günümüzde piyasaların küreselleşmesi, neo-liberal politikalar ve finansallaşma ile birlikte üretim ve tüketim de uluslararasılaşırken, “finansal piyasalarda dolaşıma giren ürünlerin sayısı ve çeşitliliği de artmıştır. 1980 sonrası teknolojik gelişmelerle birlikte işlem hacmindeki artışa, ortaya çıkan yeni yatırım araçlarına ve kaynak aktarım yollarına bağlı olarak” (Gospel ve Pendleton, 2014) kent birimleri kapitalist ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde üretim mekanı olmaktan çıkarak birer tüketim mekanı haline gelmişlerdir. “Kentselleşme sanayi sermayesine, yarattığı ürünleri elden çıkarma fırsatı yaratır. Modern kenti bir üretim mekanı olarak yaratan yine sanayi kapitalizmidir” (Harvey, 2016). Aynı zamanda “kollektif tüketimin mekanı olarak kentler özellikle küreselleşmeye bağlı olarak meta üretiminin Uzak Asya’da yoğunlaşması ile birlikte -başta Batı kentleri olmak üzere- sadece üretim mekanizmaları üzerinden finanse edilemez hale gelmişlerdir ve bu noktada devreye finansallaşma aracılığıyla tüketim devreye girmektedir.” (Castells, 2008). Üretimin

Uzak Asya’da yoğunlaşmasının başlıca sebeplerinden biri de “Çin ve Hindistan gibi kıtasal ekonomileri olan ve dışarıya dönük bir kalkınma stratejisine çekimser yaklaşan ülkeler için zengin piyasalara girmenin hayati önem taşımasıdır. Ancak bu piyasalara girebilmek için öncelikle, Dünya Ticaret Örgütü’nün ortaya koyduğu uluslararası ticaretin koşullarına uymaları gerekmektedir. Kurallara uymak da, uluslararası rekabette geç kaldıkları için rekabet güçlerini yitirmiş sektörleri korumaya yönelik önlemleri yavaş yavaş kaldırmak anlamına gelmektedir. Fakat bu kuralların reddi, zengin piyasalarda uygulanan katı gümrük tarifeleriyle yaptırımlara bağlanmış, böylece zenginliğin yoğunlaştığı piyasalardan pay kazanarak kalkınma şansları ortadan kalkmıştır. Bu nedenle ucuz işgücü ile birlikte piyasaya üretim üzerinden eklenmek ve uluslararası sermayeye bu işgücünü ve yatırım alanlarını açmak onlar için hem bir kalkınma stratejisidir hem de üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Geline nokta kentler artık paranın piyasaya çıktığı alanlardır. Başka bir anlatımla kentlerin ekonomisi üretim üzerinden değil, tüketim üzerinden finanse edilir hale gelmiştir” (Castells, 2008). Hatta “kentler finansallaşma yolu ile kitlesel tüketime ve tüketim faaliyetlerinin merkezi olmak için birbirleriyle yarışır hale gelmişlerdir” (Featherstone, 2013; Zukin, 1998).

2. BÖLÜM

2. TÜKETİM MEKANI OLARAK KENT VE ÖZEL SERMAYEYE DEVREDİLEN HİZMETLER ÜZERİNDEN TÜKETİMİN İNŞASI

2.1. Finansallaşma, Artık-değer ve Tüketim Bağlamında Günümüz Kentleri

Gelinen noktada kentler arasında ticari ilişkilerin kurulması ve dolaşım örüntüleri artığın dolaşımına imkan verecek düzeydedir. “İç içe geçmiş bir düzeni ifade eden küresel metropolcülükte, Afrika’daki bir kentteki artık üretimi Avrupa’daki bir kentte dolaşıma girer. Ticari işlemlerle anlamlı boyuta ulaşan bu durumda, artık-değer daha çok artık üretmesi için ticari süreçlere sokulur ve muazzam bir hal alarak holdinglerde yoğunlaşır. Ancak bu dev şirketler artığın soğurulması ve artığın dolaşımı için piyasa bulma sorunuyla karşılaşılır. Çözüm ise talep üretmek ve tüketimdir. Bu nedenle uzun ömürlü metalar ve mekanlar yerini kısa ömürlü metalara ve mekanlara bırakır. Açıktır ki bu durumda inşaatlar, yıkıp yapmalar bunun ürünüdür” (Harvey, 2016). Artığın bu şekilde küreselleşme ile birlikte dev şirketlerde yoğunlaşması kapitalizmin bir sonucudur ki “üretim birimlerinin ve mülkiyet birimlerinin giderek dev şirketlerde yoğunlaşması durumu kapitalizmin eğilimlerindedir ve özellikle geçtiğimiz yüzyılın başlarında hızlı bir biçimde yaşanmıştır” (Hobsbawm, 2013). Nitekim “sermayenin yeni pazarlara ulaşması yalnızca üzerinde emperyalist tahakküm kurduğu ülkelere sızmasıyla mümkün olmaz, ‘metropoliten’ ülke ekonomilerinin pre-kapitalist ya da yarı-kapitalist sektörlerine de sızması gerekir; bunu da oralarda var olan toplumsal ve ekonomik ilişkileri çözerek yapar. Bu durum özellikle, halk sınıfları için tüketim araçları üreten sektörler için geçerlidir” (Castells, 2017:36). Günümüzde neo-liberal politikalar ve devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesiyle birlikte bu sızma durumu ekonomik yapının her alanına yayılırken finansallaşma da süreci hızlandırmakta ve beslemektedir. Sızma durumu; konut, eğitim, sağlık gibi halk sınıfları için temel hak durumunda bulunan ve barınma ihtiyacını karşılayan ‘sektörler’ için de geçerlidir.

Günümüzde özel sermayenin ekonomik yapının her alanına ulaşabilir hale gelmiş olması küreselleşme olgusunun bir gerçekliği olmakla birlikte “sanal olarak adlandırılan finans kapitalin ve finansallaşan sermayenin finansallaşma üzerinden artık-değer üretmesi mümkün değildir ve finansal kârlar esas itibariyle üretken sektörlerden sağlanmak zorundadır. Bu da finans kapitalin büyümesine hız kazandırmaktadır çünkü sermayenin uluslararasılaşması ve görünmez hale gelmesi beraberinde paranın kitlesel üretimini

getirmekte ve daha önce ulusal sınırları aşamayan sermaye yatırım yaptığı geleneksel sektörler üzerinden kar edememesine bağlı olarak elindeki birikimi para olarak tutmak yerine mevduat biçimine getirmektedir. Dolayısıyla finans kapitalin gittikçe büyümesi sermaye sahiplerinin genişlemiş üretim sürecinde yaşanan tıkanıklıklardan ötürü finansal sektörü tercih etme zorunluluğudur” (Yılmaz, 2010). Buna bağlı olarak finans kapital artık-değer üreten sektörlerden beslenirken aynı şekilde artık-değer üreten sektörler de finans kapital ile desteklenmektedir. Bu karşılıklı birbirini besleme durumu aracılığıyla sermaye artık-değeri yoğunlaştırabilir ve elde edebilir haldedir. Diğer yandan “artığın nasıl düşünülmesi gerektiği ve artıkların ne yoldan oluştuğu, edinildiği ve kullanıma sokulduğu konusunda birçok anlaşmazlık vardır. Bu bağlamda bir mutlak artık tanımının yapılabilmesi için, hangi kültürel ve toplumsal işlevlerin toplumun yaşamını sürdürebilmesi için ‘gerekli’ olduğunun ve hangilerinin de ‘fazla’ olduğunun ve artığın üretimiyle desteklendiğinin belirlenmesini gerektirir. Bu açıkça, olanaksız değilse de mantıksız bir uğraştır, çünkü ‘ihtiyaç’ın tanımı sadece belirli teknik, toplumsal, kültürel ve kurumsal düzenler bağlamında yapılabilir. Açlık gibi basit bir şey bile toplumsal durumlardan bağımsız görülemez. İhtiyaç bilinci toplumsal bir üründür; işleyen bir iktisadi temele dayanan ideolojik bir üstyapının sadece bir parçasıdır. Gereksinim düzeyi toplumdan topluma ve dönemden döneme değişir; üretim tarzının kendisine bağlıdır” (Harvey, 2016:199). Dolayısıyla artığın mutlak bir tanımı yapılamasa da kapitalist üretim biçiminde artığın ne yollarla elde edildiği ve hangi yollarla dolaşıma sokulduğu üretim biçimine bakılarak çözümlenebilir. Artık-değerin kaynağı, “asli üretim faktörü olan emektir ve bu bağlamda sermaye, emeğin verimliliğini arttıran üretim faktörüdür” (Smith, 2006). Ancak sermaye sadece emeğin verimliliğini arttırmak için var olan bir üretim faktörü değildir. Sermaye, “birikmiş emektir” (Ricardo, 2008) ve kapitalist ekonomide emek sahibinin yarattığı artık-değer ile elde ettiği gelir aynı değildir çünkü sermayeyi elinde bulunduranlar, emek sahibinin yarattığı değere el koyarak yine değeri, yatanlara sunmaktadır. Bu bağlamda kapitalist ekonomide “üretim, tüketim maddelerini sağlar ve tüketim tarzını belirler ve ürün diye sunduğu nesnelere için tüketicide bir ihtiyaç yaratarak, tüketim üretir” (Marx, 1979). Üretim araçlarını ve sermayeyi elinde bulunduranlar, emekten kopararak elde ettikleri ve ürettikleri artık-değeri, hizmete sundukları mal ve hizmetler bağlamında elden çıkararak bir tüketici kitle ve tüketim alışkanlığı yaratmaktadır.

Kapitalist ekonomide üretim artık-değer elde edip bu artık-değerin yeniden üretim sürecine sokularak daha fazla artık-değer üretmesi için kullanılır ve bunun yapılabilmesi

için de üretilenin tüketilmesi gerekmektedir. Üretilenin tüketilmesi ise artık-değerin koparılma ve dolaşıma sokulma sürecinde yatmaktadır. Nitekim “artık-değer, üretimin toplam değerinin, (üretim araçları, ham maddeler ve iş aletlerini kapsayan) sabit sermaye ve değişken sermaye (emek gücü) çıkarıldıktan sonra kalan kısmıdır. Kapitalizm ve sermaye üretimi sürdürmek ve üretim tarzının ayakta kalması için, ‘yeteri kadar değeri’ bu değerın satın alabileceği mal tüketimiyle geçinmesine ve üremesine olanak tanımak için emeğe tahsis etmektedir. Kapitalist koşullarda artık-değer, kısmen faiz, kar ve kiranın üç biçiminden oluşur ve artık-değer, değişim değeri veya para açısından ölçülen bir niceliktir ve emeğin uygulanmasıyla ortaya çıktığı için, artık-değerin üretimi artık-emek gücüne eşittir. Emekçinin gününün bir bölümü, artık-değer üretimine adanmıştır ve bir bölümü de emek gücünü sürdürmek ve üretmek için gerekli olanla eşdeğerini üretmeye tahsis edilmiştir. Bu nedenle artık-emek, emekçi tarafından, başka biri veya başka bir şeyin desteklenmesi için sarf edilen emek gücüdür” (Harvey, 2016:205). “Değerin anlaşılması için, onu, yalnızca emek-zamanın katılması, yalnızca maddeleşmiş emek olarak kavramak nasıl önem taşıyorsa, artık-değerin anlaşılması için de onu, yalnızca artık emek-zamanın katılması, yalnızca maddeleşmiş artık-emek olarak kavramak da o kadar can alıcı bir önem taşımaktadır. İktisadi toplum biçimlerini birbirinden, örneğin, köleliğe dayanan toplumu ücretli emeğe dayanan toplumdaki ayırt eden şey, sadece, bu artık-emek, dolaysız üreticisinden koparılma biçimidir” (Marx, 2015:216,217). Nitekim artık-değer sermayeyle birlikte ortaya çıkmamış olsa da kapitalist ekonomide koparan, yabancılaştıran ve dolaşıma sokan sermayedir. “Toplumun bir kısmının üretim araçlarının tekeline sahip bulunduğu her yerde, işçi, ister özgür olsun ister olmasın, kendi devamı için gerekli olan emek-zamana, üretim araçlarının sahibinin tüketim araçlarını üretmek için fazladan harcadığı emek-zamanı eklemek zorundadır” (Marx, 2015:232). Dolayısıyla kapitalist ekonomide artık-değer yaratıcısından koparılmakta ve sermaye sahipleri tarafından dolaşıma sokulmaktadır yani “yabancılaşmış artıktır” (Marx, 2015) ve bu koparılan artık yine yaratıcısına mal ve hizmet olarak sunulur ve tüketim tarzını belirleyen yine odur. Yaratıcısında bir ihtiyaç yaratarak tüketim üretir. Günümüzde ise yaratılan tüketim, finansallaşma aracılığıyla finanse edilen yatırımlar ve küreselleşme süreci ile birlikte daha geniş alanlara ulaşmış ve daha baskılayıcı hale gelmiştir. Süreç bir yandan artık-değerin kent birimlerini ve kentsel gelişmeyi etkileme biçimini tüketim üzerinden değiştirirken diğer yandan da kentleri tüketim merkezleri haline getirmiştir.

Küreselleşme süreci “ağır emek isteyen endüstri üretiminin emek gücünün ucuz olduğu yerlere kaymasını sağlarken öte yandan kapitalist toplumlarda hizmet sektörünün, finansal piyasaların ve de özellikle konut piyasasının temel iktisadi araçlar olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve bu araçları güçlendirmiştir. Bu güçlendirme kentlerin yapısına da yansırken zira artık önemli olan konut piyasasının gelişimi ve de arsa spekülasyonudur. Çünkü tüketimin gündelik hayata yerleştirilmesi kentsel mekan aracılığıyla gerçekleşmektedir. Öte yandan, finansal sektörlerin gelişmesi ve daha kompleks hala gelmesiyle beraber finansal aktörlerin yeni yatırım alanlarına yönelmesi kolaylaşmış ve buna bağlı olarak tüketimin gündelik hayata yerleştirilmesi özel sermaye aracılığıyla, kentsel mekanda gerçekleşmektedir” (Üçoğlu, 2015:42). Diğer bir deyişle kentler tüketim mekanı olarak sermayeye yarattığı ürünleri –bu ürünler sadece birer ‘mal’ olarak değil, aynı zamanda her alanda hizmet olarak da karşımıza çıkmaktadır- elden çıkarma fırsatı yaratırken diğer yandan sermaye için her gelir düzeyinden ve sınıftan birey birer tüketim öznesidir. “Sermaye birikiminin hızlanması ve metalar ve hizmetlerin devlet ve özel sermaye tarafından değişim değeri temelinde biçimlenmesi, tüketimi 1980 sonrasında yükselen birim düzeyine ve çeşitlenen meta ve hizmetlere rağmen toplumsal temelinden hayli uzaklaştırmıştır” (Çetiner ve Erdal, 2009). İnsanların tüketmesi için mal ve hizmetler ülke sınırlarının ötesinden piyasaya sunulmaktadır ve finansallaşma ile birlikte süreç bireyleri tüketimden oluşan bir kafese kapatmaktadır.

Kentlerde sermayenin finansallaşma aracılığıyla dolaşımının hız kazanmasına bağlı olarak mal ve hizmetlerin tüketim süreci “sosyal sınıf ve hayat tarzlarını içerisine alacak şekilde yayılmaktadır. Toplumsal olarak ele alınabilecek olan ‘seçkin’, ‘avam’ gibi göstergeler sistemini yansıtan hayat tarzları olan habituslar da tüketimin bu göstergelere göre belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bireyler, bu göstergelere göre tüketirken tüketim farklılıkları” (Bourdieu, 1979) “bireylerin yaşı, cinsiyeti ya da sınıfı ne olursa olsun kendilerini ifade etme biçimi olarak bireyselleşmektedir” (Featherstone, 2013). Tüketim alışkanlıkları ve tüketimin mal ve hizmetler aracılığıyla kentlerde gündelik hayata yerleştirilmesi “belirlenen yeni bir tüketim kültürü ile kültürel pratiklere uygun olarak şekillendirilerek tüketim ilişkilerinin yeniden üretimi temelinde gerçekleşmektedir ve bireylere dayatılmaktadır” (Bourdieu ve Passeron 1970). Diğer yandan günümüzde tüketilen mal ve hizmetlerin de gösterge değerleri vardır. “Tüketilen mal ve hizmetlerin sembollerle yüklü olması durumu mal ve hizmetlerin kullanım ve değişim değerinin ötesindedir. Nitekim bu bağlamda özne bu değere ulaşmak için tüketir ve öznenin bu noktadaki tüketimi

ihtiyaca dayalı bir tüketim değildir. Bu noktada bireyi tüketime iten tüketim yaratabilmek amacıyla kod ve farklı statülere özgü değerler üreten gündelik ve toplumsal yaşamdır” (Baudrillard, 2009). Tüketimin gündelik hayat ve toplumsal yaşama yerleştirilmesi mekanda gerçekleşmekle birlikte “tüketime yüklenen sembolik işlev emek gücünde olduğu gibi yabancılaşma ile ortaya konulmakta ve bu fantazmagori ile bireyler kendine ve başkalarına yabancılaşmanın tadını çıkarmaktadır” (Benjamin, 2001). Bu noktada tüketim “bireyle mal ve hizmetler arasında bir ilişkiye dönüşmekte ve bu ilişkide doyum noktasına ulaşan birey ‘yeni’ şekilleriyle hizmete sunulan mal ve hizmetlerde bir anlam arayışına girmektedir” (İnsel, 1990). Bu anlam arayışı mal ve hizmetlere ulaşma noktasında bir boşluk yaratırken “bu boşluk tüketim ve tüketici tarafından kapatılır. İhtiyaçlar, manipülasyonlarla kısıktırılan tatmin ve tatminsizlik arasında sürüklenirler” (Lefebvre, 2016a). Dolayısıyla tüketim, kentsel mekan aracılığıyla gündelik hayata yerleştirilirken mal ve hizmetler ile birey arasında ‘yeni’ bir ilişki yaratılmaktadır ve bu bağlamda günümüzde kentler “tüketici deneyimlerinin inşa edildiği ve yeniden üretildiği birincil temel bağlamdır” (Miles ve Paddison, 1998).

Tüketimin inşası günümüz kentlerinde mekan aracılığıyla gerçekleşirken “bir kentin yapılanma biçimi, mimarisi ve yapısının örgütlenişi o kentin üretim, tüketim ve hayat tarzı hakkında kesin bilgiler içerir. Bu nedenle günümüzde finansallaşan sermayenin de ilk hedefi kentlerin yapılanma ve tasarlanma biçimidir çünkü mimari kamusal olana en yakın olandır ve tüketim bilinci bu şekilde sermaye tarafından kentsel mekan aracılığıyla aşılabilir hale getirilmektedir. Dolayısıyla bir kentin mekanlarının örgütlenme ve tasarlanma biçimi o kentin toplumsal pratiğini, gündelik hayatını, nasıl ve hangi bağlamda finanse edildiğini yansıtır” (Benjamin, 2001; Harvey, 1997). Günümüz küreselleşme ve finansallaşma dinamikleri ile birlikte kentlere bu tasarı üzerinden bakıldığında “gündelik hayat ve günlük hayat pratiği tüketim odaklı olarak dönüşmekte ve tüketim ile kültür arasındaki çizgi kaybolmaktadır. Buna bağlı olarak kültür, tüketim üzerinden ticarileşmektedir” (Adorno, 2007). “Gündelik yaşamın içerisinde tüketimin gerçekleşmesini sağlayan bireylerin ücretlerini banka kanallarıyla alması gibi gelişmeler, bireyleri finansın ayağına getirerek bankalara bağlanmasını kolaylaştırmıştır. İstihdamın kayıt altına alınması amacıyla bireylerin ücretlerinin bankalar ile ödenmesi bireylerin tüketme süreçlerini kolaylaştırmıştır ve aynı zamanda borçlanmalarının da yolunu açmıştır” (Çetiner ve Erdal, 2009). Böylece kentler tüketime eklemlenecek şekilde tasarlanırken bireyler de birer tüketici kimliğine sokulmaktadır. “Kentsel mekan artık insanları tüketime yöneltmek hatta zorlamak üzere

yapılandırılmaktadır ve bu tüketim mekanları birçok insan için büyüdü hatta bazen kutsal, dinsel karaktere sahiptir” (Ritzer, 2016).

2.1.1. Kollektif Tüketimin Üretimi ve Örgütlenmesi

Neo-liberal politikalar, küreselleşme ve finansallaşma süreci özel sermayenin dolaşımını kolaylaştırırken kentleri de tüketim mekanı olarak finanse etmektedir ancak kentlerin tüketim mekanı olarak inşa edilmesinde devletin rolü de sadece politikalarla sınırlı değildir. Devlet bir yandan ortak tüketim araçlarını örgütlerken diğer yandan bu araçlar sermayenin kontrolüne bırakılmaktadır. “Sermaye ise başkalarının emeğinin ürününün özel mülkiyetidir” (Marx, 2000:35). Nitekim ortak tüketim araçları halkın vergileri ile finanse edilirken sermaye ise yine halkın emeğinin özel mülkiyet kapsamında koparılmasıdır. Bu bağlamda “sermaye, kapitalist olarak adlandırılan bütün toplumların siyasi gövdesine hayat veren kandır; bazen sızıntı halinde, bazen bir sel misali, yeryüzünün insan tarafından yerleşilmiş en ücra köşesine yayılır. Kapitalizm koşullarında yaşayan herkes, günlük ekmeğini, evlerini, ulaşım araçlarını, iletişim araçlarını, kıyafetlerini, günlük hayatlarını sürdürmek için gereken bütün öteki ‘mal’ları da bu akış sayesinde elde eder. İnsanları ayakta tutan, eğlendiren, eğiten, hayata döndüren ya da temizleyen bütün hizmetler bu servetin içinden çıkararak insanlara sunulur, bu akış aracılığıyla yaratılır” (Harvey, 2012:7). Bu akışı sağlayan önemli dinamiklerden biri de ortak tüketim araçları aracılığıyla tüketimin yaratılması ve sunulmasıdır ve sermaye de bu sayede meta ve hizmet akışını sağlar.

Ortak tüketim ve ortak tüketim araçları “mülkiyetin bireyler ve kuruluşlar arasında paylaşılarak, ürün ve hizmetlerin geliştirildiği, özel sermayenin büyümesinin sağlandığı ve piyasa etkinliğinin arttırıldığı bir ekonomik model” (Owyang, 2013) olarak tanımlansa da aslında ortak tüketim araçlarının kökenleri üretim araçlarına dayanmaktadır. “Toplumun gelişmesinin çok ilkel, belirli bir aşamasında herkesin ortak üretim ve değişim koşullarına bağlı kalması adına ürünlerin, her gün yinelenen üretim, dağıtım ve değişim işlemlerinin ortak bir kural altında toplanması gereği duyulmuştur. Başlangıçta geleneksel hale gelmiş olan bu kural kısa zamanda yasa haline gelmiştir. Yasa ile birlikte, onun korunmasıyla yükümlü organlar (kamu yetkisi, devlet) zorunlu olarak doğmuştur. İleri toplumsal gelişme ile birlikte bu yasalar oldukça geniş kapsamlı bir yasal sistem haline getirilmiştir. Yasal sistemin karışık, geniş kapsamlı bir bütün halinde gelişmesiyle, yeni bir toplumsal iş bölümü zorunlu hale gelir; bir profesyonel hukukçular örgütü gelişmekte olup bu bilgilerle hukuk bilimi doğmaktadır. Neyin doğal neyin hak olup, neyin olmadığını ölçmek için

kullanılan birim, en soyut biçimiyle adalettir. Dolayısıyla, hakkın gelişmesi, hukukçular için ve her konuda onların sözüne güvenenler için insan koşullarını yasal tabirlerle ifade edildiği sürece, adalet, sonsuz adalet idealine daha da yaklaştırma çabasından başka bir şey değildir.” (Engels, 2013:99,100). Dolayısıyla hane halkları için olan ortak tüketim araçları, üretim ilişkilerini ve sürecini meşrulaştırmak için üretim biçimi tarafından araçsallaştırılırken diğer yandan ortak tüketim araçlarının araçsallaştırılmış hali hukuksal bir zemini olması nedeniyle bu hukuksal zemine dayandırılarak karar vericiler tarafından kontrol edilebilir hale getirilmiştir. Buna bağlı olarak günümüzde de karar vericiler, ortak tüketim araçlarını özel sermayeye devredebilir hale gelmiştir. Bu nedenle de kentsel alan, ortak tüketim araçlarından, ona dair karar vericilerden ve onu örgütleyenlerden bağımsız olarak düşünülemez hale gelmiştir.

Kent meselesi, “bütün toplumsal grupların günlük yaşamının temelinde yer alan ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi ile ilişkilidir. Bu ortak tüketim araçları konut, eğitim, sağlık, kültür, ticaret, ulaşım gibi geniş ve temel ihtiyaçlara dayalı bir yelpazedir. Toplu yerleşim alanlarının ortak tüketimin birimlerini oluşturduğu ve bunların yönetiminin birtakım ortak işletmelerin örgüt ve idaresine doğrudan bağlı olduğu düşünülürse, bu sorunların ‘kentsel’ sorunlar olarak ele alınması doğaldır. Kentsel örgütlenme yalnızca mekansal formların basit bir şekilde düzene sokulması anlamına gelmez; bu formlar daha çok hane halklarının günlük tüketim biçimlerinin ortak olarak ele alınması sürecinin bir ifadesidir. Diğer yandan bu durum eşitsizliğin göstergelerinden değil, gelişmiş kapitalizmin evriminden ve bu evrim içinde ortak mal ve hizmetlerin edindikleri yeni konumlardan yola çıkılarak ele alınmalıdır.” (Castells, 2017). Günümüzde kapitalizm küreselleşirken sermaye finansallaşmakta ve piyasalar bütünleşmektedir ve tüm bunlar neo-liberal politikalarla mümkün kılınmıştır. Buna bağlı olarak ortak tüketim araçları ve temel hak durumunda olan “eğitim, konut gibi hizmetler üzerinde izlenen politikalarda neo-liberal etki açık bir biçimde piyasaya dayanmaktadır” (Yolcu, 2010). Bu piyasalaşma eğilimi ile birlikte “eğitim gibi temel haklar ticarileşirken, bu kurumlardaki gereksinimler ve destekleyici hizmetler de ticarileşmektedir. Bu destekleyici hizmetler üniversite ulaşım sistemleri, temizlik, yemekhane, kantin, kitap basım ve dağıtım, barınma, yurt, konut gibi alanları da kapsamaktadır ve temel hak durumunda olan tüm hizmetlere nüfuz etmektedir” (Dikmen, 2004).

Neo-liberal politikalarla birlikte yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesi, devlet ve özel sermayenin ortak tüketim araçları üzerinden karşılıklı bağımlılığını arttırmaktadır. Nitekim sosyal devlet anlayışında temel hak durumunda olan hizmetler hane halklarına devlet tarafından sunulurken “devlet müdahalesi sermaye açısından daha az karlı ancak ekonomik faaliyetlerin yürütülebilmesi ve toplumsal çelişkileri azaltabilmek için gerekli olan sektörleri ve hizmetleri sağlamak açısından daha zorunluydu” (Castells, 2017). Sosyal devlet anlayışında devlet müdahalesinin sermaye açısından daha az karlı olması nedeniyle neo-liberal ideoloji devreye sokulmuştur ve günümüzde neo-liberal ideoloji devlet müdahalesini toplu tüketim mallarının üretiminde ve yönetiminde ekonominin işleyebilmesi adına ‘sürekli’ ve ‘olağan’ olmayacak şekilde sunmaktadır. Dolayısıyla “günümüzde devlet müdahalesi, daima özel sermayeyle eklemlenmiş bir şekilde gerçekleşir; bir sektörü karlı hale getirir, bunu daha sonra özel sermayeye devreder veya aralarındaki bağlantının sürekliliğini sağlarken işlevsel ve ekonomik ‘boşluk’ları kapayarak özel sermayenin bunları devralmasını olanaklı hale getirir” (Castells, 2017:40). Buna bağlı olarak günümüzde ekonomik yapıdaki veya toplumsal alandaki konut ya da sağlık gibi bir sorun veya ‘boşluk’ yerel yönetimler aracılığıyla özel sermayeye devredilmekte ya da devredilmesine gerek kalmadan o alan zaten özel sermayeye hazırlanmış halde beklemektedir. “Hükümetler yerelleşme politikalarını kimi zaman finansal yönden gelişme için kimi zaman da temel hak durumunda olan hizmetlerin mali yükünün yerel yönetimler aracılığıyla özel sermayeye aktarılmasını için devreye sokmaktadır. Bu şekilde kentsel gelişmenin ve kentlerde büyüme istikrarının korunması hedeflenmektedir” (Prawda, 1993). Hal böyle olunca özel sermaye alandaki boşluğu ‘doldurmaktadır’ ancak bunu kendi ekonomik yapısını en iyi şekilde güçlendirecek ve alandan en karlı olarak çıkacak şekilde yapmaktadır ve bunu yaparken de kentsel mekanı tüketim üzerinden yeniden örgütlemektedir. Bu da beraberinde ortak tüketim araçlarının yerelleşme ve kent geliştirme politikalarına uyarlanarak ekonomi temelinde yeniden örgütlenmesini ve dönüşümünü beraberinde getirmektedir. “Hizmetlerin bu şekilde ortak tüketim araçlarının kontrolünün özel sermayeye aktarılmasıyla sağlanmasının altında; ekonomik etkililiği arttırmak, kaynakların kentlerde dağılımını sağlayarak yerelliğin ihtiyaçlarına, kalkınmasına ve gelişmesine hızlı bir şekilde cevap vermek gibi yerel yönetim stratejileri yatmaktadır” (Ömür, 2016). Diğer bir deyişle ilgili ‘sorun’ veya ‘boşluk’ özel sermayenin dinamikleriyle doldurulmuş olur. Bu da halk sınıfları için olan ve üretim biçiminin çelişkileri ile oluşan bir sorunu yine üretim biçiminin çelişkilerinin bir sonucu olan tekeller ve üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar aracılığıyla kapatmaktadır. Bu da sorunu yeniden üretmektedir. Sorunun sürdürülmesi de kapitalizmin çelişkilerinden biri

olmakla birlikte sorun sürdükçe özel sermayeye kentlerde daha çok hareket alanı yaratmaktadır ve özel sermaye daha fazla yatırım yapabilir hale gelmektedir, daha çok ‘kapatılacak derin yaralar’ bırakmaktadır. Nitekim “devletin hizmet alanından elini çekmesine ve buna bağlı olarak özel sektörün önem kazanmasıyla birlikte, kamu hizmeti anlayışının değişmesi, devletin ve yerel yönetimlerin kentsel alanın örgütlenmesinde ön plana çıkması ve kentlerin tüketim üzerinden örgütlenmesi gibi gelişmeler küreselleşmenin kentsel alandaki ve kent yönetimindeki yansımalarıdır.” (Kiper, 2007).

Özel sermayenin temel hak durumunda olan hizmetleri kontrol edebilmesi ve bu hizmetlerdeki açıkları ‘kapatmada’ rol alabilmesi kapitalizmin bir sonucudur ki “kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada devletin ortak tüketim alanındaki sistemli müdahalesinin belirleyici bir önemi vardır. Devletin üretimin gizli harcamalarını üstlenmesi yüzer-gezer sermaye (floating capital) için çok daha avantajlı olmaktadır. Özel yatırımlara duyulan güvene dayanan ve devletlerarası rekabetle oynayabilen uluslararası şirketler altyapı sorumluluğunu değişik yerel ya da ulusal yönetimlere yüklemektedirler. Bu mekanizma ulusal krediye başvurmak söz konusu olduğunda da net olarak ortaya çıkmaktadır; bu yolla Amerikan şirketleri özel ve kamu Avrupa bankalarından kredi alarak Avrupa’da kurulabilmiştir” (Castells, 2017:41). Dolayısıyla günümüzde “devletler ve finansallaşmış sermaye gibi kurumsal ve ekonomik aktörler arasındaki ilişki yeniden biçimlenmektedir ve riskler ve sorumluluklar yerel aktörlere ve yönetimlere yüklenmektedir. Diğer yandan da süreç yeniden dağıtımçı mantığın yerine rekabetçi mantığın geçmesine yol açmaktadır” (Theodore vd. 2012).

Kentlerde yaratılan ve sermayeye devredilen ortak tüketim araçları aracılığıyla oluşan değer artışının oluşumu ve bölüşümü, “finansallaşma aracılığıyla DB, IMF, DTÖ gibi uluslararası örgütlenmelerin aldığı kararlar ile küresel şirketler, yerli şirketler, müteahhitler, spekülâtörler, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, kredi ve finans kuruluşları, sivil toplum örgütleri arasında gerçekleşmektedir” (Turan, 2009). Kamu yararı adına kentsel politikalar yürüten aktörler böylece kentin piyasa odaklı dönüşümünü sürecinde girişimci rolünü üstlenmektedir. Günümüzde “devlet, yerel yönetimler ve planlamacılar gibi kentsel politikalarda rol alan aktörler yeni girişimci rolleri ile piyasa fırsatlarını değerlendirir hale gelmişlerdir” (Güzey, 2012). Bu durum ihtiyaçların karşılanmasını özel sermayeye devrederken ihtiyaçların belirlenmesini ve yaratılmasının dinamiklerini de yine özel sermayeye bırakmaktadır. Sunulan hizmetlerin ve malların kontrolü özel sermayede olduğu

için halk sınıflarının neyi tüketeceği ve nasıl tüketeceği özel sermaye tarafından belirlenir hale gelmiştir. Özel sermaye yine bu çerçevede ihtiyaç yaratabilir ve yaratılan ihtiyaç doğrultusunda üretebilir hale gelmiştir.

2.2. Tüketim Mekanı Olarak Kent ve Kentlere Yüklenen Yeni Roller Bağlamında Özel Sermaye Hareketleri

Günümüzde kentler üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşmasına ile tüketime ve finansa endeksli olarak yönetsel hale gelirken “küreselleşme ve neo-liberal politikalarla birlikte kentte yaşanan değişimler, kentin fiziksel mekanını ve kentin yönetsel sistemini de değiştirmektedir” (Kiper, 2007). Kentsel politikalarda rol alan aktörler yeni girişimci rolleri ile yerli ve uluslararası sermayeyi kentlere çekmek, kentlere yatırım yapmak ve böylece kentlerin bu yatırımlar üzerinden tüketim ile finanse edilebilmesi için hareket etmektedir. Bunun temelinde ise kapitalizmin hegemonik olarak sınıflandırdığı “gelişmiş, az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerin sermaye hareketlerinin serbestleşmesinden ve yaygınlaşmasından karşılıklı kazanç sağlayabileceğini savunan neo-liberal ideoloji yer almaktadır” (Aksaraylı ve Tuncay, 2009). Nitekim “uluslararası sermaye hareketlerinin hem yatırım yapan hem de yatırımları alan ülke açısından ekonomik refahı artırıcı bir unsur” (Byrne ve Fiess, 2011) olarak tanımlanması, sermaye birikimi, sermaye sahibi ülkelerin neo-liberal politikaları ulus-üstü kuruluşlar aracılığıyla dayatması gibi süreçleri göz ardı etmektedir. Üretim sürecine eklenemeyen ülkelerin ulus-üstü şirketler ve üretim sürecinde yer alan ülkelerin sermayelerinden ve yatırımlarından pay elde edebilmek ve kentsel gelişimi bu şekilde sağlayabilmek adına “belirlediği alt hedeflerden biri de kentlere ait imajlar yaratmaktır ve kentleri bu imaj üzerinden yatırım alanları olarak ön plana çıkarmaktır. Bu bağlamda sürekli dönüşen kentler, kentsel yönetimlerin yeni yetkileri ile birlikte özel sermayeye hareket alanları yaratılarak, belirli piyasalar üzerinden yükseltilerek, günümüzde yaygın olan kentsel dönüşüm projeleri ile tasarlanarak bu alt hedefe hizmet eder hale getirilmiştir” (Çetintahra, 2011). Bu doğrultuda kentler eğitim, moda gibi bir piyasa üzerinden yükseltilerek birer yatırım alanına dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu da “yapılı çevrenin, sermaye akışının hızlandırılarak ve yerel ve uluslararası sermaye kentlere çekilerek yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Bu yapılanma sonucunda hem kentsel mekan tüketim bağlamında şekillendirmekte hem de yatırım yapılan alandaki mal ve hizmetlerin tüketim biçimini belirlemektedir. Dolayısıyla “kentler neo-liberal politika ve ideoloji doğrultusunda şekillendirilmektedir” (Lynch, 2010).

Kentlerin endüstrilerden arındırılması ve üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşması sonucunda kentsel gelişmenin anahtarının sermayeyi kentlere çekmek olarak sunulması ile birlikte “uluslararası sermaye hareketleri ile kentsel büyüme ve gelişme hedeflenmektedir” (Neumann vd. 2009) ancak “ülkeler uluslararası sermaye hareketlerinden bu şekilde bir fayda sağlamayı amaçlarken özel sermaye karlılığı doğrultusunda hareket ettiği için bu doğrultuda çok kolay şekilde rant elde edebilmektedir ve karlılığını arttırabilmektedir dolayısıyla hane halkları için olan tüketim araçları özel sermayenin karlılığı doğrultusunda örgütlenmektedir” (Karagül, 2012). Kentler endüstrilerden arındırılmadan önce “tek tek kentlerin ünleri ve önemleri büyük oranda artığın coğrafi dolaşımına göre konumlarına bağlıydı. Kentselliğin nitel özellikleri de, benzer şekilde artık niceliğinin toplam artış veya düşüşünden olduğu gibi, artığın hangi oranda yoğunlaştırılabilir biçimde üretildiğinden etkilenmekteydi” (Harvey, 2016). Sanayileşme süreci ve onu izleyen yıllarda kentlerin gelişmesinde artığın coğrafi dolaşımına göre olan konumları önemli bir faktörken günümüzde artığın finansallaşma ile birlikte bir yerden bir yere aktarımı saniyeler içerisinde gerçekleşebilmektedir. “Uluslararası sermaye, bir ülkeden bir başka ülkeye saniyeler içerisinde kaynak aktarabilmektedir” (Krugman, 2017). Buna bağlı olarak “kentler endüstrilerden arındırılıp birer tüketim merkezine dönüşmektedir” (Tekin, 2014). Bu nedenle de neo-liberal politikalar ile birlikte artığı, dolayısıyla yatırımları kentlere çekmek ve kentleri bu işlemi gerçekleştirebilmek adına ‘işlevsel’ hale getirebilmek kentlerdeki aktörlerin kentsel gelişme adına birincil hedefleri olmuştur. Bu hedef, “mal ve hizmetlerin coğrafi dolaşımı, insanların hareketliliği ve bir para ekonomisinde yatırım, para ve kredinin dolaşımı demektir. Böylece yaratılan bir mekan ekonomisi her tür ikame, inkıta, çöküş, kayma ve büyüme etkisine açıktır” (Harvey, 2016:224). Diğer yandan “kentlere para-meta-para döngüsünde ve sermayenin yeniden üretimi sırasında yönlendirilen yatırımlar hem tüketimi yeniden örgütlemektedir hem de yeni taleplerin ortaya çıkmasına yol açarak sermaye döngüsünde ortaya çıkabilecek olan krizleri önlemektedir. Bu durum da beraberinde kentlerde tüketimin ve tüketim bilincinin genişlemesine yol açmaktadır” (Şengül, 2001). “Kentsel mekanın tüketim üzerinden yeniden örgütlenmesi toplumsal ilişkilerin niteliğini de dönüştürmüştür. Tüketim artık ihtiyaç, kimlik gibi bireysel güdülerin ötesinde bir işlev üstlenerek kentlerin örgütlenmesinde de rol oynamaktadır” (Ritzer, 2016). Dolayısıyla günümüzde “metaların mekânda üretiminden kentsel mekânın kendisinin tüketim özelinde meta olarak üretildiği bir sürece geçilmiştir” (Lefebvre, 1979).

Nitekim “modern kentlerin gelişmesi, bu kentlerin belirli kesimlerine ve merkezi konumlu bölgelerine yapay ve çoğu kez çok büyük ölçüde artan bir değer vermiştir” (Engels, 2013:20,21). Günümüzde bu gelişmede önemli rol oynayan dinamikler ise şehri kalkındırmak ve geliştirmek amacı ile yerel yönetimler tarafından belirlenmektedir. Sanayileşme döneminde fabrikaların merkezi konumlu bölgelere verdiği yapay ve artan değer artık yerel yönetimler tarafından belirlenen stratejilerle yaratılır hale gelmiştir. Bu bağlamda “kentler ve kentsel gelişme aktör odaklı hale gelmiştir ve kentlerde gelişme ve büyüme stratejilerine gayrimenkul piyasasındaki aktörler, yerel ve uluslararası sermaye, medya ve üniversiteler gibi kilit roldeki aktörler eklenmiştir” (Logan ve Molotch, 1987). Dolayısıyla “kentsel gelişme, büyük ölçekli kentsel projeler temelinde devlet ve sermaye arasında işbirliğine dayanmaktadır ve bu neo-liberal ilişki özel sermayeye kentlerde geniş bir hareket alanı yaratmaktadır” (Stoker ve Mossberger, 2001). Diğer yandan günümüzde büyük ölçekli kentsel projeler tüketim odaklı olup bu projelere dahil edilen aktörler ve dışarıda bırakılan aktörler yine yerel yönetimler, devlet ve karar vericiler tarafından belirlenmektedir ve “kentsel gelişim stratejileri sermaye birikimi ve mekanın tüketim etrafında örgütlenmesi sürecini beslemektedir” (Harvey, 1985). Bu stratejiler ise “sermaye birikimi için gerekli koşulları yaratmak adına devlet, özel sermaye ve sivil toplum aktörleri tarafından devreye sokulmaktadır” (Jessop, 1997).

Kentsel gelişme bağlamında özel sermayeye devredilen hizmetler ve piyasalar beraberinde özel sermayenin yatırım yaptığı alanda bir talep olmasını gerektirir çünkü “sermayenin dolaşımı ve kentlerdeki etkisi, yatırım, üretim ve dağıtım örgütlenmesinin doğrudan sonuçlarının çok ötesine uzanır. İster doğrudan karşıt rekabetten korunan ve elinin altında büyük artık-değer niceliği olan büyük şirket olsun, ister böyle bir gücü olmasa da yatırım gücü olan bir yerel sermaye olsun, genişleyen çıktısını soğurmanın yanında, artık-değerin dolaşım hızını da arttıracak bir piyasa bulmak gibi akut bir sorunla karşı karşıyadır. Bu yüzden şirket kendi üretimi için etkili bir talep yaratmak, korumak ve genişletmek zorundadır” (Harvey, 2016). Bunun sebebi ise üretim biçiminin dönüşmesi ve yeni üretim yapılanmasının kentlerde tüketime ihtiyaç duymasıdır. Fordist üretim biçimi “kapitalizme özgü bir üretim biçimi olmanın yanı sıra emeği yönetmek ve kontrol etmek için yeni bir politika, yeni bir estetik, psikoloji ve rasyonel bir toplumu yansıtmaktaydı. Fordist üretim biçimi bireyleri üretici ve asker olarak kabul ettiğinden toplumsal normlar da bu iki rolün gerçekleşmesi için biçimlenmiştir. Oysa günümüzde, post-fordizm ve neo-liberal politikalar daha ziyade tüketicilere ihtiyaç duymakta ve normlar ve kentler de tüketim olgusuna göre

biçimlenmektedir. Esas olarak, üretim ve tüketim günümüzde de birlikte var olmaktadır fakat günümüzde üretimin bölgeselleşmesi gibi gelişmelerle kentlerde toplumsal ilişkilerin referans noktası üretimden tüketime doğru kaymıştır ve şirketler yatırım yaptıkları alanlarda bir tüketim yaratmak zorundadır” (Bauman, 1999’dan akt. Tekin, 2014).

Günümüzde kentlerde tüketimin inşası “üretim temel problematik olarak ortadan kalkması ve sermayenin finansallaşması ile birlikte üretim sürecini görünmez kılarak gerçekleşmiştir” (Ergur, 2008). Hal böyle olunca tüketim doğrultusunda oluşan barınma, eğitim, ulaşım gibi talepler “metropolitan yapılanma biçiminin toplam yeniden örgütlenmesi içinde öyle bir yaratılıp genişletilmiştir ki, artık otomobil olmadan ‘normal’ bir toplumsal yaşam sürdürmek olanaksız hale gelmiştir. Kapitalist ekonominin can damarı için olan bu fiili taleplerin sürdürülüp genişletilmesi esastır. Yoksa bütün ekonomide ciddi iktisadi ve mali bozukluklar olacaktır” (Harvey, 2016:245). Çünkü neo-liberal hegemonya ve buna bağlı olarak sermaye birikimi için kentlerde tüketimin inşası “toplumsal yaşamı egemen sınıfların ve sermaye sahiplerinin çıkarları doğrultusunda yeniden örgütlemiştir” (Gramsci, 1971). Planlanan yatırım alanları kapsamında tüketimin öznesi konumunda olan bireyler kentlere çekilirken tüketimin birer öznesi olmanın yanı sıra kentlerde aynı zamanda barınma, ulaşım, sağlık, gıda, konut gibi ortak tüketim araçlarını genişleten ve tüketimi üreten bir özne konumundadır. “Üretim sürecinin parçalara ayrılması ve bölgeselleşmesi üretimi gündelik hayatta görünmez hale getirmiştir ve bireyler üretim dışı etkilere yönlendirilmiştir. Bunların başında ise tüketim gelmektedir” (Ergur, 2008). Ancak “öznenin asıl amacı tüketmek değildir. İnsanı tüketime iten kentlerin tüketim etrafında yeni örgütlenme biçimidir ve bu örgütlenme tüketime özgü değerler üreten yeni bir toplumsal yaşamı beraberinde getirmektedir” (Baudrillard, 2009). Dolayısıyla “tüketim süreçleriyle belirlenen hayat tarzları tüketimi genişleten hayat tarzlarına dönüşmektedir” (Featherstone, 2013) bu da tüketim ve birey arasındaki karşılıklı ilişkiyi besleyerek, tüketimi kentsel mekanda üreten sermaye aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Açıktır ki “günümüz metropolü, görüldüğü kadarıyla, kısmen artık-ürünün gerekli bir elden çıkarılma alanı, kısmen de yönlendirilebilir bir fiili talep kaynağı olarak işlev görmektedir. Geçmişte artık-değer, sıklıkla kentin yapılanma biçiminde (anıtsal mimari ve benzeri şekillerde) harcanmıştır. Ama şimdi, kapitalist ekonominin sürdürülebilmesi için, kentselliğin genişleyen bir tüketim üretmesi gereklidir” (Harvey, 2016:245). Bugünün dünyasında belirleyici olan finanslaşma süreci ve neo-liberal politikalar, devletin mal ve

hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak özel sektörün devreye girmesi ile kentsel mekanın tüketim üzerinden yeniden üretilmesi sürecine özellikle Türkiye özelinde bir başka boyut eklemiştir. Çünkü meta üretiminin Uzak Asya’da yoğunlaşmasına bağlı olarak üretim üzerinden finanse edilemeyen kentlerin tüketim üzerinden finanse edilmesi/üretilmesi ve devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak artan temel hak konumunda olan ihtiyaçlar yoğun olarak özel sektör tarafından karşılanır hale gelmiştir. Kentsel alan özel sermaye tarafından tüketimin öznelere konumuna getirilen bireyler tarafından yaratılan ve genişletilen tüketim özelinde yeniden yapılandırılmakta ve şekillendirilmektedir. Kentsel alanın yapılandırılması yönetim stratejileri ile desteklenmekte, “mal ve hizmet taleplerindeki artış ve diğer tüketim araçlarına olan talep, alt kentleşmenin yaygınlaştırılması gibi stratejilerle sağlanmaktadır” (Tekin, 2014). Diğer yandan bu şekillendirme de sürekli bir tüketimi gerektirmektedir ki yapılan yatırımların sürdürülebilmesi de tüketimin sürekliliğinden geçmektedir. Kentsel mekan tüketim bağlamında ”küreselleşme ve finansallaşma ile birlikte kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekanı haline gelmiştir. Kentlerde yeni yükselen kavram sermaye olmuş ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmiştir” (Keyder, 1993).

2.2.1. Yaratılan ve Genişletilen Tüketim Bağlamında Kentlerde Finans Akışları ve Borçlandırma ile Üretim ve Tüketim

Günümüzde yerel yönetimler ve devlet finansallaşma aracılığıyla yatırımları kentlere çekerek şehrin büyümesini, gelişmesini ve kalkınmasını hedefler hale gelmiştir. Bu bağlamda yatırımlar ve yatırım yapılan hizmetler üzerinden talep yaratılmakta ve genişletilmektedir. Kentsel alandaki üretim ve tüketim akışları ise kredi ve borçlandırma mekanizmaları ile gerçekleşmektedir. “Üreticilerin toplumundan (karın ağırlıkla kiralık emeğin sömürsünden elde edildiği yapıdan) tüketicilerin toplumuna (karın ağırlıkla tüketimci arzuların sömürsünden elde edildiği yapıya) geçilmesiyle birlikte işletmelerin amacı ihtiyaçların karşılanmasını önlemek, karşılanmayı bekleyen bir dolu başka ihtiyaç yaratmak, uyandırmak, çağırmak ve bunları pekiştirmek, daha fazla tüketicinin bu ihtiyaçlarla harekete geçmesini sağlamaktır. Dolayısıyla talep yaratmaktır. Bu hem fabrikalardan hem finansal şirketlerden çıkmış tüm ürünler için geçerlidir. Borçlar ve krediler de bunun istisnası değildir. Kredi kartları ve kredi mekanizmaları, ödünç alma ihtiyacı yaratmak ve bunu güçlendirmek üzere bireylere sunulmaktadır” (Baumann,

2019:32). Diğer yandan “borçlar, ihtiyaçların karşılanması aşamasında bir araç haline geldikçe toplum refah toplumundan borç ödeme toplumuna evrilmektedir” (Hardt ve Negri, 2012) ve “uluslararası sermaye akımlarının günümüzde tüketim temelinde kentlerde yoğunlaşması yeni bir borçlanma ekonomisini beraberinde getirmiştir” (Rosier, 1994). Bu bağlamda kredi ve borçlandırma mekanizmalarının araçlarından biri olan “basit faiz mekanizması yoluyla, muazzam meblağlar halktan, şirketlerden ve devletlerden alacaklılara devredilmektedir” (Lazzarato, 2015).

Tüketim üzerinden kentlerde yaratılan mekan ekonomisinin işleyebilmesi için özel sermayenin sağladığı mal ve hizmetlerin tüketilmesi gerekmektedir ve tüketimin sürdürülmesi için de bireylerin tüketebilecek gücü olmasa dahi tüketebilmesi gerekmektedir. “Kapitalist üretim biçiminde dönemsel olarak yaşanan üretime bağlı durgunluklar yaşanmaktadır. Yatırım miktarı arttıkça ve üretim arttıkça tüketim ve kar oranı azalmaktadır. Durgunluklar da buna bağlı olarak yaşanmaktadır. Hal böyle olunca özel sermaye ve sermaye birikimi de sınırlanmaktadır” (Minsky, 1982). Günümüzde ise özel sermayenin sınırlanmasına finans sektörü yetişmektedir ve “finans artık-değerin yaratıldığı değil, paylaşıldığı bir sektördür. Nitekim finansallaşan sermayenin bankalar ile bu artık-değer paylaşımını gerçekleştirirken sınırlamalar yaşamamak adına oluşturduğu stratejilerden biri hane halklarına ve bireylere sunulan mal ve hizmetlerin tüketimini borçlandırma kapsamında gelirlerden bağımsız olarak arttırmaktır. Böylece reel sektörler için talep sorununun oluşması ve kar oranının azalması sorununun oluşması ertelenmektedir. Erteleme, hane halkları aşırı borçlandırılarak gerçekleştirilmektedir” (Boratav, 2009). Bu bağlamda krediler üzerinden belirlenen faiz oranları aracılığıyla ise bankalar kar etmektedir. Bireylerin sürekli olarak borçlu halde olmaları, kredi ve faiz mekanizmaları işletenlerin bir stratejisidir. Çünkü “bireyler aldıkları ödünç parayı gerektiği gibi geri öderlerse, artık borçlu olmazlar. Fakat aslında onların sürekli borçlu olmaları (yani her ay borçları üzerinden belirli bir faiz ödemeleri) bu yeni ve dost canlısı (aynı zamanda son derece ustalık) tefecilerin sürekli kar etmelerini sağlayan temel kaynaktır. Buna bağlı olarak bankalar ve paydaşları kar elde edebilmek için borçların çabucak ödenmesinden ziyade sürekli yeni borçların sunulmasına bel bağlamaktadır. Dolayısıyla ödünç aldıkları parayı hemen geri veren müşteriler, günümüzde tefecilerin korkulu rüyasıdır ve bankalara göre ideal borçlu borcunun tamamını asla ödemeyen kişidir” (Baumann, 2019:34).

Borçlandırma mekanizmaları “talep için gerekli finansman kaynağını sağlaması bakımından olumlu ancak bireylerin tüketim harcamalarını bireysel harcanabilir gelire oranla artırması açısından risk” (Kepenek, 2012) olarak tanımlanmaktadır. Bu tarz bir tanım talepleri salt bireylerin özneliği doğrultusunda oluşan talepler olarak varsaymakta, taleplerin özel sermaye tarafından yaratılması ve genişletilmesi sürecini göz ardı etmekte, bireysel gelirin neye göre ‘harcanabilir’ olarak tanımlanmasını gerektirmekte ve finansal araçların hali hazırda kapitalizmin ‘tüketim kolaylığı’ olarak sunduğu bir olgu olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Yaratılan mekan ekonomisinin ve finansal girişimlerin kredi mekanizmalarıyla sürdürülmesi ve genişletilmesi aslında sadece kapitalist birikim ve sömürü sürecinin bir parçasıdır. Sömürü “finans aracılığıyla borçların denetimi için geliştirilen yeni denetim mekanizmaları ile sürdürülmektedir” (Hardt ve Negri, 2012). Denetim mekanizmaları “tüketimin gerçekleşmesini sağlayan bireylerin ücretlerini banka kanallarıyla alması gibi gelişmelerle gündelik yaşamın içerisine yerleştirilirken, bireyleri finansın ayağına getirerek bankalara bağlanmasını kolaylaştırmıştır. İstihdamın kayıt altına alınması amacıyla bireylerin ücretlerinin bankalar ile ödenmesi bireylerin tüketme süreçlerini kolaylaştırmıştır ve aynı zamanda borçlanmalarının da yolunu açmıştır” (Çetiner ve Erdal, 2009). Diğer yandan “krediler ve borçlandırma mekanizmaları insanın kurduğu en etkili sömürü araçlarından biridir, çünkü birileri kağıt imal ederek başkalarının emeğine ve zenginliğine el koymaktadır ve günümüzde kredi mekanizmalarını işletenler kapitalist birikim koşullarında, artık-değeri zapt etme ve yağmalama makinesi olarak iş görmektedir” (Lazzarato, 2015). Günümüzde ise “şaşırtıcı bir hızla küreselleşen finans kapital egemen küreselleşmiş sermayeyi ortaya çıkarmakla beraber diğer yandan bireyleri de kredi mekanizmalarıyla birlikte kentlerde tüketime teşvik etmektedir” (Öngen, 1994). Bireylerin elde ettikleri gelir tükettiklerinden daha az olsa dahi borçlandırma mekanizmaları devreye girerek tüketimin önü açılmaktadır. “Tüketici kredileri ve kredi kartları gibi bazı ‘tüketim kolaylıkları’ Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Kapitalizmin bir boyutu olarak üretim kalıplarının dönüşümü ve ‘tüketim kolaylıkları’ ile birlikte gündelik yaşamın hızla dönüşmesi eş zamanlı olmuştur” (Çetiner ve Erdal, 2009). Tüketmek bir yaşam tarzı halini alırken bireyler borçlandırma mekanizmaları olan krediler ve kredi kartları ile tüketecek gücü olmasa dahi tüketebilecek hale getirilmiştir. Açıktır ki finans sektörünün yükselişi “borç ve metalaşmanın aşırı büyümesini” (McNally, 2011) beraberinde getirmiştir ve buna bağlı olarak adlandırılan “kredi sıkışıklığı, bankaların başarısızlığıyla yaşanmış bir sonuç değildir. Aksine ‘muazzam başarılarının’ meyvesidir. Birçok bireyi borçluya dönüştürmedeki başarının ürünüdür. Dolayısıyla bankalar

hedefledikleri borçlu olma koşulunun kendi kendini idame ettirmesini, geçici de olsa faaliyette bulunmanın tek gerçekçi yolu olarak borç almanın herkesçe evrensel bir alışkanlık haline getirilmesini gerçekleştirmişlerdir” (Baumann, 2019:35)

Tüketim finans akışları ile sağlanırken diğer yandan finansı üretimden ve yatırımlardan ayırmak mümkün değildir. Kentsel alandaki mal ve hizmet üretimi ve inşaat yatırımları da finans kuruluşları ve kredi mekanizmaları ile kolayca yapılabilir hale gelmiştir. “Finansı spekülatif işlevine indirgemek; onun, sanayi sermayedarlarının üstlenemediği ve üstlenemeyeceği ‘toplumsal sermaye’nin temsilcisi olmak şeklindeki siyasi rolünü ve bütün olarak toplum üzerinde yönetim teknikleri vasıtasıyla icra ettiği ‘kolektif sermayedar’ işlevini ihmal etmek anlamına gelir. Bu aynı zamanda, onun ‘üretimsel’ işlevini, kar ortaya çıkarma kapasitesini göz ardı etmek anlamına da gelir” (Lazaratto, 2015:22). Dolayısıyla kredi ve borçlandırma mekanizmaları sadece kentlerde tüketimi genişletme işlevini değil aynı zamanda kentsel alana yapılan yatırımları, mal ve hizmet akışlarını da yönlendirme ve genişletme işlevini üstlenmektedir. Zira üretim, faaliyet gösteren her ekonomik sektörün tamamlayıcı bir parçasıdır. Diğer yandan “finans sektörü ve reel sektör birbirinin tamamlayıcısıdır. Finans sektörü, reel sektör için fon kaynağı bulur ve bunu üretim kanalları için yatırım olarak değerlendirir. Reel sektör ise, fon arz eden finans sektörünün topladığı fon kaynaklarını kullanarak finansal kar yaratır. Açıktır ki günümüzde finans, sanayi ve hizmet sektörü ortak yaşam içinde çalışmaktadır. Konut sanayi gibi hizmet sağlayan birçok sanayi bu kredi mekanizmalarıyla işlemektedir” (Uslu ve Gündoğdu, 2011)

3. BÖLÜM

3. MEKANIN YENİDEN ÜRETİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

3.1. Neo-liberal Politikalar ile Birlikte Sermayenin Yeniden Üretimini Mekanı Olarak Kentsel Mekan

Kentler neo-liberal ideoloji ile şekillenirken ve kentsel gelişme “neo-liberal politikalarla dayatılan gelişme dinamikleriyle ön plana çıkarılırken, sermayenin kentsel mekandaki kendi karlılığı doğrultusunda yaptığı yatırımlar eşitsiz gelişim koşullarını ve sınıfsal ayrışmaları keskinleştirmektedir. Günümüzde kentsel mekan yerel yönetimlerin ve devletin kentlere yükledikleri finans ve tüketim rolleri bağlamında dönüşmektedir ve buna bağlı olarak kentler yeniden yapılanmaya ve sanayisizleşmeye başlamıştır” (Harvey, 1997). “Bugün yeryüzünde küresel akışlardan etkilenmeyen bir kent düşünmek neredeyse imkansızdır. Küreselleşme irili ufaklı, merkezde ya da çeperde yer alan bütün kentlerin gündelik yaşamlarının, sosyo-mekânsal örüntülerinin ve büyüme stratejilerinin bağlamını yeniden tanımlamış, ulus-aşırı süreçler kentsel dinamiklerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kentlerin küresel alan ve aktörlerle etkileşimi ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi, ideolojik ve diasporik akışlar üzerinden gerçekleşmektedir. Bu akışlar bir yandan kentleri birbirine bağlayan çeşitli türden ağların ortaya çıkmasına, diğer yandan da birbirine bağlı bu kentlerde çok yönlü siyasal, toplumsal ve mekânsal dönüşümlere neden olmaktadır” (Geniş, 2016:21). Diğer yandan “sanayisizleşme, hem ulusal hem yerel seviyelerdeki mali tasarruflar ve bunlara eşlik eden neo-liberal politikalarla beraber özelleştirme ve pazar rasyonalizmine güçlü bir çekim oluşturmaktadır. Dolayısıyla yatırım artan bir şekilde, uluslararası finansal sermaye ile kapitalist gelişmeye cazip olması için bir bölgenin çekiciliğini artırmaya çalışan yerel yönetimler arasındaki bir anlaşmaya dönüşmektedir. Buna bağlı olarak kent girişimciliğinin yükselişi, kapitalizmin genel dinamiklerini ve yatırım dinamiklerini de kentsel mekan üzerinden dönüştürmüştür. Başka bir anlatımla kentler, sermayenin yeniden üretiminin mekanları haline gelmişlerdir” (Harvey, 2015b).

Sermayenin, yeniden üretimi doğrultusunda neo-liberal dinamiklerle yapılanması ile birlikte “kent, kapitalist üretim biçiminin dinamikleri doğrultusunda değişime uğramıştır. Kentlerde yeni yükselen kavram sermaye olmuş ve kentler sermayenin cazibe merkezleri haline gelmiştir. Dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmlerin toplamı olmaktan çıkmış ve gerçekten bütün dünyada birden karar veren, her ülkeyi potansiyel üretim, tüketim ve

yatırım alanı ve pazarı olarak gören, kendi hareketliliğine engel tanımayan şirketlerin oluşturduğu ve kentlerin bu şirketlerin manevraları için giderek önem kazandığı bir sisteme dönüşmüştür.” (Keyder, 1993). Kentsel mekanda özel sermayenin manevraları kentlere biçilen roller doğrultusunda şekillenirken yatırımlar kentsel mekanda, (Lefebvre, 2016b)’in “sermayenin devreleri” olarak tanımladığı ve “sermayenin ikincil devresi” olarak adlandırdığı gayrimenkul yatırım sermayesi üzerinden, hem sermaye hem üretim ve tüketim ilişkileri hem de mekanın kendisi yeniden şekillendirilmektedir. Diğer bir deyişle “sermayenin aktarıldığı ikincil devre olarak gayrimenkul, finans ve arazi spekülasyonları, sermayenin birincil devresine paralel olarak işlemekte olup sermayenin birikimi için öncelikli kaynaklar haline gelmiştir. Bankalar, finans kurumları, büyük sermaye sahibi şirketler, inşaat sektörü ve gayrimenkul komisyoncuları ise ikincil devrenin sermaye birikim aracı olarak ön plana çıkmasına öncülük etmişlerdir” (Gottdiener, 1993). Aslında bu anlamda mekan, “soyut mekandır” (Lefebvre, 2016b). Çünkü neo-liberal ideolojinin kentsel gelişimin ‘sadece’ özel sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirilebileceği söylemi, özel sermayenin kentsel mekanı sermaye birikim aracı olarak kullanabilmesinin yolunu açmıştır. Bu söylem neo-liberal politikalarla hayata geçirilmiştir ve buna bağlı olarak “kentlerde en karlı alan eskiyen kent parçaları, tarihi değeri yüksek bölgeler, afete maruz kalan ve kalması olası yerleşim alanları ve gecekondular gibi müdahale edilebilirliği ve toplum tarafından kabul görebilirliği yüksek olan gayrimenkul piyasası olmuştur. Hal böyle olunca neo-liberal ideolojinin neo-liberal devlete yüklediği ‘temel görev’ ise gayrimenkul piyasasının güçlendirilmesi ve kentsel alanın pazarlanabilirliğinin artırılmasında yönlendirici olmak ve bu şekilde kentsel mekânın neo-liberal kentleşme dinamikleri ile yeniden şekillendirilmesini olanaklı kılmak olmuştur” (Güzey, 2012: 65-66). Buna bağlı olarak mekan, devlet ve yatırımcıların kar için dikkate aldıkları mekandır. Dolayısıyla mevcut üretim tarzının mekânıdır.

Mevcut üretim tarzının mekânı bağlamında “birinci devre sanayi faaliyetleridir ve doğal olarak bulunan malzemelerin insanın kullanabileceği nesne ve güçlere dönüştürülmesiyle birlikte gerçekleşir. İkinci devrede ise artık-değerin mülkiyet hakkı ve mülkiyet hakkından oluşan gelirler üzerine spekülasyonlar, sabit sermaye yatırımları, inşaatlar ve yapıp yıkmalara yatırılan yatırımların paraya çevrilmesi ve bunlardan kazanılan getirilerin yaratılması ve koparılması söz konusudur” (Lefebvre, 2016b). Özel sermaye ikincil devreye yapılan yatırımları tekrar paraya çevirir ve bunu yaparken de hem kentsel yapıyı hem de neo-liberal kentsellik bağlamında hizmet dinamiklerini dönüştürür. Bu

anlamda kentler gücün, iktidarın, toplumsal ve ekonomik sistemlerin yansıtıldığı mekandır. Hal böyle olunca “evler, okullar, ulaşım hizmetleri ve boş zaman faaliyetleri insanların günümüz sanayisinin ürünlerini tüketme yollarıdır” (Castells, 2017). Aslında tüm işleyiş yeni yurtları ile, yeni konutları ile, yeni alışveriş alanları ile, yeni hastaneleri ve yeni okulları ile dönüşen ve neo-liberal politikalarla özel sermayenin kullanımına devredilmiş kentsel mekanı ortaya çıkarmaktadır.

3.2. Kentlerin Tüketim ile Finanse Edilmesi Bağlamında Kentsel Dönüşüm Politikaları Aracılığıyla Mekanın Yeniden Üretimi

Küreselleşme, neo-liberal politikalar ve beraberinde getirdiği neo-liberal kentsellik, kentlerin özel sermaye yatırımları ile gelişmesini ön plana çıkarırken bu gelişme beraberinde hizmetleri, bireyleri ve mekanı tüketim çerçevesinde dönüştürmekte ve yeniden örgütlemektedir. “Yaşanan değişimin yeni bir kentleşme tahayyülü ve paradigmasının izlerini taşıdığı iddia edilebilir. Ulusal kalkınmacı modelin ve modernleşmeci kent tahayyüllerinin kent mekânını bir bütünsellik içinde kurgulayan modernist kent planlaması, yurttaşlık temelinde bir bütünleşme ve sosyo-mekansal bir yaklaşma politikası öngörürken, neo-liberal kent planlama paradigmasının seçkinci, rekabeti esas alan, mekan kullanımının piyasa kurallarına göre biçimlendirildiği yeni bir kent ve kentleşme tahayyülünü temsil ettiği söylenebilir” (Geniş, 2007:70). Diğer bir deyişle neo-liberal kent politikaları, refah devletinin ve politikalarının terk edilmesi hane halklarının temel hak durumunda olan hizmetlere ulaşabilmek adına elde ettiği kazanımları da yok etmiştir ve kentsel mekânın yeniden üretimini, piyasalaşmasını ve yeni bir kentleşme tahayyülünü ortaya çıkarmıştır. Kentsel mekânın dönüşümü, kentsel dönüşüm politikaları ile gerçekleşirken, kentsel dönüşüm politikalarının “ranta göre değil, uluslararası bilimsel standartlara göre” (Özden, 2010) uygulanması gerektiği savunulmaktadır ancak her ülkenin, hatta kentin mekansal ve toplumsal dinamikleri farklıdır. Buna bağlı olarak ‘standart’ hangi koşullara göre belirlenirse belirlensin ve ‘uluslararası’ standartlar haline getirilsin, kentsel mekanda yine rant üzerinden uygulanır hale gelecektir. Çünkü kapitalizmin girdiği krizden çıkma yolu olarak ve sermayenin birikimi için devreye sokulmuş olan neo-liberal politikaların dayatılması ile gündeme gelen ve uygulanan kentsel dönüşüm politikaları “emlak merkezli dönüşüm” (Özdemir, 2010) olarak gerçekleşmektedir. Dönüşüm ile birlikte “gecekondu alanları, kar üretme potansiyeli olan mekânlar (eski sanayi bölgeleri, kıyı şeritleri, yıpranmış kent içi alanları) yıkılmakta ve yatırıma açılmaktadır. Buna bağlı olarak

yatırımcılar kısa zamanda kar elde ederken ve yerel yönetimler ‘kentsel gelişmeyi sağlarken’ diğer yandan süreç eşzamanlı olarak yerinden edilme, soylulaştırma ve mülksüzleşme dinamiklerini harekete geçirmektedir.” (Kuyucu ve Ünsal, 2011). Dolayısıyla sermaye bu şekilde kentsel mekanı tüketim ve temel hak durumunda olan hizmetler etrafında yeniden örgütleyerek dönüştürmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşüm bir kamu politikası olarak kentsel mekan üzerinden sermaye birikiminin önünü açmaktadır.

Kentsel dönüşüm politikaları “sadece fiziksel bir yenilenme olarak değil aynı zamanda dar gelirli bireylerin ve hane halklarının yaşadığı yerleşim alanlarındaki konut kalitesini yükseltmek, mahallelere kamu kaynakları aktarmak, bu şekilde bireyler ve hane halkları arasındaki mekânsal ayrışmanın önüne geçmek” (Kocabaş, 2006) için kamu politikası olarak sunulmuş ve devreye sokulmuştur. Hatta politikanın temelinde “yoksulluğu ve fiziksel mekandaki eşitsizlikleri gelecekte yeniden ortaya çıkmayacak şekilde azaltma” (Turok, 2010) söylemi yatmaktadır. “Ancak kentsel dönüşüm projelerinin şehircilik disipliniinde bir teknik/bilimsel meşruiyeti olsa da” (Kızılay, 2016) Türkiye gibi neo-liberal politikaların dayatıldığı ve üretim sürecine eklemlenemediği için günümüzde tüketim üzerinden finanse edilen şehirleri özel sermaye yatırımları ile finanse eden ülkelerde “toplumun dar gelirli kesimlerinin konut sorununu çözememektedir” (Kayasü vd.2009). Buna bağlı olarak sorunun ‘çözümü’ özel sermayeye bırakıldığı için sorun daha da derinleşmektedir. Hal böyle olunca kentsel dönüşüm projeleri, “sermaye gruplarının yüksek gelirli gruplara yönelik prestij projeleri” (Kayasü vd. 2009) halini almıştır. Politikaların öznesi konumunda olan gecekondular alanlarında yaşayan bireyler ve hane halkları ise “kentsel ranttan ‘paylarını’ alarak ve kentin farklı bölgelerine göçerek” (Kayasü vd. 2009) ‘iyileştirilen’ alanlar yerine yine benzer koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir. Dolayısıyla “gecekondular alanlarına yönelik olarak başlatılan kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla sosyal ve mekânsal sorunlar sürdürülerek” (Kayasü vd. 2009) kentsel mekan sermayeye bırakılmıştır ve sermaye, kentsel mekanı elde ettiği mülkler ile tüketim üzerinden dönüştürmekte ve piyasalaştırmaktadır. Dolayısıyla kentsel dönüşüm “totaliter ve sermaye birikimine dayalı bir şehircilik politikasının ürünü olmakla birlikte hem bölge sakinlerini yerinden eden, ötekileştirici ve seçkinci bir politikadır hem de özel sermayenin yararına olan ve özel sermayeye büyük mülk transferi gerçekleştiren bir araçtır” (Pêrouse, 2016).

Mülk transferi gerçekleşirken gecekondular “kaynak israfı, doğal afetler sonucunda can ve mal kaybının yaşanmasının en önemli nedeni, sağlıksız alanlar, sosyal yara, eğitim

ve kültür sorunu olan ve uyuşturucu gibi suç odaklarının mekanı” (Bayraktar, 2006) olarak nitelendirilmektedir. Bu nitelendirmeler üzerinden politikalar devreye sokulmakta ve politikalar gecekonduları modern dünyaya ‘uygun’ bulmamaktadır. Hal böyle olunca “yasal bir değere sahip olmadığı için makulleştirilemeyeceği ve modern dünyaya dahil olunmak isteniyorsa mutlaka sağlıklı kentlere sahip olunması gerektiği, bunun yolunun da öncelikle kentlerin gecekondulardan arındırılmasından geçtiği” (Bayraktar, 2006) şeklindeki “neo-liberal söylemler ile transferin nesnesi olan araziler” (Perouse, 2016) özel sermayeye devredilmektedir. Bu tarz söylemler ve kentsel dönüşümün bu nitelendirmeler nedeniyle “artık bir devlet politikası” (Bayraktar, 2006) haline geldiğini varsaymak transferin ve mekanın dönüşümünün arkasındaki aktörleri göz ardı etmektedir. Çünkü mekan, algılanan, görülen, hissedilen bir alandan ibaret değildir. “Önce ‘fiziksel alan’, yani doğa, kozmos: ardından, (mantığın ve biçimsel soyutlamanın da dahil olduğu) ‘zihinsel alan’ ve bu iki alanın ardından da ‘toplumsal alan’ gelir. Dolayısıyla mekan; toplumsal pratik mekanını, hissedilir fenomenlerin işgal ettiği mekanı, proje ve yansımaları, sembolleri, ütopyaları kapsar. Bu birliği başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, düşünömsellik, toplumsal pratiğin ayırdığı ‘düzeyleri’ bazen iç içe sokar bazen ise ayırır. Böylece, bunlar arasındaki ilişki sorununu ortaya koyar. Mesken konut, -deyim yerindeyse habitat, mimariyi ilgilendirir. Şehir, kent mekanı, bir uzmanlığa bağlıdır: şehircilik. Daha geniş mekan olan toprağa (bölgesel, ulusal, kıtasal, dünyasal toprak) gelince, bu farklı bir yetkiye, planlamacıların, ekonomistlerin yetki alanına bağlıdır. Dolayısıyla, kimi zaman bu ‘uzmanlıklar’ iç içe girmektedir ve ayrıcalıklı bir failin -siyasal olanın- sultanı altında çalışmaktadır. Kimi zaman ise birbirlerinin dışına düşmektedir ve bütün ortak projeleri ve her teorik ortaklığı dışarıda bırakmaktadır” (Lefebvre, 2016b:42,43). Dolayısıyla kentsel mekan, planlamacılar ve şehircilerden bağımsız olarak düşünölemez. Örneğin “üniversiteler kentteki toplumsal ilişkileri yeniden şekillendiren, değıştiren ve dönüştüren kurumlar olarak her dönem konumlandıkları” (Tuncay ve İslam, 2017:303) bölgelere ve çevresine artan bir değer kazandırmıştır. Bu durum sadece üniversitelerle sınırlı olmamakla birlikte ulaşım sistemlerinin bir bölgeye uzatılması veya okul ya da hastane kurulması gibi planlamalara bağlı olarak planlanan yerin çevresinde bulunan bir arazi “aniden, büyük bir gelişim gösteren alan” (Pêrouse, 2016) olarak değer kazanmaktadır. Rant alanları bu şekilde oluşmakta, araziler değer kazanmakta, bununla birlikte “rant alanlarının daha güçlü aktörlere pazarlanmasında kentsel dönüşüm ve kentsel dönüşümün meşrulaştırılma söylemleri bir araç olarak devreye sokulmaktadır” (Kuyucu ve Ünsal, 2011). Bu araçsallaştırma kentsel dönüşüm alanlarının tüketim üzerinden dönüşümünü ve kentsel

mekanda ortak tüketim araçlarının sermaye özelinde yeniden örgütlenmesini beraberinde getirmektedir.

Ortak tüketim araçlarının örgütlenmesi çerçevesinde yaratılan ve genişletilen tüketimin sürdürülebilmesi için kentlerde tasarlanan stratejilerden biri olan kentlere tüketim rolleri atfedilme süreci yine bu yaratılan ve genişletilen tüketim bağlamında kentsel alanı yeniden şekillendirmektedir. “Konut gibi ortak tüketim araçları, sermaye döngüsünün ve yaratılan talebin oluşturduğu ‘arzın’ bir fonksiyonu olarak bir tüketim kategorisinden diğerine aktarılır” (Castells, 2017). Bu noktada biriken artığın dolaşıma girmemesi ya da herhangi bir alana yatırılmaması şirketler için karlılığın önünde bir engeldir. “Sanayide oluşturulan ve gerçekleştirilen küresel artık-değerin azaldığı yerde ise spekülasyon, inşaat ve emlak sektöründe gerçekleştirilen oran çoğalır.” (Lefebvre, 2016b). Neo-liberal kentleşme dinamiklerine dayanan yeni kentleşme tahayyülü ve temel hak durumunda olan hizmetlerin piyasalaşmasıyla birlikte gayrimenkul yatırım sermayesi üzerinden mekanın yeniden üretilmesi sürecinde bu spekülasyon, inşaat ve emlakta gerçekleştirilen yatırım mekanın yeniden üretilmesinde oldukça önemlidir ki “sermaye, vampir gibi ancak canlı emeği emerek hayatta kalan ve ne kadar fazla canlı emek emerse o kadar uzun yaşayan ölü emektir. Dolayısıyla ölü emeğin hayata kavuşturulması” (Marx, 2015:230) bu sabit sermaye yatırımlarıyla, spekülasyonlarla ve inşaatlarla gerçekleşmektedir.

Ölü emeğin hayata kavuşturulması sürecinde “emek aracı bir otomat haline gelerek, emek sürecinde işçinin ve hane halklarının karşısına sermaye olarak, canlı emeğe hükmeden ve onu yutan ölü emek olarak çıkar” (Marx, 2015:404). Bu noktada işçiden, emekçiden, hane halklarından, toplumdaki neredeyse herkesten koparılmış artık-değer, dolayısıyla özel sermayenin elindeki ölü emek yine topluma hizmet olarak sunulur/canlanır ve bu durum günümüz neo-liberal kentleşme tahayyülünde ve piyasalaşmış hizmet dinamiklerinde yine hane halklarından koparılan kentsel mekanda gerçekleşmektedir. “Bu sabit sermayeyi dolayısıyla ölü emeği yaşama kavuşturmak, yaşayan emeğin, canlı emeğin onu harekete geçirmesini gerektirir çünkü sağladığı hizmetlerin canlı emek için bir kullanım değeri olması gerekir” (Marx, 2015). Günümüzde büyüyen bir sermayeyi değerlendirme sorunuyla karşılaşan şirketler sabit sermaye yatırımlarına yönelmektedir çünkü neo-liberal politikalar ve devletin hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak hizmet sektörü ve inşaat sektörü aracılığıyla kentsel mekanda tüketimi örgütleyebilme gücü sermayeye devredilmiştir. Böylelikle inşaat sektöründe yakıp yıkarak kendileri için değişim-değeri üretmeleri ya da

mekan aracılığıyla sermaye biriktirmelerinin önü açılmıştır. Bu bağlamda “kentsel alanlar inşaat sektörü aracılığıyla kullanım değeri yaratma ve sermaye biriktirme süreçlerinden doğrudan etkilenirler çünkü bu noktada kentsel alanlar mekân üzerinden işleyen bir zenginleşme ve kâr üretimi sürecine dahil edilmektedir. Başka bir deyişle kapitalizm, sermaye birikimini daha fazla kentsel yaşam alanını ve gündelik yaşam bağlamlarını metalaştırarak gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla neo-liberal kentleşme içerisinde kentsel mekanlar önemli sermaye birikim araçları haline getirilmiştir” (Türkün, 2012). Diğer yandan sabit sermaye yatırımlarının -konutların, apartların, yurtların ve diğer hizmetlerin tüketilmesi gerekmektedir. Günümüzde ortak tüketim araçları neo-liberal politikalar ve finansallaşma ile birlikte özel sermaye etrafında öyle bir örgütlenmiştir ki hane halklarının bu hizmetleri tüketmemesi olanaksız hale getirilmiştir. Çünkü temel hak durumundaki hizmetler bu sabit sermaye yatırımlarından geçmektedir ve bireylerin başka herhangi bir alternatifleri bulunmamaktadır. Bu da beraberinde özel sermaye için “kentsel arazi mülkiyetine bağlı kazançları, ticaret ve reel üretim gibi sermaye biriktirme araçlarından daha cazip hale getirmektedir. Buna bağlı olarak da zaten kısıtlı bir meta olan kentsel arazi her zamankinden daha spekülâtif hale getirmektedir. Dolayısıyla sabit sermayeye yönelim ile birlikte kentsel alanların sürekli olarak değişim değerini karşılayacak şekilde yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmekte ve bu alanlar için geliştirilen projelerle alanların işlevleri tüketim haline getirilmektedir” (Yalçın vd. 2014).

Açıktır ki “mekana katı, durağan bir şey olarak, kör bir alanmış gibi bakmak” (Lefebvre, 2017) “zihinsel alanı” (Lefebvre, 2016b), dolayısıyla proje ve yansımaları, planlamaları, planlamacıları ve onların toplumsal alanı biçimlendirmede oynadıkları rolü göz ardı etmek anlamına gelir. Bu da bizi ortaya çıkan ayrıcalıklı bir faili görmekten, toplumsal alanın ortaya çıkmasındaki siyasal olanı görmekten alı koymaktadır. Bu bağlamda siyasal olan; bu mekanı tasarlayan ve ortak tüketim araçlarını örgütleyen devlettir. Mekanda at koşturan ve tüketim ilişkilerini ve mekanı ortak tüketim araçlarının yeni örgütlenme biçimi çerçevesinde biçimlendiren ise mevcut üretim tarzının ve ilişkilerinin aktörleri, yani sermayeyi elinde bulunduranlardır. Çünkü “üretim ilişkilerinin temsilleri, mekânın içinde gerçekleşir ve mekân bunların temsillerini binalarda, anıtlarda, sanat eserlerinde içerir. Öncelikle mekansal pratik, üretimi ve yeniden-üretimi, nispi bir bağlılık içinde sürekliliği sağlayan her toplumsal oluşuma has özgül yerleri ve mekansal kümeleri kapsar. Dolayısıyla fizikseldir ancak bu bağlılık, toplumsal mekân ve herhangi bir toplumun her üyesinin mekânıyla ilişkisi açısından, hem belli bir yeterliği hem de belli bir performansı gerektirir.

Sonrasında üretim ilişkilerine, bunların dayattığı “düzene” ve dolayısıyla, bilgilere, işaretlere, kodlara, “cephesel” ilişkilere bağlı mekan temsilleri gelir. Mekan temsilleri bu bağlamda tasarlanan mekanı, zihinsel olanı ortaya çıkarır. Son olarak temsil mekanları, toplumsal yaşamın yasadışı ve yer altı tarafına bağlı, aynı zamanda, muhtemelen mekan kodu olarak değil, temsil mekanlarının kodu olarak tanımlanabilecek sanata da bağlı karmaşık sembolizmleri temsil eder. Dolayısıyla toplumsal mekandır ve toplumsal alanı temsil eder” (Lefebvre, 2016b:62,63). Dolayısıyla fiziksel alanın mekanı tasarlayan ve ortak tüketim araçlarını örgütleyenler tarafından piyasaya hazırlanması ve bu bağlamda kentlerde oluşan barınma dinamikleri, gündelik hayattaki toplumsal ilişkileri de etkilemekte ve barınma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle temel hak durumunda olan ve toplumsal olarak görülen bir sorunun altında katı, durağan fiziksel alanda bulunan salt bir konut, alan, yer sorunu değil, fiziksel alanın zihinsel olarak şekillendirilmesi yani tasarlaması sürecindeki dinamiklerin belirlediği ve ortaya çıkardığı bir sorun bulunmaktadır ve sorun aynı zamanda mekansal pratikleri dönüştürmekte ve yeniden şekillendirmektedir.

3.3. Mekanın Gerçekliği

Mekan, kentsel dönüşüm politikalarıyla dönüşürken ve tüketim bağlamında yeniden örgütlenirken diğer yandan toplumsal ilişkiler de mekan üzerinden yeniden örgütlenmektedir. “Bir toplumun mekansal pratiği, kendi mekanını yaratır. Bu mekanı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: ona hakim olarak ve ona sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir. Neo-kapitalizmde mekansal pratik, gündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ile kentsel gerçekliği (çalışma yerlerini, ‘özel’ yaşam ve boş vakit yerlerini birbirine bağlayan güzergah ve ağlar) algılanan mekanın içinde sıkı sıkıya birleştirmektedir” (Lefebvre, 2016b:68). Birleşme üzerinden ise “her sosyal sınıf, ekonomik ve kültürel birikimi ne olursa olsun kendi sosyal mekânını ve ait olduğu kültür kodlarını belirlemektedir” (Turkan, 2014:92). Bu noktada “mekan temsilleri, yani tasarlanmış mekan; bilginlerin, planlamacıların, şehircilerin, ‘parçalayan’ ve ‘düzenleyen’ teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştiren, bilimselliğe yakın kimi ‘sanatçıların’ mekânıdır. Bu, bir toplumun (bir üretim tarzının) içindeki egemen mekândır” (Lefebvre, 2016b:68). Dolayısıyla her birey, üretim tarzının egemen olduğu mekan aracılığıyla sosyal mekânını belirlemektedir. Ancak bireyler, neo-liberal ideolojinin mekan ve tüketim örgütlenmesi ile tüketim bağlamında yarattığı “tüketici hükümlerliği” (Harvey, 2016) ile bu sosyal mekânı belirlemekte ve deneyimlemektedir. Buna bağlı olarak bireylerin ‘ait olduğu’

kültürel kodlar, üretim tarzının mekan aracılığıyla inşa ettiği tüketim pratiklerinden bağımsız değildir. Çünkü “mekan kavrayışları, sözel, dolayısıyla ‘entelektüel’ olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi göstermektedir. Temsil mekanları, yani mekana eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekan, yani oturanların, kullananların mekanları, imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalınan mekandır. Fiziksel mekanı ve nesnelere sembolik olarak kullanarak kapsamaktadır. Bu bağlamda da mekan temsillerinin pratik bir kapsamı olduğu, etkin bilgi ve ideolojilerin izi olan mekansal dokuların içine bunları dönüştürerek katıldıkları söylenebilir. Böylece mekan üretiminde mekan temsillerinin önemli bir kapsamı ve özgül bir etkisi olmaktadır. Tek başına herhangi bir ‘gayri menkulün’ inşası olarak değil, mekansal bir bağlama dahil olan bir proje ve bir doku olarak, tasarlanmış yapımlar olarak mekanı üretmek ve şekillendirmek açısından etkisi olmaktadır” (Lefebvre, 2016b:68).

Açıktır ki sanayileşmenin ve fabrikaların modern kentsel mekan üzerindeki dönüştürücü etkisinin bir benzerini, sanayisizleşme sürecinde, kentlere yüklenen tüketim rolleri bağlamında kentsel mekan üzerinde de görmek mümkündür. Konut gibi ortak tüketim araçları, bu değer üzerinden yükselirken ve piyasalaşırken yapının gereksinimleri karşılamadığı durumda sermaye tarafından yönlendirilir hale gelmektedir. Mevcut hizmetlere ek olarak sermaye, mekan üzerinden piyasaya ‘uygun’ yapılar dizayn etmektedir ve bireyler ve hane halkları, üretim tarzının aktörlerinin yarattığı yeni dinamiklerle tüketimin örgütlendiği mekanı deneyimlemektedir. Hal böyle olunca mekan “fiziksel, düşünsel ve gündelik hayatın mekanı olarak sosyal mekan üzerinden tümleşik bir biçimde ele alınmalıdır. Mekan toplumsal değer ve anlamlara dayalı ve aynı zamanda mekansal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal üründür. Dolayısıyla sosyal mekan, doğrudan deneyimlenen mekandır ve mekanla ilgili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanır. Sosyal boyut belirli bir toplumun mekânını örten, kaplayan pratiklerdir ve bu pratikler günlük yaşam pratikleri içinde ifade bulurlar. Gündelik gerçeklik, daha geniş kentsel gerçeklik, bireyin gündelik yaşamı ile iş, özel hayat ve boş zaman için ayrılmış mekanlar birbirine sosyal mekanda bağlanır.” (Lefebvre, 2016b:69) Bu noktada kentsellik “bir bütün olarak topluma yerleşmiş ilişkileri yansıtan bir toplumsal ilişkiler kümesidir ve ‘kentselleşme’ sanayi sermayesine, yarattığı ürünleri elden çıkarma fırsatı yaratır” (Harvey, 2016). Kentselleşme yolu ile bireyler üzerinden mekan üretilirken aynı zamanda artığın soğurulması üzerinden mekansal pratikler de üretilmektedir. Bu bağlamda bireyler “maddi güç ile kendilerine yükledikleri potansiyel arasında bir bağ kurarak bunu tüketim nesnelere

aracılığıyla dışarı yansıtmaktadır. Özel sermaye, sunduğu hizmetler ve yarattığı ürünlerle kentte yaşayan bir insanın kullanabileceğinden çok daha fazlasını sunmaktadır” (Sennet, 2011). Sunulan hizmetler ve yarattığı ürünlerle sermaye, neo-liberal ideoloji ile birlikte kentlere yüklenen imajların bir benzerini yaratma ‘fırsatını’ bireylere sunmaktadır. Bu noktada bireylerin “tüketim tutkusu şekillendirilmekte ve bireyler imaj yaratma amacıyla” (Sennet, 2011) ve tükettikleri mekanlar aracılığıyla tüketim pratikleri üretmektedir. Buna bağlı olarak tüketim ve mekan “gösteri toplumu” (Debord, 2018) bağlamında gösteri aracı halini alırken diğer yandan hane halkları deneyimledikleri mekanda mekan aracılığıyla “mekanın pratiklerini” (Lefebvre, 2016b) üretmektedirler. Bu da hane halklarının “artığı soğurması” (Harvey, 2016) üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kentsel mekandaki gerçeklik sadece doğal süreçlerin ürünüymiş gibi okunmamalıdır.

Kentsel mekan, kaynakları ve yatırımları kontrol eden güçlü karar vericiler tarafından yönetilir ve şekillendirilirken aynı zamanda bu işleyişe bir aktör olarak dahil olan sosyal grupların refleksleri de mekandaki gerçekliği anlama adına önemlidir. Buna bağlı olarak “kentleşme, daha çok, mekansal olarak temellenen toplumsal bir süreç olarak görülmelidir. Bu süreçte, farklı amaçlara ve gündemlere sahip çok sayıda ve çeşitli aktör, birbirine bağlanmış mekansal pratiklerin belli bir biçimlenişi aracılığıyla etkileşime girmektedir. Bu bağlamda mekansal pratikler, kapitalizm gibi sınıfa bağlı bir toplumda sınıfsal içerikler kazansalar da yine de bu mekansal pratiklerin sadece bu şekilde yorumlanabileceği anlamına gelmemektedir. Mekansal pratikler, mekanın üretimine bağlı olarak farklı içerikler alabilmektedir” (Harvey, 2015b). Çünkü bu noktada mekanın gerçekliği, aynı zamanda bireylerin giyim-kuşam, yaşam tarzı, bedeni ve kimliği, davranışları ve alışkanlıklarının bir döngü içerisinde sürekli kılınarak gündelik hayata yerleşmesi ve sağlamlaşması sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel alanın kurumsallaşması ile de ilintilidir. Dolayısıyla kurumsallaşan bu sosyo-kültürel alan hem mekanın hem de sosyal alanın yeniden üretiminde etkilidir. Çünkü sosyo-kültürel alan “tek bir kültüre bağlı olarak değil, birçok bireyin dahil olduğu estetik çoğulluğa” (Gans, 2005) bağlı olarak şekillenmektedir. Diğer yandan “mekansal olarak temellenen toplumsal pratikler, sayısız insan yapıtı üretirler: inşa edilmiş bir biçim, üretilmiş mekanlar ve ayrı bir mekansal biçim şeklinde düzenlenmiş özelliklerin kaynak sistemleri. Bu sürecin ardından gelen toplumsal eylem bu yapıtları dikkate almak zorundadır, çünkü çok sayıda toplumsal sürece (örneğin işe gidiş geliş ya da barınma) bu yapıtlar tarafından fiziksel olarak meydan okunmaktadır” (Harvey, 2015b). Dolayısıyla mekan, toplumsal pratiklerin sosyo-kültürel olarak üretildiği

bir alandır. Üretim gerçekleşirken mevcut üretim tarzı ve aktörleri mekanın örgütlenmesinde sürece dahil olmaktadır ve örgütlenen mekan üzerinden ise sosyo-kültürel alanın bireyler aracılığıyla kurumsallaşması gerçekleşmektedir. Gündelik hayatın üretim tarzının aktörleri tarafından yaratılan ihtiyaçlar üzerinden “sosyal olarak inşa edilmesi ve tüketimin temelini oluşturması” (Ferguson, 1992) ve bireylerin sosyal alanın kurumsallaştığı ve “diğerinin varoluşuna katıldığı” (Berger ve Luckmann, 2006:225) kentsel mekandaki gerçeklik ile mekansal pratikler üretilmektedir. Bununla birlikte “kentleşme aynı zamanda bazı kurumsal düzenlemeleri, hukuki formları, siyasi ve yönetsel sistemleri, güç hiyerarşilerini ve buna benzer daha birçok şeyi gelişigüzel olarak inşa etmektedir. Bunlar da bir ‘kent’e gündelik pratiklerini yönetecek somutlaştırılmış nitelikler sunarlar ve müteakip eylem şekillerini sınırlarlar. Dolayısıyla kentte yaşayanların bilinci arzuların, sembolik okumaların ve algıların içinden çıktığı deneyim ortamının etkisi altında oluşmaktadır. Bütün bu açılardan, biçim ve süreç, nesne ve özne, faaliyet ve şey arasında sürekli devam eden bir gerilim vardır. Dolayısıyla nesneleştirme gücünü ve rolünü, yaratılan şeylerin yaratıcıları üstünde çok farklı egemenlik biçimlerinde geri döneceğini reddetmek mümkün değildir.” (Harvey, 2015b).

4. BÖLÜM

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4.1. Araştırmanın Amaç ve Sorunsalları

“Modern kenti bir üretim mekanı olarak yaratan sanayi kapitalizmiyken” (Harvey, 2016), günümüzde özellikle küreselleşme süreci ile birlikte meta üretiminin Uzak Asya’da yoğunlaşması sonucu “kolektif tüketimin mekanı olarak” (Castells, 2008) Batı kentleri, sadece üretim mekanizmaları üzerinden finanse edilemez hale gelmişlerdir. Gelenen noktada kentler artık “paranın piyasaya çıktığı alanlardır (Castells, 2008). Bu noktada belirleyici olan finanslaşma süreci ve neo-liberal politikalar sonucunda devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak özel sektörün devreye girmesi; kentsel mekanın tüketim üzerinden yeniden üretilmesi sürecine özellikle Türkiye özelinde bir başka boyut eklemiştir. Çünkü kentlerin tüketim üzerinden finanse edilmesi/üretilmesi Türkiye özelinde üniversiteleri ayrı bir yere konumlandırmaktadır. Türkiye’de neo-liberal politikalarından biri olarak okunabilecek olan “her kente bir üniversite” (Erilli, 2018:1; Sağır ve İnci, 2013:51) politikası ile kentsel gelişme; öğrenciler üzerinden mekanın tüketim etrafında örgütlenmesi ile sağlanmaktadır.

Hal böyle olunca artan barınma ihtiyacının yoğun olarak özel sektör tarafından karşılanması söz konusu hale gelmiştir. Sosyal refah politikaları ile temel hak durumunda olan hizmetlerden biri olan eğitim çerçevesinde öğrencilerin eğitim süreçlerindeki barınma ihtiyaçları devlet yurtları aracılığıyla karşılanırken; politikaların terk edilmesiyle birlikte yapı gereksinimleri karşılayamaz hale gelmiştir. Diğer yandan oluşan neo-liberal kentsellik, üniversite öğrencileri üzerinden “sermayeye yarattığı ürünleri elden çıkarma fırsatı yaratmakta olup” (Harvey, 2016), öğrencileri kredi mekanizmaları ile finansal sisteme dahil ederek tüketimin önünü açmaktadır.

Buna bağlı olarak çalışma; “kamu-özel ortaklığında” (Harvey, 2015b:427) üniversiteler/üniversite öğrencileri üzerinden yaratılan tüketim örgütlenmesine, mekanın dönüşümüne ve bu bağlamda oluşan sosyal gerçekliğe “sermaye birikimi” (Harvey, 2015a; Marx, 2015) süreçlerini göz ardı etmeden odaklanacaktır. Çünkü oluşan kentsellik, öğrenciler üzerinden inşaat sermayesi aracılığıyla mekanı yeniden üretmektedir. Diğer yandan “artığın soğurulması” (Harvey, 2016) üzerinden öğrenciler mekansal pratikler de

üretmektedir. Başka bir anlatımla “mekanın öğrencileri” deneyimledikleri mekanda; mekan aracılığıyla “mekanın pratiklerini” üretmektedirler. Dolayısıyla “üretim biçiminin yansıtıldığı” (Lefebvre, 2016b) kentsel mekana bir aktör olarak dahil olan sosyal grupların refleksleri de mekandaki gerçekliği anlama adına oldukça önemlidir. Çünkü “bir bütün olarak topluma yerleşmiş ilişkileri yansıtan bir toplumsal ilişkiler kümesi” (Harvey, 2015b) olarak kentsellik ve yaratılan mekan ekonomisi aynı zamanda öğrencilerin giyim-kuşam, yaşam tarzı, bedeni ve kimliği, davranışları ve alışkanlıklarının bir döngü içerisinde sürekli kılınarak “gündelik hayata yerleşmesi ve sağlamlaşması sonucunda ortaya çıkan” (Lefebvre, 2016a) sosyo-kültürel alanın kurulsallaşması ile de ilintilidir. Kurumsallaşan sosyo-kültürel alan ise hem mekânın hem de sosyal alanın yeniden üretiminde etkilidir. Bu bağlamda Marksist perspektif, kentselliğin sadece doğal süreçlerin ürünüymiş gibi okunmaması noktasında oldukça önemlidir. Çünkü günümüzde kentsel mekân, kaynakları ve yatırımları kontrol eden güçlü karar vericiler tarafından yönetilmekte ve şekillendirilmektedir.

Çalışmada sahayı anlamak için önemli dinamiklerden biri de kapitalizmin yeniden yapılanması olarak görülebilecek olan 1980 sonrası küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan finansal küreselleşme sürecidir. Devletin ve yerel yönetimlerin kentsel gelişmeyi sağlamak adına izlediği stratejiler sadece mekân ekonomisi ile kısıtlı olmamakla birlikte, hane halklarının ve bireylerin, araştırma özelinde de öğrencilerin finansal sisteme dahil edilmesini de kapsamaktadır. Bu durum beraberinde öğrenci kredilerinin ve diğer borçlandırma mekanizmalarının öğrencilerin öğrenim süreçlerini finanse edebilmek adına başvurduğu stratejilerden biri haline getirilmiştir. Çünkü öğrenciler, özel sermayenin yarattığı barınma koşullarında kendilerine yetemedikleri, hayatlarını, barınma süreçlerini sürdüremedikleri noktalarda bu mekanizmalara başvurmak zorunda kalmaktadır.

Araştırmada birbiriyle ilişkili bu olgular doğrultusunda alt sorgulamalar ve problemler; oluşan gerçekliğin öğrenci kimliğini ve yaşam tarzını inşa etmesi, tüketen özneler olarak öğrencilerin mekansal pratiklerinin gündelikleşmesi ve üretilen bir kültür olarak tüketim-mekân ilişkisi üzerinden öğrencilerin metalaştırılmasıdır.

Bu bağlamda araştırma Türkiye’de üniversite şehri bağlamında kente kaynak aktarımının ve kentsel gelişmenin öğrenci yoğunlaşması üzerinden sağlanması sürecini; literatürde olduğu gibi sürecin kent ekonomisine katkıları üzerinden değil; Aydın özelinde neo-liberal dinamikler ile ortaya çıkan ve özel sermayenin yarattığı barınma koşullarının ve

mekansal dönüşümlerin öğrenciler açısından sosyal ve ekonomik alanda yarattığı sorunlar üzerinden okumayı amaçlamaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Sosyolojinin, sınırları keskin çizgilerle çizilmiş ve net olarak tanımlanmış yöntem ve tekniklerden ziyade esnek yöntem ve tekniklere ihtiyacı vardır. Çünkü fen bilimlerinin aksine sosyal bilimcinin aklındaki sorun ve problemleri üreten birden fazla toplumsal dinamik olmakla birlikte bu noktada teori ve alan birbirini karşılıklı olarak beslemektedir. Dolayısıyla belirli bir teknik veya yöntem ile toplumsal alandan, yani sahadan gelecek olan gerçekliği sınırlamak, sosyal bilimcinin sorunsallaştırdığı olgunun yarattığı gerçekliği de sınırlar. Bu bağlamda sosyal bilimcinin aklındaki sorunsal üzerinden belirli kurallara “sadık” kalmasının beraberinde “sahaya dair ön kabuller” (Becker, 2015) yaratacağı açıktır.

Diğer yandan araştıracağı sorunsalın derinliklerine; onu üreten birden fazla toplumsal dinamiğe ve onu sürdüren birden fazla mekanizmaya eleştirel bir biçimde bakarak, bu dinamikleri ve mekanizmaları yüzeye çıkaran sosyal bilimci, “üretim tarzının yansıtıldığı toplumsal mekanda ortaya çıkan gerçeklikte pratikler üreten” (Lefebvre, 2016b) özneyi, “yeniden-üretim sürecini eylemleriyle; yapıyı aktif olarak inşa eden özneler olarak değil ancak toplumsal yapı içerisinde” (Giddens, 2013:149) aktif olarak ele almalıdır. Çünkü “nasıl özneye odaklanmak yapıları karşılıklı etkileşimlere indirgiyorsa, nesnelcilik de eylem ve karşılıklı etkileşimleri yapının dışına çıkarır” (Bourdieu, 2016:196). Dolayısıyla her ne kadar araştırmacı da belirli “paradigmalar üzerinden ilerlese de her zaman içerisinde bulunduğu ve bilime hakim olan paradigmalara” (Kuhn, 2018), başka bir deyişle yöntem ve tekniklere esnek bir biçimde bakabilmeli ve bu bakış hakim paradigmaları sorgular nitelikte olmalıdır.

Hal böyle olunca öğrenciler üzerinden yaratılan mekansal dönüşümlere ve bu bağlamda oluşan barınma sorununa odaklanan bu çalışmada, Aydın şehrine üniversite öğrenimlerini tamamlamak üzere şehir dışından gelmiş olan ve öğrenim süreleri boyunca Aydın’da barınmak zorunda olup; özel sermayenin inşa ettiği 1+1 konutlarda, yurtlarda ve apart şeklindeki stüdyo tipi dairelerde yaşayan öğrencilerden oluşan katılımcı grubunun sosyal gerçekliği okunmaktadır. Çünkü “sosyal gerçeklik, kentsel mekan ve mekansal pratiklerden” (Lefebvre, 2016b) bağımsız değildir. Katılımcılarla görüşmeler, kentlerin tüketim mekanı olarak finanse edilmeleri ve bu bağlamda neo-liberal kentselliğin yarattığı

birçok dinamik üzerinden katılımcıların deneyimlerini, yaşadıklarını, daha geniş bir ifadeyle gerçekliklerini kısıtlayan şıkların veya keskin soruların olmadığı derinlemesine mülakat şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada öğrencilerin aktardığı gerçeklik, tüketim üzerinden kentlerin finanse edilmesi sürecinde Türkiye’de ve Aydın özelinde üniversitelerin ve üniversite öğrencilerinin araçsallaştırılması bağlamında ve devletin sosyal alandan çekilmesine bağlı olarak ortaya çıkan barınma ihtiyacı/barınma sorunu ve özel sermayenin öğrenciler üzerinden örgütlediği mekan ekonomisi, üretilen bir kültür olarak tüketim-mekan ilişkisi üzerinden analiz edilmiştir. Bu bağlamda 32 katılımcıyla 2019 Nisan ve 2019 Mayıs aylarında farklı zamanlarda görüşülmüş olup tematik mülakatların doyuma ulaşması sonucu saha çalışması sonlandırılmıştır. Mülakatlar gerçekleştirilirken katılımcılardan izin alınarak ses kaydı alınmıştır. 32 katılımcı “K1, K2, K3,...,K32” şeklinde kodlanmış olup, katılımcılar belirlenirken şehir dışından Aydın’a üniversite eğitimi için gelmiş olmaları ve araştırma özelinde özel sermayenin öğrencilerin kullanımı için yarattığı barınma koşullarında hayatlarını sürdürüyor olmaları dışında herhangi bir ayırt edici unsur aranmamıştır. Tüm bu metodolojik tartışmalardan beslenilerek, görüşmeler üzerinden ortaya çıkan öğrencilerin gerçekliği doğrultusunda ve kuramsal/eleştirel bir tartışma çerçevesinde çalışmanın amacı ve sorunsallarından da beslenilerek araştırmanın temaları oluşturulmuştur ve temalar, çalışmanın paradigmasına uygun bir şekilde analiz edilmiştir. Bu bağlamda ana temalar ve alt temalar şu şekildedir:

İlk ana tema olan “Finansallaşma ve Tüketim Mekanı Olarak Kent” başlığı altında üç alt tema üzerinden bulgular analiz edilmiş ve tartışılmıştır. Bu bağlamda “barınma ihtiyacı ve mekanın üretimi” başlığı altında üniversite şehri bağlamında Aydın’da özel sermaye ve inşaat sermayesinin devreye girmesi ile birlikte mekanın üretimine, oluşan barınma dinamiklerine ve barınma sorununa odaklanılmıştır. İkinci alt tema olan “tüketen özneler olarak öğrenciler ve üretilen bir kültür olarak tüketim-mekan ilişkisi” başlığı altında mekan aracılığıyla öğrenciler üzerinden tüketimin yaratılıp genişletilmesi sürecine ve oluşan tüketim örgütlenmesinin mekan aracılığıyla bir kültür olarak tüketim pratiklerine eklemlenme süreci tartışılmıştır. Üçüncü alt tema olan “neo-liberal yoksulluk ve yoksulluktan beslenme” başlığı altında ise oluşan neo-liberal kentselliğin üniversite öğrencilerinin öğrencilik süreçlerindeki ihtiyaçları bağlamında yaptıkları harcamaları

öğütlenen yeni mekansal yapılanma aracılığıyla soğurma sürecine yoksulluk ve üretilen kültürel tüketim kodları üzerinden odaklanılmıştır.

İkinci ana tema olan “Mekan ve Sosyal Gerçeklik” başlığı altında ise altı alt tema üzerinden bulgular analiz edilmiş ve tartışılmıştır. İlk alt tema olan “mekanın öğrencileri – öğrencilerin mekanı” başlığı altında kentsel mekânın öğrencilerin mekânına dönüşme süreci soylulaştırma ve “öğrencileştirme” (Smith, 2005b) kavramları tartışılarak analiz edilmiştir. İkinci alt tema olan “öğrenci kimliği ve yaşam tarzı” başlığı altında öğrencilik kimliğinin tüketim üzerinden sınırlarının genişletilmesine ve tüketim-mekân örgütlenmesinin öğrenci kimliğini tüketim üzerinden pekiştirme süreci tartışılmıştır. Üçüncü alt tema olan “mekansal pratiklerin gündelikleşmesi: öğrencilerin gündelik hayatı ve mekân” başlığı altında mekân aracılığıyla yaratılan tüketim pratiklerinin öğrencilerin gündelik hayatına yerleşmesi ve bu pratiklerin sürekli kılınma süreci tartışılmıştır. Dördüncü alt tema olan “kamusal mekân, özel mekân ve sosyal mekân” başlığı altında özel sermayenin örgütlediği yeni mekansal örgütlenme ile birlikte sosyal refah devletinin inşa ettiği kamusal/kollektif alanlardan özel alanlara kayma ve zamanı orada değerlendirme süreci değerlendirilmiştir. Beşinci alt tema olan “finansallaşmış öğrencinin imali: PARAnoyak öğrenci ve part-time öğrenci” başlığı altında öğrencilerin finansallaştırılma sürecine odaklanılmış olup yaratılan borç ekonomisi ile birlikte öğrencilerin hayatlarını ikame ettirebilmek adına başvurdukları stratejiler analiz edilmiştir. Altıncı alt tema olan “öğrenci pratikleri ve mekân: yaşanan mekân ve algılanan mekân, kavranan (tasavvur edilen) mekân ve soyut mekân” başlığı altında ise mekânın öğrenciler üzerinden yeniden üretimi sürecinde siyasal olanın rolü öğrenci pratikleri üzerinden analiz edilmiş olup katılımcıların ifadeleri üzerinden tartışılmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. Finansallaşma ve Tüketim Mekanı Olarak Kent

Modern kenti bir üretim mekanı olarak yaratan sanayi kapitalizmidir ancak günümüzde üretimin Uzak Asya’da yoğunlaşmasına bağlı olarak kentler görece biçimde üretim mekanı olmaktan çıkmış ya da bu anlamda zorlanır hale gelmiştir. Bu durum özellikle Batı kentlerinin üretim üzerinden finansmanını güçleştirmektedir. Hal böyle olunca üretim mekanı olmaktan çıkarak, tüketime ve finansa endeksli biçimde “başta Batı kentleri olmak üzere çoğu kent gelinen noktada paranın piyasaya çıktığı alanlar haline gelmiştir” (Castells, 2008). Bu bağlamda kentlerin ekonomisi, kentlerdeki mal ve hizmet akışları, kentsel mekan ve kentsel dinamikler tüketim üzerinden finanse edilmekte/şekillendirilmektedir. Diğer yandan günümüz dünyasında belirleyici olan finansallaşma süreci ve neo-liberal politikalar, “kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini, kamu harcamalarının sosyal alanlar dışında harcanmasını” (Perrons, 2004:8) beraberinde getirirken, kentsel mekanın tüketim üzerinden finanse edilmesi sürecinde özel sermayeye geniş bir hareket ve artı-değeri dolaştırma alanı bırakmaktadır. Bu bağlamda kentler sermaye açısından “kârın ağırlıkla tüketimci arzuların sömürsünden elde edildiği, ihtiyaçların karşılanmasının önlendiği, karşılanmayı bekleyen yeni ve başka ihtiyaçların yaratıldığı, uyandırıldığı ve pekiştirildiği, daha fazla tüketicinin bu ihtiyaçlarla harekete geçmesinin sağlandığı” (Baumann, 2019) alanlar haline gelmiştir.

Gelinen nokta ağırlıklı olarak Batı kentlerinin tüketim üzerinden finanse edilmesini beraberinde getirmektedir. Hal böyle olunca genel anlamda üniversite kentlerinde, özel olarak ise Aydın’da temel hak niteliğinde olan hizmetler, sermaye tarafından “neo-liberal ideoloji ile birlikte tüketim etrafında” (Lynch, 2010) yeniden örgütlenmekte, inşa edilmekte ve genişletilmektedir. Bu da üniversite şehri bağlamında en temel haklardan biri olan barınma hakkını ve buna paralel biçimde oluşan dinamikleri “neo-liberal politikalarla birlikte özel sermayeye devredilmesine bağlı olarak” (Kazgan, 2009) mekan üzerinden, finans kapital ve sermaye tarafından biçimlendirmektedir. Başat tüketici aktör olarak ise öğrenciler ön plana çıkarılmaktadır. “Mekan aracılığıyla üretilen, yaratılan ve genişletilen tüketimin” (Harvey, 2016) öznesi olan öğrencilerin tüketen özneler olarak öğrenim hayatlarını sürdürmeleri ve mekan için tüketen özneler olarak inşa edilmeleri, kapitalist mekanın sermaye dolaşımı için yeniden üretilmesi adına önemlidir. Bu anlamda

unutulmaması gereken gerçeklik ise üretim ilişkileri, mekanın ve tüketimin karşılıklı olarak birbirini yeniden üretmesidir. Bu sürecin temel aktörlerinden biri ise öğrencilerdir.

5.1.1. Barınma İhtiyacı ve Mekanın Üretimi

Bugünün kentinin bir tüketim mekanı olması, tüketimin öğrenciler üzerinden inşa edilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu durum neo-liberal politikalara içkin bir şekilde işlemektedir. Çünkü neo-liberal politikalara bağlı olarak devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesi ya da bu noktada serbestleştirme veya piyasalaştırma uygulamalarına gitmesi, üniversite eğitimi almaya hak kazanan öğrenci sayısına paralel biçimde öğrenciler için devlet yurdu yapılamamasını beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak temel ihtiyaçlardan biri olan barınma ihtiyacının karşılanmasında özel sektör ya da inşaat sermayesi devreye girmektedir. Ya da kentin ‘fiziksel ömrü’ dolmak üzere olan ve yine donanımı sorgulanan binalarındaki konutlar tüketime sokulmakta, başka bir anlatımla yeniden üretilmektedir. Hal böyle olunca esnek talebe uygun bir şekilde öğrenci yurtları, apart barınma merkezleri, 1+1, 2+1 stüdyo daireler üniversite bölgesinde inşa edilirken kentin bu alanları yeniden üretilerek tüketime hazır hale getirilmektedir. Kentlerin finansal olarak yönetsel hale gelmesi ve buna bağlı olarak belirli özellikleri ile ön plana çıkarılması, bu doğrultuda “kentlere imajlar atfedilmesi” (Çetintahra, 2011) ve büyüme dinamiklerinin bireylerin ve hane halklarının tüketiminden geçirilerek sağlanmaya çalışılması fiziksel mekanın değerini yükseltirken yükselen değer, yine tüketici konumundaki bireyleri ve hane halklarını etkilemektedir. “Kentlerin fiziksel mekânındaki değişim, neo-liberal kentleşmenin bir ürünü olarak değerlendirilen inşaatlar, kentlerin çoğunda birbirine benzeyen yapılaşma eğilimleri ve buna bağlı olarak da kentlerin yerel özgünlüklerini ve kimliklerini kaybetmeleri günümüzde küreselleşmenin, neo-liberal politikaların ve finansallaşmanın kentsel mekândaki etkileridir” (Giddens, 2012b). Bu durum toprak ve yapıların özel sermaye tarafından şekillendirilerek piyasaya değişim değeri temelinde birer meta olarak sunulmasında önemli bir rol oynamaktadır. K9, K1, K14 ve K3 ve K6’nın ifade ettiği gibi Aydın özelinde ve üniversite şehri bağlamında birbirine benzeyen yapılaşma eğilimleri olmakla birlikte bu eğilim katılımcıların ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Öğrenci sayısı arttıkça 1+1 sayıları da artmaya başladı hepsi aynı tip zaten, konum olarak da bina olarak da eşyaları da hepsi aynı” (K,9)¹

“Hep 1+1 ve öğrenciler kalıyor, aile yok gördüğüm. İlk geldiğim zamanlarda bu kadar 1+1 de yoktu, son zamanlarda iyice ayyuka çıktı bu 1+1ler.” (K,1)²

“Yıllar geçtikçe mesela orta mahallede hep eski tip evler vardı 300e 400e bulabileceğin evler vardı. Şimdi bütün mahalleyi 1+1 e çevirdiler.” (K,14)³

“Kaldığım apartman hep 1+1 ve neredeyse hepsinde öğrenciler kalıyor” (K,3)⁴

“Kaldığım apartman 1+1 ve o sokak genelde böyle ve öğrenci. Nadir olarak iş için gelmiş insanlar da oluyor ve tek kişilerse ev tutabiliyorlar. Ancak genelde öğrenciler var” (K,6)⁵

Katılımcıların ifadelerinden öğrencilerin barınma ihtiyaçlarını özel sektörün ürettiği konutlar üzerinden karşıladıkları anlaşılmaktadır. Bu katılımcıların 5 ile 9 yıldır Aydın’da yaşıyor olmaları mekandaki dönüşümü gözlemlenmeleri için fırsat yaratmıştır ki bu durum ifadelerine de yansımaktadır. Açıktır ki mekandaki fiziksel dönüşümün çok hızlı gerçekleştirilmesinde temel fail özel sektör; bir başka anlatımla inşaat sermayesidir. İnşaat sektörünün aktive edilerek sermayenin hem kente çekilmesi hem de kentte dolaşıma sokulması kent ekonomisinin finanse edilmesi adına önem taşırken süreç mekansal dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Bu durum kente çekilen öğrenciler üzerinden başka bir yerde elde edilen artığın dolaşıma sokularak Aydın’da piyasaya sürülmesi anlamına gelmektedir. Açıktır ki günümüz dünyasında finansallaşma aracılığıyla “yoğunlaşan artığın” (Harvey, 2016) saniyeler içerisinde bir yerden bir başka yere aktarılabilir olması ve neo-liberal ideolojinin kentsel gelişmenin tek yolunu “özel sermaye yatırımları” olarak sunması şirketlerin “mülkiyet hakkı ve mülkiyet hakkından oluşan gelirler üzerine spekülasyonlar yapabilmesini, şirketlerin sabit sermaye yatırımlarına yönelmelerini, inşaatlar ve yapıp

---

¹ K9: 2011 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan doktora öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL, konutu kiralama yılı 2019.

² K1: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yüksek lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL, konutu kiralama yılı 2015.

³ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL, iki kişi 1+1 konutta yaşıyorlar, konutu kiralama yılı 2019.

⁴ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, konutu kiralama yılı 2019.

⁵ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725 TL, konutu kiralama yılı 2019.

yıkmalara yatırılan yatırımların paraya çevrilmesini ve bunlardan kazanılan getirilerin yaratılması ve koparılması sürecini” (Lefebvre, 2016b) beslemektedir.

Modern kentselliğin “nitel özellikleri, artık niceliğinin toplam artış veya düşüşünden etkilendiği gibi, artığın hangi oranda yoğunlaştırılabilir biçimde üretildiğinden de etkilenmektedir” (Harvey, 2016) Ancak günümüzde tek tek kentlerin ünleri ve önemleri hükümetlerin kararları ve kentlerdeki yönetsel kararlar ile şekillenmektedir. Bu noktada artığın yoğunlaştırılması yönetsel kararlar ile sağlansa da artığın daha fazla artık üretebilmek için dolaşıma sokulması beraberinde “kentsel alanın sermaye biriktirme aracı” (Türkün, 2012) olarak kullanılmasının önünü açmaktadır. Dolayısıyla üretim üzerinden finanse edilemeyen kentlerin tüketim üzerinden finanse edilmesi/üretilmesi Türkiye özelinde üniversiteleri ayrı bir yere konumlandırmaktadır. “Üniversiteler kentlerdeki toplumsal ilişkileri yeniden şekillendiren, değiştiren ve dönüştüren kurumlardır” (Tuncer ve İslam, 2017:304) ve Türkiye özelinde üniversiteler finansallaşma üzerinden şehrin büyümesinde, gelişmesinde ve kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Hatta üniversitelerin kurulma amacı dahi neo-liberal politikalar ışığında tüketim üzerinden okunabilir. Bu bağlamda Aydın gibi kentler “öğrenci yoğunlaşması” (Tuncer ve İslam, 2017:304) sonucu öğrencilerin tüketimi üzerinden finanse edilmektedir. Bu süreçte üniversite şehirlerinde merkezi konumlu bölgelerde konut piyasası, üniversiteler sayesinde “yapay bir değer” (Engels, 2013) üzerinden yükselirken, sermaye ve konut inşa sanayi “ortak tüketim araçlarının ve alt yapı sorumluluklarının hükümetler ve yerel yönetimler tarafından üstlenildiği” (Castells, 2008) planlamalara bağlı olarak “mekan temsillerinin” (Lefebvre, 2016b) yansıtıldığı kentsel alana yönelmektedir. Bu durum 1+1 konutta yaşayan K2’nin ifadesine aşağıdaki gibi yansımıştır:

“Ev sahiplerimin müstakil bir evleri varmış, evlerini müteahhite vermişler. Müteahhit ise ev sahibime daire vermiş” (K,2)⁶

Anlaşılmaktadır ki yeni konutların inşasında sermaye farklı stratejiler üretmektedir. Bu stratejilerden bir tanesi de fiziksel ömrü dolmuş konutlara sermayenin “el koyma” sürecidir. Çünkü mekanı yenileme konusunda yeterli gelire sahip olmayan eski konut sahiplerinin istismar edilerek konutlarına veya arsalarına el konulması söz konusudur. Bu noktada mevcut arsa rantının sağladığı değer üzerinden yeni inşaat girişimcileri, küçük inşaat şirketleri ve müteahhitler de sürece katılarak bankaların, sigorta şirketlerinin, inşaat

⁶ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL.

kurumlarının ve diğ er mali kurumların kaynaklarını kullanarak üniversite çevresinde mekanı dönüştürmektedir. Dolayısıyla literatürde “öğrencileştirme” (Smith, 2005a), “üniversite öğrencilerinin üniversite öğrenimlerini sürdürmek için gittikleri üniversite şehirlerinde çevreyi sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel olarak dönüştürmeleri” (Smith, 2005b) ve “öğrencilerin üniversite çevresindeki mahalleleri işgal etmesi” (Munro ve Livingston, 2012), olarak tanımlansa da bu tanımlamalar üniversite şehirlerindeki dönüşümün öznesini sadece öğrenciler olarak göstermekte ve devletin, yerel yönetimlerin dönüşümdeki planıcı rolünü ve buna bağlı olarak öğrenciler ve mekan üzerinden gerçekleşen sermaye birikimi süreçlerini göz ardı etmektedir. Hal böyle olunca üniversite şehirlerinde kentsel alanda devletin hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak oluşan öğrenciler için hizmet arzının “mülk sahipleri, müteahhitler ya da yatırımcılar tarafından, mevcut yapıların yeniden elden geçirilmesi sonucu” (Smith, 2005b) karşılanması sürecini, salt öğrencilerin talepleri doğrultusunda gerçekleşen bir süreç olarak resmetmektedir. Ancak öğrencilerin barınma talebi ve oluşan arz, devletin hizmet üretmekten çekilmesi ve “şirketlerin artığın soğurulması ve artığın dolaşımı için talep üretmek ve üretilen talep doğrultusunda tüketim yaratmalarının” (Harvey, 2016) bir sonucudur. Bu durum devletlerin organizasyon biçimlerinin ve yönetim sistemlerinin dönüşmesi ile yakından ilintilidir.

“Yönetimsel sistemlerinin değişmesi” (Kiper, 2007) ve refah devleti politikalarının terk edilmesi ile birlikte “sosyal devlet tarafından karşılanan temel hak durumunda olan hizmetler” (Özdemir, 2007) yoğun olarak özel sermaye tarafından karşılanır hale gelmiştir. Temel hak durumundaki hizmetlerden biri olan eğitim çerçevesinde sosyal devlet, devlet yurtları ile öğrencilerin eğitim süreçlerinde barınma ihtiyaçlarını karşılarken sosyal refah politikaların terk edilmesiyle birlikte oluşan yeni yapı gereksinimleri karşılayamaz hale gelmiştir. Devlet yurtlarına başvurduğunu ancak çıkmadığını belirten K8, K10, K14 ve K15 özel sermayenin barınma dinamiklerine yönelmek zorunda kaldıklarını aktarmışlardır:

“İlk geldiğimde Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) yurdu çıkmadı. İlk senemde de evde kalmak istemedim. Şehri bilmiyorum. O yüzden özel yurttta kaldım. Daha sonra 1+1 konuta geçtim” (K,8)⁷

“KYK’ya başvurmuştum ama yedekte görünüyordum ve baya da sıra vardı ve ben nerede bekleyeceğim o sırayı? Bir yer bulmak zorundaydım. Biz de özel yurtları falan

---

⁷ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 550 TL. Ev sahibinin ailesinin arkadaşı olduğunu, bu nedenle indirim yaptığını aktarmıştır.

araştırdık. Birkaç kişi bize en iyi yurdun orası olduğunu söylemişti ve biz de orayı seçtik” (K,10)⁸

“Başta KYK’ya başvurduğum, yedek 182’lerde bir şey çıktı o yüzden ailem Aydın’a taşınmak zorunda kaldı bir süre onlarla yaşadım. Daha sonra 1+1 eve çıktım” (K,14)⁹

“KYK’ya başvurduğum. Ancak sıraya sokuyorlar. Kalacak yer olmadığı için de özel yurttan kaldım ve sıra Mayıs’a doğru geldi. Ancak özel yurtlar sözleşme yaptığı için mecburen özel yurttan kalmaya devam ettim. Sözleşmem bitince de 1+1 eve çıktım” (K,15)¹⁰

Katılımcıların anlatılarından, üniversite öğrencisi olmaya hak kazanıp Aydın’a geldiklerinde barınma sorunu yaşadıkları görülmektedir. Katılımcılar öncelikli olarak KYK yurtlarında kalmak isteseler de KYK yurtlarının mevcut kapasitesinin yüksek öğrenim görmeye hak kazanan öğrenci sayısından daha az olması nedeniyle açıkta kaldıklarını ifade etmektedirler. Bu durum açıkça sosyal refah modelinin sarsıldığını göstermektedir. Sosyal devlet anlayışının terk edilmesine bağlı olarak yapının öğrencilerin gereksinimlerini karşılayamaması ile birlikte sabit sermaye yatırımları “özel sermaye tarafından değişim değeri temelinde” (Çetiner ve Erdal, 2009) piyasaya öğrencilerin kullanımı için yurt/1+1konut/apart şeklinde sunulmaktadır. “Toprağın satın alınması, hazırlanması ve konutun inşası ise değişim öncesinde yüklü sermaye harcamaları gerektirmektedir. Bu sürece katılan şirketler rekabetçi baskı altındadır ve kâr sağlamak zorundadırlar. Buna bağlı olarak değişim değeri yararları sağlamak için gerekli kullanım değerlerini ortaya çıkarmakta büyük çıkarları vardır” (Harvey, 2016:153). Dolayısıyla şirketlerin kâr sağlama isteği beraberinde 1+0 ve 1+1 olan ve düşük metrekareli evler inşa edilmesini beraberinde getirirken günümüzün popüler tüketim ideolojisi haline gelen “esnek talep”e cevap vermektedirler. Bu durumu K2 ve K25 aşağıdaki cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Müteahhitler daha fazla daire yapayım daha az yer kaplasın diye 1+1 yapıyorlar, kiraya verirken ya da satarken daha çok para gelsin diye düşünüyorlar” (K,25)¹¹

---

⁸ K10: 2012 yılından beri öğrenci, şuan yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

⁹ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

¹⁰ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL. 1+1 konutta iki kişi kalıyorlar.

¹¹ K25: Yaşadığı 1+1 konutun kira bedeli 800 TL. 1+1 konutta 2 kişi yaşıyorlar.

“1+1 yaptıklarında daha fazla ev yapabiliyorlar bir alana bir yere geliri de daha fazla oluyor onlar için. Böyle olmamalı ama böyle. Mesela buraya bir aile çıksa 1+1 evde yaşayamaz tercih de etmez. Tamamen öğrenciler için yapmışlar” (K,2)¹²

Kentsel alandaki dönüşüm toprak ve yapılar üzerinden öğrenciler için kullanım değerleri olarak değişim değerleri temelinde sağlanmaktadır ve “toprak ve üzerindeki yapılar, güncel kapitalist iktisatta ‘mal’dır. Ancak toprak ve yapılar sıradan ‘mal’lar değildir. Bu yüzden kullanım değeri ve değişim değeri özgül bir anlam kazanır” (Harvey, 2016:147). Çünkü barınma dinamikleri ve diğer temel hak durumunda olan hizmetleri kapsayan yapıların değişim değeri temelinde ‘mal’ olarak alınıp satılması öğrenciler için barınma sorununu üretmekte ve sürdürmektedir. Bu nedenle de toprak ve yapılar basit birer değişim aracı değildir. Aydın özelinde kente atfedilen üniversite şehri rolü, toprak ve yapılara öğrenciler üzerinden bu değeri kazandırmaktadır. Toprak ve yapılara öğrenciler üzerinden kazandırılan değer ile birlikte piyasadaki 1+1 konutlara olan talep, K7’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Bir kadınla karşılaştım burada ev bakıyormuş. Başka şehirden buraya ev almaya gelmiş. Sırf burada öğrenciye fazla fiyata kiraya verebiliyorlar diye. 80.000 liraya ev alırım diyor, 800 liraya kiraya veririm diyor. Başka şehirden yatırım yapmaya geliyorlar. Burada 5’er 6’şar tane ev alıyorlar, öğrenciye 800-900 liraya veriyorlar. Eşya koyarlarsa içine 1200 liraya kadar veriyorlar” (K,7)¹³

K11, K12, K15, K16 ve K22’nin ifadelerine bakıldığında ise değişim değeri temelinde inşaat sektörü tarafından piyasaya sürülen konutlar orta sınıflar tarafından yatırım amaçlı olarak alınarak öğrencilere kiralanmaktadır:

“Ev sahibim sadece öğrencilere kiralamak için almış 1+1 evi. Yatırım amacıyla almış. Kendisi avukat, zaten ihtiyacı da yok” (K,11)¹⁴

“Emekli (ev sahibi) hiçbir kaygısı yok. Sırf yatırım olsun diye ev alıp öğrenciye kiralayarak geçiniyor.” (K,12)¹⁵

---

¹² K2: Yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675TL.

¹³ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun kira bedeli 600 TL, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

¹⁴ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800TL.

¹⁵ K12: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL, 1+1 konutta 3 kişi yaşıyorlar.

“Ev sahibim okul sahibi, evi almış yatırım amaçlı öğrencilere kiralamak için.” (K,15)¹⁶

“Ev sahibimizin birkaç tane evi olduğunu biliyoruz burada yatırım amaçlı aldığını ve öğrencilere kiraladığını.” (K,16)¹⁷

“Ev sahibimizin bir daireleri var burada. Doktorlar. Karı koca yatırım yapmışlar birikimleriyle öğrencilere kiralamak için” (K,22)¹⁸

Diğer yandan ev sahiplerinin yaşadıkları evi satın alırken kredi mekanizmalarına başvurduğunu belirten K7, K10, K14 ve K29, bu nedenle de ev sahiplerinin kredi borcu miktarıyla kirayı aynı yaptıklarını aktarmışlardır:

“Ev sahibim ‘ev aldım, kredi çektim ev alırken krediyi ödemem gerekiyor’ diyor. ‘Bana bu kadar para’ lazım diyor. Zaten çok fazla seçenek olmadığı için de o evi tutmak zorundasın. Zaten sen tutmazsan başkası tutacak. Oturduğum evi alırken kredi çekmiş. Kredi borcunu ödemek için fiyatı böyle yapıyor.” (K,7)¹⁹

“Ev sahibim ‘evi krediyle aldım kredi yatırıyorum. Bu zaman diliminde mutlaka yatırırsanız sevinirim’ dedi. Yatırım için almış öğrencilere kiralyor.” (K,10)²⁰

“Pazarlık yok evi tutarken. Direk ev sahibim evi kredi ile aldığını, kredi borcu olduğunu söyledi ve bu yüzden ‘700 TL’nin altına inmem tutacaksınız tutun’ dedi.” (K,14)²¹

“Ev sahibim evi kredi çekerek almış. Bu yüzden kirayı zamanında yatırırsam sevineceğini söyledi.” (K,29)²²

Açıktır ki “değişim değerini hedef alan ev sahiplerinin iki stratejisi vardır. Birincisi, bir mülkü doğrudan satın alıp sonra da onu yatırılan sermayeden bir gelir elde etmek

---

¹⁶ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 750tl, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

¹⁷ K16: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, 1+1 konutta 2 kişi yaşıyorlar.

¹⁸ K22: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL.

¹⁹ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 600 TL. 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

²⁰ K10: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

²¹ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL. 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

²² K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL.

amacıyla kiraya vermektir. İkincisi ise mülkü kredi kullanarak satın almaktır: Kira gelirleriyle kredilerin ödenmesi, sonuçta ev sahibinin net varlıklarının artmasını sağlamaktadır” (Harvey, 2016:152,153). Bu anlamda öğrencilerin barınma, eğitim gibi hizmet dinamikleri özel sermayenin piyasaya sürdüğü konutlar, yurtlar ve apartlar çerçevesinde şekillenirken, “kentsel gelişimin kente atfedilen rol aracılığıyla sağlanması” (Çetintahra, 2011) “mekanın özel sermaye dinamikleri ile dönüşümünü” (Lefebvre, 2016b) beraberinde getirmekte, dönüşüm ile beraber toprak ve yapıların piyasaya sürülmesi/satılması/alınması için kredi mekanizmaları gibi araçlara başvurulması ise öğrencilerin barınma dinamiklerini etkilemektedir. Dolayısıyla “metanın üretimi, kullanımı ve piyasaya sürülmesi basit bir alışveriş değildir, bir toplumsal ilişkiler kümesini ifade etmektedir” (Harvey, 2016:145).

Sosyal refah modelinin dönüşümü ile birlikte öğrencilerin barınma ve yaşama durağı olan ‘yurt’ ve yurt yapımının; daha geniş bir ifadeyle barınma sorununun çözümünün büyük oranda sermayeye bırakılması, barınma biçimini dönüştürmüştür. Öğrencilerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında sermayenin etkin olması mekanın finansallaşma ve tüketim üzerinden dönüşmesini beraberinde getirirken, üniversite öğrenimlerini sürdürmek üzere üniversite şehirlerine giden öğrencilerin “yaşam destek sistemleri” (Harvey, 2016) finansal kapitalizmin temel dinamikleri ile şekillenmektedir. Bu noktada üniversite çevresinde yoğunlaşan konut stokunun soğurulmasında kentli sınıflar etkin hale getirilmektedir. Kentsel dönüşüm üzerinden vergi muafiyetleri ile üretilen konutlar düşük faizin yarattığı cazibe ile kentli sınıflar tarafından satın alınmakta ve bu yolla kent ekonomisi finanse edilmektedir. Kentli sınıflar için de birikim mekanizması olarak düşünülen konutların kira değeri yine kredi ve borçlandırma, dolayısıyla finansallaşma süreci ile belirlenmektedir. Merkez bankaları “faiz oranları ve döviz kurları gibi değişkenlere dair verdikleri kararlar, yaptıkları basın açıklamaları ve geliştirdikleri para politikaları ile kredi ve borçlanma koşullarını belirlerken” (Castells, 2008), bankalar ve mali kuruluşlar sürece dahil olup inşaat sanayine ve ev sahiplerine verilen kaynaklar ile bir “borçlandırma ağı” (Baumann, 2019) yaratarak 1+1 konutların ve özel yurtların değerinin belirlenmesine önemli bir rol oynamaktadır. Aslında bu noktada mekanın “soyut mekan” (Lefebvre, 2016b) olduğunu ifade etmek çok da yanlış olmayacaktır. Açıktır ki burada mekan sermayenin, devletin ve finansçıların tasarladığı mekandır. Çünkü üretimin Uzak Asya’ya taşınmasıyla birlikte kapital dolaşımında problem yaşayan kentler, kapital dolaşımında görece rahatlamayı sağlamak amacıyla öğrencileri ve inşaat sermayesini devreye sokmakta ve finans kapital

üzerinden mekanı finanse etme dinamiğini devreye sokmaktadır. Hal böyle olunca mekan tüketim üzerinden yeniden üretilmektedir. Diğer yandan literatürde üniversite şehirlerinde belirli alanlarda öğrencilerin yoğunlaşma nedenlerinin ilgili mahallelerin “üniversiteye yakın olması, kent merkezine yakın olması, ulaşım bağlantılarının güçlü olması” (Allinson, 2006) gibi özellikleri nedeniyle öğrenciler tarafından tercih edildiği üzerinden açıklanmaktadır. Durumun “öğrencilerin ulaşım maliyetlerini en aza düşürmek için üniversiteye yakın mahalleleri tercih etmesi” (Smith 2005b, Rugg vd. 2002, Allinson 2006) şeklinde öğrencilerin tercihleri üzerinden açıklanması beraberinde üniversitenin, çevresine ve kentin merkezine “yapay bir değer kazandırdığını” (Engels, 2013), konutların ve yurtların bu değer üzerinden inşa edilip yükseldiği sürecini göz ardı etmektedir.

Bu bağlamda “modern kentlerin genişlemesinde rol oynayan ve kentsel mekana yapay bir değer kazandıran ve bu değeri giderek arttıran sanayi kapitalizmiyken” (Engels, 2013) günümüz dünyasının sanayisizleşme sürecinde ve Türkiye özelinde ise finansallaşma ve neo-liberal politikalar aracılığıyla kente yapay değeri kazandıran ve giderek arttıran üniversitelerdir. K8 ve K20’nin ifadelerine bakıldığında üniversitenin kente kazandırdığı yapay değer üzerinden konut fiyatlarının artışı katılımcıların ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Yıllar önce bu kadar 1+1 de yoktu fiyatlar da böyle değildi. Ev fiyatları arttı, 1+1 evler çoğaldı, mekanların fiyatları arttı” (K,8)²³

“5 yıl önce ev bulmak kolaydı. Her yer 1+1 değildi. Şimdi öyle ve 1+1 evler 750 800 lira” (K,20)²⁴

Katılımcıların ifadelerinden kapitalist dinamikler çerçevesinde mekanın yeniden üretildiğini ifade etmek mümkünken, konutların rant değeri de yükselmiştir. Bu durum mekanın dönüşümüne de yansımıştır. Nitekim K14 üniversiteye en yakın konumda olan Orta Mahallenin ve Zafer Mahallesinin neredeyse tamamen dönüştüğünü

“Orta Mahallede ve Zafer Mahallesinde hep eski tip evler vardı. 300 TL’ye, 400 TL’ye bulabileceğiniz evler vardı. Biraz gecekondü gibi olsa da uygundu en azından. Şimdi

---

²³ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL.

²⁴ K20: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun fiyatı 500 TL. İki kişi yaşıyorlar. 1+1 konutu arkadaşıyla kelepirci bulduğunu, bu nedenle şanslı olduğunu belirtmiştir.

bütün mahalleyi 1+1 evlere çevirdiler ve eski binalar 1+1lerden daha iyiydi, genişti. Yeni olması çok da önemli değildi yani şimdi hep 1+1 ve 700 TL, 800 TL” (K,14)²⁵

şeklinde aktarmıştır. Dolayısıyla üniversite çevresindeki K14’ün gecekondu olarak adlandırdığı alanlar 1+1 konutlar olarak dönüştürülerek sermaye grupları ve orta sınıf için “gelir projeleri” (Kayasü ve Uzun, 2009) haline getirilmiştir.

Diğer yandan katılımcılardan K11, özel sermayenin tasarladığı ve piyasaya sunduğu 1+1 konutların iki kişinin yaşayamayacağı kadar küçük olarak dizayn edildiklerini aktararak sermayenin ranta dayalı planlamasının mekan üzerinden hegemonyasına işaret etmektedir:

“Ya mesela 1+1. Ben Eskişehir’den buraya geçişle geldim. 1+1’lerin nasıl olduğunu biliyorum bir oda olur bir salon olur bir de giriş olur ama Aydın’da 1+1 değil 1+0 veriyorlar resmen sadece giriş ve bir odası var. Normalde bu 1+0 diye geçer de Aydın’da 1+1 diye veriyorlar ve buradaki 1+1lerde iki kişi de yaşayamıyorsun. Normalde (1+1’lerde) 2 kişi yaşayabilirsin yine küçük ama idare edebilirsin. Aydın’da idare de edemiyorsun çünkü birinin salonda yaşaması gerekiyor ve eve girdiğin gibi direk onun odasına girmiş oluyorsun. Öyle de olmuyor mecburen tek başına kalıyorsun.” (K,11)²⁶

Ancak katılımcılardan K12, K16, K25, K28 ve K30, 1+1 konutlarda “çoklu ikame koşullarında” (Engels, 2013) hayatlarını sürdürmekte olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum da birçok sorunu beraberinde getirmektedir:

“1+1leri öğrencilere veriyorlar genelde ama pahalı ve küçük. Dönemiyoruz bile evde yani sağa sola öyle küçük. 1+1’de şuanda 3 kişi kalıyoruz. Birini daha aldık yanımıza. Şöyle oluyor. Ben birinci öğretimim. Diğer iki arkadaşım ikinci öğretim. Ben sekiz buçuktaki derse yetişmeliyim erken kalkıp onlar ise akşam dörde kadar uyuyorlar ve sürekli aktifler benim de onlara katılmam gerekiyor çünkü hem dostluk açısından hem de o sosyalliğe ayak uyduruyorsun hem de zaten küçücük ev ister istemez dahil oluyorsun.” (K,12)²⁷

---

²⁵ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL.1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

²⁶ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

²⁷ K12: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL. 1+1 konutta 3 kişi yaşıyorlar.

“Bir odada iki kişi kalıyoruz kendi odalarımız yok. İki yatak var bir dolap var mesela. Bir de salonumuz var mutfak birleşik.” (K,16)²⁸

“1+1 biraz küçüktü. 2 kişi çıktık. 1 odada 2 yatak vardı. Birlikte yaşıyorduk. Salon vardı bir de ayrı odalarımız yoktu. İlk başta kolaydı sonra ev arkadaşım arkadaşlarımı getirmeye başladı. Çok fazla bozuştuk gibi oldu anlaşılmadı.” (K,25)²⁹

“2 kişi kalıyoruz 1+1’de. Biz salonu oda yaptık, ikimizin de bir odası var, ortak kullanım alanımız yok.” (K,28)³⁰

“Bir salonumuz var. Diğer odada birlikte yaşıyoruz, özel alanımız yok.” (K,30)³¹

Sermayenin her türlü hegemonik stratejisine rağmen katılımcıların (öğrencilerin) kendi nesnel gerçekliklerinden bağımsız hareket etmedikleri görülmektedir. Her ne kadar 1+1 konutlarda birden fazla kişi yaşayamaz deseler de bu tür konutlarda birden fazla öğrenci birlikte yaşayarak bir strateji üretmektedirler. Bu strateji, her ne kadar finansal kapitalizmin kendini ve mekanı; mekanın da finansal kapitalizmi dolayısıyla sermayeyi üretmesini engellemese de ortaya farklı bir gerçeklik çıkmaktadır. Bu gerçeklik hem mekanda hem de sosyal dokuda yeni dinamikler üretmektedir.

Öğrenciler sermayenin yarattığı koşullarda barınabilmek adına bu tarz stratejilere başvururken diğer yandan sermaye grupları öğrenciler üzerinden rant sağlamaktadır. Bu noktada sermaye “kentsel ranttan ‘paylarını’ alarak kentin farklı bölgelerine göçen” (Kayasü ve Uzun, 2009) ev ve arazi sahiplerine satın aldıkları ev ya da arazinin karşılığını K2’nin belirttiği gibi:

“Ev sahibimin müstakil bir evi varmış. Müteahhite vermiş. Ev sahibim de müteahhite kaldığım evi vermiş. Şimdi öğrencilere kiralyor” (K,2)³²

daire olarak vermektedir. Dolayısıyla kentsel mekanın öğrenciler üzerinden üretimi “totaliter ve sermaye birikimine dayalı bir şehircilik politikasının ürünü olmakla birlikte hem bölge sakinlerini yerinden eden, ötekileştirici ve seçkinci bir politika hem özel

²⁸ K16: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL. 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

²⁹ K25: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, iki kişi yaşadıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 900 TL.

³⁰ K28: 2018 yılından beri Aydın’da öğrenci, 2 kişi yaşadıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

³¹ K30: K31 ile ev arkadaşı, 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, iki kişi yaşadıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 805 TL.

³² K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL.

sermayenin yararına olan ve özel sermayeye büyük mülk transferi gerçekleştiren” (Pérouse, 2016) hem de öğrencilerin barınma dinamiklerini özel sermayenin kârlılığı doğrultusunda dönüştüren bir süreçtir.

5.1.2. Tüketen Özneler Olarak Öğrenciler ve Üretilen Bir Kültür Olarak Tüketim-Mekan İlişkisi

Kentlerde kapital dolaşımında görelî rahatlamayı sağlamak amacıyla öğrencilerin tüketen özneler olarak devreye sokulması ve buna bağılı olarak girişimci rolleriyle şirketlerin devreye girmesi, mekan üzerinden barınma dinamiklerinin dönüşmesine yol açarken diğeryandan kentsel mekan öğrencilerin tüketimi etrafında yeniden örgütlenmektedir. Tüketimin öğrenciler üzerinden yeniden örgütlenmesi ise öğrencileri yaratılan tüketimi genişleten özneler konumuna getirmektedir. Başka bir anlatımla öğrencilerin öğrenimlerini sürdürdükleri şehirde öğrenciler üzerinden tüketim “kamu-özel ortaklığı” (Harvey, 2015b:427) ile yaratılmakta ve “gündelik hayata yerleştirilmektedir” (Lefebvre, 2016a). Kentsel mekanın tüketim üzerinden örgütlenmesi “geleneksel kent pazarlama mekanizmaları ile yeni yatırımlar, yeni istihdam kaynakları ve dış fon kaynakları çekmeye çalışan yerel idari güçlerin birleşmesiyle gerçekleşmektedir. Bu kamu-özel ortaklığının faaliyetleri, tam da, tasarlanma ve uygulamada spekülâtif olması sebebiyle girişimcidir ve bu sebeple, rasyonel bir şekilde planlanmış ve koordine edilen bir gelişmenin tersi olan spekülâtifliğin bütün zorlukları ve tehlikeleri ile doludur” (Harvey, 2015b:427, 428). Ortaklığın bir tarafında özel sermayenin olması ve özel sermayeye hareket/yatırım alanının kamu tarafından yaratılması beraberinde tüketimin gündelik hayata yerleşmesi sürecini hızlandırmaktadır. Buna bağılı olarak günümüzde “gündelik hayatta aydınlardan kadınlara, teknisyenlerden mevki sahibi kişilere kadar neredeyse herkes tüketimin baskılayıcılığının içerisinde ve günümüz dünyasında bilgi, bu insanlara sağduyu (tüketim değeri olan metaları, taşınabilir metaları, daha iyi piyasa değeri olan metaları) sunmaktadır. Diğeryandan bu durum bilim, teknoloji, devlet ve özel sermaye tarafından ‘akılcılaştırılmış’, ‘kurumsallaştırılmış’ ve ‘bürokratikleştirilmiş’ haldedir” (Lefebvre, 2016a).

Tüketim, gündelik hayatı “taşındığı anlam nedeniyle teoriden daha çok ilgilendirmektedir. Bu anlam yaratılan arzuda olmakla birlikte arzulanan şeyin kullanılması ve harcanmasında yatmaktadır. Günümüzde yaratılan ve genişletilen tüketim ile birlikte hararetle arzulanan şey, onu satın alıp kullandıktan sonra kullanan kişiyi daha az heyecanlandırmaktadır. Buna bağılı olarak beklenti olduğunda en güçlü halinde olan şey,

beklenti karşılandığında zayıflamaktadır. Günümüzde bu beklentiye yaratan birden fazla dinamik vardır. Bu dinamikler gündelik hayat etrafında örgütlenmiş ve bireyleri tüketim alışkanlıklarından tercihlerine kadar etkiler haldedir. Günümüzün ekonomisi bu kendi kendini tüketme türünü ve bu örgütlenmeyi alışveriş merkezlerinde, siyasette, mekanda ve tüm hizmet biçimlerinde güçlendirmektedir. Bu güçlendirme ise sadece tüketim olgusunun kendisiyle alakalı değildir” (Sennet, 2011). Çünkü tüketim olgusu kendi başına bireye içsel olarak gelişen bir olgu değildir, aksine üretim biçiminin ve onun mekanizmalarının, araçsallaştırmalarının aracılığıyla bireye içsel bir olguya dönüştürülmektedir. Dolayısıyla “tüketim ve tüketen özneler kavramlarının içerisinde toplumdaki herkesin bir şeyler tükettikleri gibi sıradan bir tespitten öte bir şey vardır; bütün insanlar, dahası, bütün canlılar ezelden beri tüketmektedir. Ancak geçmişteki toplum nasıl kuruluş aşamasında modern bir toplum ise ve endüstriyel çağ nasıl bir üreticiler toplumu ise aynı derin ve temel anlamda günümüz toplumu da bir tüketiciler toplumdur. Tüketim toplumsalın her katmanını ve bireylerin hayatının neredeyse her anını kapsamaktadır ve birey herhangi bir şeyi tüketmeden yapamaz hale getirilmiştir” (Baumann, 2019). Özel sermaye, üniversite şehirlerinde tüketimin öznesi konumunda olan öğrenciler için “boş zaman mekanları” (Lefebve, 2016b), eğlence mekanları gibi öğrencilerin gündelik hayatlarında zamanlarını geçirecekleri birçok yer tasarlamakta ve üretmektedir. Hemen belirtmeli ki neo-liberal küreselleşme öğrencilerin barınma ihtiyacı üzerinden finans sermayesini kente çekerken, mekanın üretimi üzerinden, yine aynı mekanı tükettirerek parayı kentsel piyasaya sürmekte ve kent ekonomisinin finanse olmasını sağlamaktadır. Ancak sermayenin, finansal stratejisi bununla sınırlı kalmamaktadır. Tüm gençliğin tüketim kodları üzerinden inşa edilmesi yine tüketim üzerinden kültürel kodların oluşmasını beraberinde getirmektedir. Bu kültürel kodlama beklentileri belirlerken mekanın da üretilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu noktada sosyal mekanın inşası tüketimi belirlemektedir. Bir karşılıklılık içerisinde kapitalizm mekanı üretirken mekan da kapitalizmi üretmektedir. Bu durum K4, K8, K18, K21 ve K23’ün ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Genelde Eski Yeni Cafe Bar’a, Mac Beer’a ya da rakı içilebilen mekanlara gidiyoruz” (K,4)³³

“Mesela Kuzgun Cafe Bar’a gitmeyi, orada içmeyi çok severim.” (K,8)³⁴

---

³³ K4: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var. Babası emekli, annesi çalışmıyor.

“Üzüm Pasta Evi var mesela sıklıkla arkadaşım ile gidiyoruz. Bir de okey oynanan mekanlara gidiyoruz bol bol.” (K,18)³⁵

“Beraber oldukça nerede olduğumuzun önemi yok ama Sevgi Yolu’ndaki mekanlara gidiyoruz mesela. Yeni Eski Cafe Bar’a mutlaka gideriz mesela.” (K,21)³⁶

“Yeni Eski Cafe Bar, Gramafon Bar falan her zaman değil tabi ama genelde oralar onun dışında evde görüşürüz arkadaşlarımla.” (K,23)³⁷

Üniversite şehirlerinde ve Aydın özelinde tüketimin gündelik hayata yerleşmesi, “öğrenci odaklı bar, fast-food restoranları gibi tesislerin öğrencilerin yaşadığı alanlarda yoğunlaşmasını beraberinde getirmektedir. Yoğunlaşma ise “öğrenciler açısından bu mekanlara tüketim özelinde bir çekicilik katmaktadır” (Munro vd. 2009). Bu noktada “öğrenci kimliği, bu mekanlar aracılığıyla tüketim üzerinden inşa edilmektedir” (Chatterton 1999). Bu mekanların öğrenciler açısından çekici hale gelmesi ise K4, K6, K8 ve K32’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Yeni Eski Cafe Bar’a, Mac Beer’a gidiyorum. Genelde öğrenciler oluyor zaten bu mekanlarda” (K,4)³⁸

“Dışarı çıktığım zamanlarda genelde öğrencilerin olduğu mekanları tercih ediyorum” (K,6)³⁹

“Kuzgun Cafe Bar’da genelde öğrenciler oluyor zaten” (K,8)⁴⁰

“Voobe Cafe ve Latife Cafe’nin arkadaş ortamları çok güzel. Arkadaşlarımla buluşma noktamızdı. Eski Yeni Cafe Bar’ın da aynı şekilde. Herkes buralarda oluyor genelde sınıftan, fakülteden arkadaşlar oluyor” (K,32)⁴¹

---

³⁴ K8: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, KYK’dan kredi alıyor aynı zamanda çalışıyor.

³⁵ K18: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, aynı zamanda çalışıyor. Dedesi ve anneannesi bazen destek oluyor.

³⁶ K21: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, aylık gideri 1300 TL, KYK’dan kredi alıyor, aynı zamanda çalışıyor. Babası işçi, annesi çalışmıyor.

³⁷ K23: Ailesi 1+1 konut alabilmek için konutlarını satmış, KYK’dan kredi alıyor.

³⁸ K4: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var. Babası emekli, annesi çalışmıyor.

³⁹ K6: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık gideri 2000-2100 TL’yi buluyor, KYK’dan kredi alıyor, ailesi çiftçi.

⁴⁰ K8: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, KYK’dan kredi alıyor aynı zamanda çalışıyor.

Aynı zamanda öğrenciler, bu mekanları ve hizmetleri tüketirken, pratikler ve tüketim alışkanlıkları da üretmektedir. Çünkü bu noktada öğrenciler “kendilerine dışsal bir sosyal yapının kuklaları ya da seyircileri değil aynı zamanda yapının birer aktörü konumundadır” (Giddens, 1994). Ancak öğrenciler, neo-liberal ideolojinin mekan ve tüketim örgütlenmesi ile tüketim bağlamında yarattığı “tüketici hükümlerliliği” (Harvey, 2016) ile bu tüketim pratiklerini belirlemekte ve deneyimlemektedir. Bu durum K30 ve K31’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Starbucks’a gidiyorum, orayı tercih ediyorum. Hem evime yakın, hem internet bağlantısı var hem de mekanın self-service olmasını seviyorum. Kahvemı alıp saatlerce oturabiliyorum. Kimse gelip karışmıyor. Self-service olması ve kimsenin kalk falan dememesi, ‘bir şey ister misiniz?’ diye sürekli gelip soranların olmaması hoşuma gidiyor. Ayrıca Mac Beer Cafe var. Bir de ara sıra Havuz Cafe’ye gidiyorum. Mac Beer da self-service zaten orayı da o yüzden tercih ediyorum” (K,30)⁴²

“Starbucks’a, Mac Beer Cafe’ye bazen de VooBee Cafe’ye gidiyorum. Ancak VooBee Cafe self-service olmadığı için Starbucks ve Mac Beer Cafe’yi daha çok tercih ediyorum. Kimse karışmıyor buralarda. İstedığınız kadar oturabiliyorsunuz istediğinizi alıp” (K,31)⁴³

Açıktır ki katılımcılar bazı eğlence mekanlarını da kullanarak, ailelerinin başka bir kentte elde ettiği artığı Aydın’da piyasaya sürmektedir. Dolayısıyla eğlence mekanları üzerinden gündelik yaşam üretilirken hem küresel sermayenin hem de yerel sermayenin bu pratiklerin üretilmesinde rol aldığı görülmektedir. Yine sosyal mekan niteliğinde bu mekanların “esnek talep’e uygun bir örgütlenme içerisinde oldukları dikkat çekicidir ki bu durum katılımcıların ifadelerine net bir şekilde yansımaktadır.

Bunun yanı sıra öğrencilerin, “eğitim üzerindeki neo-liberal etki” (Yolcu, 2010) ile birlikte öğrenim hayatlarındaki “gereksinimleri ve destekleyici hizmetleri de ticarileşmektedir.” (Dikmen, 2004). Bu destekleyici hizmetler “üniversite ulaşım sistemleri, temizlik, yemekhane, kantin, kitap basım ve dağıtım gibi alanları kapsamaktadır ve temel

---

⁴¹ K32: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası emekli.

⁴² K30: K31’in ev arkadaşı, sadece barınmaya faturalarla birlikte 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, aylık gideri 2000 TL, KYK’dan kredi alıyor, aynı zamanda çalışıyor, babası esnaf, annesi çalışmıyor.

⁴³ K31: K30’un ev arkadaşı, sadece barınmaya faturalarla birlikte 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, aynı zamanda çalışıyor, aylık gideri 2000 TL, KYK’dan kredi alıyor, annesi güzellik uzmanı, babası şoför.

hak durumunda olan tüm hizmetlere nüfuz etmektedir” (Dikmen, 2004). Bu durum K18 ve K11’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Güzel sanatlar okuduğumuz için bizim okul masraflarımız ayrı bir dert, malzemeler falan pahalı. Ay sonunu nasıl çıkaracağımı düşündüğüm çok fazla oluyor o da geriyor beni” (K,18)⁴⁴

“Git gel yol parası yemek yedin 30 liran gidiyor zaten hiçbir şey yapmadan her gün ki yemek de bir öğün değil. Sadece 40 lira eğlenceyi falan dışarıda bırakarak onlar lükse kaçıyor çünkü gidiyor yemek ve yola. Bir arkadaşınla çay kahve içsen bir de 50 lirayı buldu günlük.” (K,11)⁴⁵

Kapitalist ekonomide “üretim, tüketim maddelerini sağlar, tüketim tarzını belirler ve ürün diye sunduğu nesnelere için tüketicide bir ihtiyaç yaratarak, tüketim üretir” (Marx, 1979). Üretim araçlarını ve sermayeyi elinde bulunduranlar, emekten kopararak elde ettikleri ve ürettikleri artık-değeri, hizmete sundukları mal ve hizmetler bağlamında elden çıkararak bir tüketici kitle ve tüketim alışkanlığı yaratmaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin ‘ait olduğu’ kültürel kodlar, “üretim tarzının mekan aracılığıyla inşa ettiği” (Lefebvre, 2016b) tüketim pratiklerinden bağımsız değildir. Dolayısıyla üniversite şehri bağlamında yapılabilecek çevreyi ve tüketim örgütlenmesini dönüştüren ve üreten sermaye iken, “yaratılan ve genişletilen tüketimi sürdüren” (Harvey, 2016) ve tüketirken tüketim pratikleri üreten öğrencilerdir. “Tüketim ideolojisi tam olarak bu şekilde işlemektedir. Her hedeften tüketici günümüzde tüketebilir hale getirilmiştir, mal ve hizmetler bu şekilde üretilmektedir ve bu tüketim aslında biçimseldir. Dolayısıyla tüketim, toplumsal bütündeki aykırılığı üstlenmektedir. Buna bağlı olarak günümüzde tüketim, yani aynı malların ve aynı maddi ve kültürel ürünlerin gitgide artan paylaşımı toplumsal aykırılığın, hiyerarşinin, genellikle üretim sisteminin ve ürettiği eşitsizliklerin yarattığı en büyük ayrımcılığın bir düzelticisi olarak sunulmaktadır” (Baudrillard, 2013). Başka bir deyişle sermaye grupları için her gelir düzeyinden birey birer hedef tüketicidir ve buna bağlı olarak sermaye her gelir düzeyi için ürün ve hizmet yaratarak bireylerin tüketici kimliklerini pekiştirmektedir. Bu durum K6, K12, K25 ve K1’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

---

⁴⁴ K18: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, aynı zamanda çalışıyor. Dedesi ve anneannesi bazen destek oluyor.

⁴⁵ K11: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1100 TL ödüyor, aylık gideri 2600 TL, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası fabrika işçisi.

“Tabi her gönül ister daha elit daha güzel yerlere gitmek ama yani bazen de gerçekten bütçene göre yerlere gitmek zorunda kalıyorsun” (K,6)⁴⁶

“Mesela arkadaşlarım bana oranla ekonomik olarak daha iyiler ve mekanlara da hep gidebiliyorlar. Gecekondu Bar var mesela sevdiğim dinlemek istediğim bir solist oluyor. Bu da hoşuma gidiyor ama bunu da her zaman yapamıyorum. Yapmalı da insanlar bunları. Mesela hep okul ev yapamazsınız. Genciz ama yapamıyoruz da sürekli arkadaşlarım gibi” (K, 12)⁴⁷

“Mac Beer Cafe, Gecekondu Cafe Bar’a gidiyorum mesela. Daha fazla param olsaydı daha güzel yerlere gidebilirdim tabi” (K,25)⁴⁸

“Çok fazla bir yere gidemiyorum. Para mevzularından dolayı arkadaşlarımla genelde evde veya nadiren dışarıda çay, çorba, kahve içmeye gidiyoruz. Onun dışında vaktimi evde geçiriyorum. Ama maddim durumum böyle olmasa daha fazla fırsatım olurdu, daha çok dışarı çıkardım” (K,1)⁴⁹

Diğer yandan “zaman ‘tüketim toplumu’nun gerçek ya da imgesel bolluğunda ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Diğerlerinden apayrı olan bu mala talep tüm diğerlerine talebin toplamına hemen hemen eşittir. Hiç kuşkusuz boş zaman konusunda diğer mal ve hizmetler için söz konusu olduğundan daha fazla şans eşitliği, daha fazla demokrasi söz konusu değildir.” (Baudrillard, 2013:177). Dolayısıyla boş zaman ya da “boş zaman yanılması” (Lefebvre, 2016a), her insanın ‘sahip olduğu bir şey’ olarak söylemsel bir değere sahip olmakla birlikte “tüketim de aynı söylemsel değere sahiptir” (Baudrillard, 2013). Dolayısıyla bir tüketim aracı o aracı tüketen birey için birden fazla anlama gelebilir ya da her birey için farklı anlamlar taşıyabilir. Aynı mekanları tüketen K9, K21, K4, K14 ve K23’ün ifadelerine bu durum şu şekilde yansımıştır:

“Karanlık, loş bir mekan olması hoşuma gidiyor.” (K,21)⁵⁰

“Eski Cafe Bar’ın ortamı çok güzel, bahçesi çok güzel, rahat huzurlu.” (K,32)⁵¹

⁴⁶ K6: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1000 TL ödüyor, ailesi çiftçi, aynı zamanda çalışıyor.

⁴⁷ K12: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1200 TL ödüyor, 3 kişi yaşıyorlar, babası emekli annesi çalışmıyor, aynı zamanda çalışıyor.

⁴⁸ K25: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 800 TL ödüyor, KYK’dan kredi alıyor, aylık gideri 2000-2100 TL’yi buluyor.

⁴⁹ K1: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 900 TL ödüyor, annesi ve babası memur emeklisi, aylık gideri 2000 TL.

⁵⁰ K21: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, aylık gideri 1300 TL, KYK’dan kredi alıyor, aynı zamanda çalışıyor. Babası işçi, annesi çalışmıyor.

“Arkadaşlarımla vakit geçirmek için güzel bir mekan o nedenle gidiyorum.” (K,4)⁵²

“Mesela sınavlarımız biter Yeni Eski Cafe Bar’a gider kutlarınız içeriz” (K,14)⁵³

“Güzel bir havası var, açık hava olması güzel.” (K,23)⁵⁴

Günümüzde tüketimin kendisi bir olgu olarak bireyin kendisinde bir anlam, bir statü vb. bir göstergeye sahip olabilmektedir. “Bireylerin yaşı, cinsiyeti ya da sınıfı ne olursa olsun günümüzde tüketim, tüketicilerin kendilerini ifade etme biçimi olarak bireyselleşmektedir” (Featherstone, 2013). Çünkü “sahip olunan şey her zaman işlevinden soyutlanmış ve kişinin bir parçası şeklinde algılanan nesnedir. Bu düzeyde ele alındıklarında sahip olunan bütün nesnelerin aynı soyutlama süreci içinde yer aldıkları ve kişinin bir parçası oldukları ölçüde de karşılıklı olarak birbirlerine gönderme yaptıkları görülmektedir. Böyle bir durumda kişinin, sahip olduğu sistemli bir görünüm sunan nesnelere aracılığıyla kendisine kişisel, özel bir dünya kurmaya çalıştığı söylenebilir” (Baudrillard, 2010:106,107). Bu bağlamda doktora yaptığını belirten K9, Yeni Eski Cafe Bar adlı mekanı tercih etme sebebini şu şekilde aktarmıştır:

“Genelde akademi çevresi orada ve orada takılıyorlar. Ben de o yüzden gitmeyi seviyorum” (K,9)⁵⁵

Diğer yandan kişinin sahip olduğu ya da tükettiği nesnelere ya da mekanlar aracılığıyla yarattığı kişisel dünya/tüketim pratiği K22’nin ifadelerinde tükettiği mekanlardan biri olan Starbucks’ı tercih etme sebebi sorulduğunda net bir biçimde görülmektedir:

“Ben ders çalışmak için mesela Starbucks’ı tercih ediyorum. Çünkü kütüphanelerde falan filan sıkılıyorum. Kahve içerken falan daha iyi çalıştığımı düşünüyorum” (K,22)⁵⁶

---

⁵¹ K32: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası emekli.

⁵² K4: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var. Babası emekli, annesi çalışmıyor.

⁵³ K14: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1200-1300 TL’yi buluyor, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar. Ailesi çalışmıyor ve hacizli, bir adet mülk kirası ile yaşıyorlar. Geçinemediğini için iki yıl ara vermiş.

⁵⁴ K23: Ailesi 1+1 konut alabilmek için konutlarını satmış, orada yaşıyor. KYK’dan kredi alıyor.

⁵⁵ K9: 2011 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan doktora öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL, konutu bu yıl kiralamış.

⁵⁶ Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1150 TL ödüyor, aylık gideri 2000 TL’yi geçiyor, babasının şirketi var, annesi şef.

Açıktır ki “mekan kavrayışları, sözel, dolayısıyla ‘entelektüel’ olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi göstermektedir. Temsil mekanları, yani mekana eşlik eden imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekan, yani oturanların, kullananların mekanları, imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği, egemen olunan, dolayısıyla maruz kalınan mekandır. Fiziksel mekanı ve nesnelere sembolik olarak kullanarak kapsamaktadır. Böylece mekan üretiminde mekan temsillerinin önemli bir kapsamı ve özgül bir etkisi olmaktadır. Tek başına herhangi bir ‘gayri menkulün’ inşası olarak değil, mekansal bir bağlama dahil olan bir proje ve bir doku olarak, tasarlanmış yapı olarak mekanı üretmek ve şekillendirmek açısından etkisi olmaktadır” (Lefebvre, 2016b:68). Sunulan hizmetler ve yarattığı ürünlerle sermaye, neo-liberal ideoloji ile birlikte kentlere yüklenen imajların bir benzerini yaratma “fırsatını” öğrencilere sunmaktadır. Bu noktada öğrencilerin “tüketim tutkusu şekillendirilmekte” (Sennet, 2011) ve öğrenciler “imaj yaratma amacıyla” (Sennet, 2011) tükettikleri mekanlar aracılığıyla tüketim pratikleri üretmektedir. Buna bağlı olarak tüketim ve mekan “gösteri toplumu” (Debord, 2018) bağlamında gösteri aracı halini alırken diğer yandan öğrenciler deneyimledikleri mekanda mekan aracılığıyla tüketim pratikleri üretir hale gelmişlerdir.

5.1.3. Neo-Liberal Yoksulluk ve Yoksulluktan Beslenme

Neo-liberal ideolojinin kentsel gelişimin ‘sadece’ özel sermaye yatırımlarıyla gerçekleştirilebileceği söylemi, özel sermayenin kentsel mekanı sermaye birikim aracı olarak kullanabilmesinin yolunu açmıştır. Söylemin “neo-liberal politikalar aracılığıyla hayata geçirilmesine bağlı olarak neo-liberal ideolojinin kentlerde neo-liberal devlete yüklediği ‘temel görev’ gayrimenkul piyasasının güçlendirilmesi ve kentsel alanın pazarlanabilirliğinin artırılmasında yönlendirici olmak ve bu şekilde kentsel mekânın neo-liberal kentleşme dinamikleri ile yeniden şekillendirilmesini olanaklı kılmak olmuştur” (Güzey, 2012: 65-66). Yeniden şekillendirme “devletlerin kentleri bölgesel ya da küresel stratejik merkezler olarak geliştirme çabalarıyla sonuçlanmaktadır. Bu durum ise ekonominin özelleştirmesi ve liberalleştirmesi politikaları ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra bir dizi kurumsal, siyasi ve mekansal yeniden yapılanmayı da içermektedir. Nitekim merkezi otoritenin sorumluluklarının ve yetkilerinin yerel güçlere devredilmesi ya da tersine merkezileşmenin güçlendirilmesi, kamu özel girişim ortaklıklarının kurulması, kentlerin birikim mekanları olarak yabancı sermayeyi ve profesyonel üst sınıfları çekmesi için mega altyapı ve kentsel dönüşüm projelerinin hayata geçirilmesi, yerel ve ulusal sermayenin

küreselleşmesi için ulus aşırı diplomasi girişimleri, küresel kent ve kentsel rekabet projelerinin yaygınlaştırılması için mali ve stratejik destek, bu küresel kent vizyonuna uygun imaj ve kimliklerin yaratılması için kültürel politikalar gibi bir dizi çaba, son 20 yılda neredeyse bütün kentlere damgasını vuran uygulamalardır” (Geniş, 2007:72).

Bu uygulamalara bağlı olarak üniversite şehri bağlamında Türkiye özelinde üniversitelerin kurulması ve kentsel gelişmenin öğrenciler üzerinden tüketim etrafında örgütlenerek sağlanması ve kentselliğin örgütlenmesinin ise planlamanın kuralsızlaştırılması ile sağlanması neo-liberal kentselliğin Türkiye ve Aydın özelindeki görünümünden biridir. Türkiye’de “her kente bir üniversite” (Erilli, 2018:1; Sağır ve İnci, 2013:51) politikası, beraberinde üniversite şehirlerinde ve Aydın özelinde öğrencilerin tüketimleri üzerinden yaratılan neo-liberal kentselliği getirmiştir. Neo-liberal kentsellik ise öğrencilerin öğrencilik süreçlerindeki tüm masrafları, öğrencilerin ihtiyaçları bağlamında yaptıkları harcamaları, öğrencilik üzerinden örgütlenen yeni mekansal yapılanma aracılığıyla soğurmaktadır. Soğurma ile birlikte öğrencilerin harcamaları tüketim üzerinden kent ekonomisine katkıda bulunmakta ve kent bu şekilde finanse edilmektedir. Bu bağlamda öğrenim hayatlarını sürdürmek ve barınabilmek için öğrencilerin aylık harcamaları K22, K24, K25 ve K27’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Aylık harcamam gerekenler 2000 TL’yi geçiyordur muhtemelen” (K,22)⁵⁷

“Sadece barınmaya 1000 lira gidiyor zaten. Onun dışında en az extra 1000 lira daha yolluyor ailem” (K,24)⁵⁸

“Ayda 2000-2100 lirayı buluyor harcamalarım” (K,25)⁵⁹

“Ayda tahmini 2000 lirayı buluyor” (K,27)⁶⁰

Diğer yandan hane halklarının tüketimi, Aydın özelinde ise öğrencilerin tüketimi etrafında özel sermayenin örgütlediği neo-liberal kentsellik, neo-liberal ideolojinin “vaat” ettiği gibi “piyasa destekli reformların ve buna bağlı olarak devletin küçültülmesinin kamu yararının sınırlarını genişleteceği ve bunun da halkın refahını arttıracığı” (Güzey, 2012) söyleminin aksine “sermaye birikimini arttıran” (Harvey, 2016) ve bunu da hane halklarının

⁵⁷ K22: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL.

⁵⁸ K24: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 530 TL.

⁵⁹ K25: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL.

⁶⁰ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 820 TL.

ve öğrencilerin tüketmek zorunda olduğu temel hak durumunda olan hizmetler aracılığıyla yapan bir kentsellik biçimidir. Literatürde üniversitelerin kent ekonomisine katkısı “personel istihdamı, bölge ekonomisine katkı, kent ekonomisine dolaylı ve dolaysız katkılar” (Atik, 1999; Erilli, 2018; Erkekoğlu, 2000; Görkemli, 2009; Öztürk vd. 2011) başlıkları altında incelenmiş olsa da neo-liberal kentselliğe sadece ‘ekonomik katkı’ olarak bakmak beraberinde öğrenciler üzerinden yaratılan “sermaye birikim” (Harvey, 2016) sürecini ve birikimin temel hak durumunda olan hizmetler aracılığıyla yapılması ile “her gelir düzeyinden bireyi özel sermayenin yarattığı hizmet koşullarında tüketmek zorunda bırakması” (Baudrillard, 2013) sürecini göz ardı etmektedir. Buna bağlı olarak neo-liberal kentsel dinamikler kent ekonomisine para sürebilmek adına; başka bir anlatımla kent ekonomisini finanse etmek için üretilen mekan üzerinden gündelik hayat şekillendirilirken sosyal mekan üzerinden üretilen kültürel kodlar öğrencilerin harcamalarını arttırarak başka bir kentte üretilen artığın Aydın’da dolaşıma sokulmasını sağlamaktadır. Ancak bu süreçte üretilen kültürel kodlar öğrencilerin ihtiyaç tanımlamalarını da değiştirmektedir. Aslında bu durum bir anlamda temel ihtiyaç noktasında olmayan birçok gereksinimin de metalaşmasını sağlamak ve bunları ihtiyaçlar; başka bir anlatımla harcama kalemine eklemeyi beraberinde getirmektedir. Diğer yandan bir başka önemli gerçeklik ise özellikle öğrencilerin yoksul olmalarıdır. Katılımcı öğrencilerin anlatıları dikkatlice analiz edildiğinde harcamalarının önemli bir bölümünün barınma gibi temel bir ihtiyaca gittiği görülmektedir. Anlatıların hemen hiç birisinde katılımcı öğrencilerin kendilerini yeniden üretmelerine yardımcı olacak olan eğitim harcamalarına ekstra kaynak ayırdıklarına dair bir ifade yoktur. Hal böyle olunca eğitime ilişkin ekstra tüketemeyen öğrencilerin yoksulluk kısır döngüsüne girmeleri de kaçınılmaz görünmektedir. Bu durum katılımcılardan K2, K6, K8, K9, K18, K19 ve K21’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Aileme çok muhtaç kalıyorum. Artık birey oluyoruz ve topluma faydalı olabilmek için meslek edinmek ve para kazanmak gerekiyor. Tabi biz mezunken de iş bulamıyoruz. Bence devletin bir politika izlemesi gerekiyor bunun için.” (K,2)⁶¹

“Zaten 1000 liraya yakın bir para barınmaya gidiyor ve sosyal hayata para kalmıyor. Ben yakın zamanda bir yeri gezdiğimi hatırlamıyorum ve çok dert yanıyorum bu durumdan. Tek kişi kaldığın için tek kişilik harcıyorsun diyorlar ama ekonomik durum da belli ve kira

---

⁶¹ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL.

da çok yüksek tek başına kalan biri için. Eskiden su faturası 10 lira gelirdi mesela artık 10 lira fatura benim için bir rüya çünkü hiç kullanmasam bile 12 lira vergi geliyor.“ (K,6)⁶²

“Yani yaşam standardı da elverişli olmalı. 2-3 sene önce daha rahattı bu durum. Çünkü 2-3 sene önce ben istediğim yere istediğim şekilde gidebiliyordum, istediğimi yiyip istediğimi içebiliyordum, param her şeye yetiyordu. Yani alışverişe yetiyordu, eğlenceye yetiyordu, temizliğe yetiyordu, kahvaltıya yetiyordu ama şu anda çok daha fazla gidiyor. Şuan tek başına kalan bir öğrenci çok zor geçiniyor iyi bir finansal dayanağı yoksa.” (K,8)⁶³

“Mutlaka bir yerden fedakarlık yapmak gerekiyor. Mesela ben meyve ve sebze tüketmeyi çok seviyorum ki bağışıklığım da düşüktür benim yemem gerekiyor. Ancak mesela meyve alacaksam eğer o hafta dışarı çıkmıyorum çünkü çok pahalı. Portakalım eksik olsun diyorum dışarı çıkabilmek için. Mesela aylardır kıyafet alışverişi falan yapmıyorum” (K,9)⁶⁴

“Mesela benim için öğrenci doğru dürüst bir kahvaltı edebilmeli. Mesela yumurta ya da makarna ile beslenmemeli.” (K,18)⁶⁵

“Ailenize karşı yükünüz sorumluluğunuz var. Harcamalarınız gideriniz çok yüksek. Hiç yoksa bir öğrenci yılda ortalama 15000 lira harcıyordur. Bir mesleğimiz de yok çalışmıyoruz. Buraya meslek edinmeye, uzmanlaşmaya gelmişiz ama yok yapamıyoruz yani.” (K,19)⁶⁶

“Şöyle öğrenci dediğin rahat olmalı. Geçim derdi olmamalı ama bizim önceliğimiz geçinmek oluyor. Yani o yüzden hiçbir şey yapamıyorum zaten.” (K,21)⁶⁷

Bu bağlamda ‘kentsel gelişim’ öğrencilerin tüketimi ve harcamaları üzerinden ön plana çıkarılmakla birlikte şehir öğrencilerin tüketimi üzerinden finanse edilmektedir. Ancak her öğrencinin imkanları ve ailelerinin gelir düzeyleri aynı olmadığı gibi, üniversite

---

⁶² K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725 TL, ailesi çiftçi.

⁶³ K8: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, KYK’dan kredi alıyor aynı zamanda çalışıyor.

⁶⁴ K9: 2011 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan doktora öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

⁶⁵ K18: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, aylık 2000 TL gideri var, aynı zamanda çalışıyor. Dedesi ve anneannesi bazen destek oluyor.

⁶⁶ K19: 2016 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL, babası memur emeklisi, aynı zamanda çiftçilik yapıyorlar.

⁶⁷ K21: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, aylık gideri 1300 TL, KYK’dan kredi alıyor, aynı zamanda çalışıyor. Babası işçi, annesi çalışmıyor.

sürecinde barınma ve geçinme koşulları da aynı değildir. Ancak 1+1 konutlar, yurtlar ve apartlar, gelir düzeyleri farklı da olsa her öğrencinin barınabilmek adına karşı karşıya kaldığı barınma dinamikleri haline getirilmiştir. Bu durum K3, K22, K24, ve K28'in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Annem bir otelin mutfağında hazırlıkçı, babam yapıyor ben de bilmiyorum görüşmüyorum. Arada bir maddi olarak destek oluyor. Orta mahallede 850 liraya oturuyorum ve faturalarla birlikte 1000 lirayı geçiyor ailem ödüyor.” (K,3)⁶⁸

“Babamın şirketi var, annem de Alaçatı'da şef. Kredi almıyorum ailem karşılıyor. 1+1 eşyalı 950 TL evim. Faturalarla birlikte 1150 TL'yi falan buluyor.” (K,22)⁶⁹

“Babam belediye işçisi, annem çalışmıyor. Kira ve faturalarla birlikte 1000 TL'yi buluyor. Ev 1+1. Kredi alıyorum, kalanı ailem karşılıyor.” (K,24)⁷⁰

“Babam bir fabrikada çalışıyor, annem çalışmıyor. Bir de kardeşim var o da lise öğrencisi. Gerçekten zor bir süreç yani onların zorlandığının farkındayım. 1+1 evde iki kişi kalıyoruz. Faturalarla birlikte kişi başı 600-700 lira gidiyor sadece eve.” (K,28)⁷¹

Barınma koşullarının aynı ancak gelir düzeylerinin farklı olması ise öğrencileri ve öğrencilerin ailelerini farklı stratejilere başvurmak zorunda bırakmaktadır. Öğrenciler ve aileleri, neo-liberal kentselliğin ortaya çıkardığı barınma koşullarını karşılayacak durumu olmasa dahi bu stratejiler ile öğrenim hayatını sürdürebilmektedir. Bu stratejiler K3, K6, K13, K23, K24 ve K27'nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Beni okutabilmek için annem iki kez kredi çekti 3 yıl içinde ki akrabalara eşe dosta borçlanmasını saymıyorum bile.” (K,3)⁷²

“Beni buraya yerleştirebilmek için kredi çektiler. İlk eve yerleşirken 500 lira ayrıca depozito ödemem gerekiyordu. Yani taşınmak için 2000 liraya falan ihtiyacım vardı toplamda elden nakit olarak verebileceğim. O ara kredi çekmek zorunda kaldılar. Ki 2000 lirayla aile geçiniyor bu devirde aylık ve benim o an için anında o paraya ihtiyacım vardı. O

⁶⁸ K3: 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci, KYK'dan kredi alıyor.

⁶⁹ K22: 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci.

⁷⁰ K24: 2016 yılından beri Aydın'da öğrenci.

⁷¹ K28: 2017 yılından beri Aydın'da öğrenci.

⁷² K3: 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci, kaldığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, KYK'dan kredi alıyor, annesi bir otelin mutfağında hazırlıkçı, babası ile görüşmüyor.

yüzden kredi çekmek zorunda kaldılar. Geri kalan süreçte de kendi güçleriyle yardım ettiler. Ödedik çok şükür.” (K,6)⁷³

“Ailem borçlu zaten. Ayrıca bana para yollamak için de borçlanıyorlar ve kendi ihtiyaçlarından kısıyorlar.” (K,13)⁷⁴

“Ailem düzenlerini değiştirdiler ve bir ev satmak zorunda kaldılar beni okutmak için.” (K,23)⁷⁵

“Kredi çektiler onları ödüyorlar şuan zaten. Buraya yerleşirken ben çektiler o yüzden çekemiyorlar daha fazla. Annem eskiden çalışıyordu ev temizliğine gidiyordu ya da tarlada çalışıyordu. Onun birikmiş parası da vardı onun parasıyla böyle gelip yerleşebildim bu şehre.” (K,24)⁷⁶

“Babamla görüşmüyorum. Annem yardım ediyor sadece. Kredi çektim burada okuyabilmem için.” (K,27)⁷⁷

Neo-liberal kentsellik öğrencilerden ve ailelerinden beslenirken diğer yandan öğrenciler ve ailelerinin kredi mekanizmalarına başvurmak, var olan mülklerini satmak, borçlanmak ya da birikimlerini öğrenci şehrinde barınma sürecine aktarmaları gibi stratejiler ile kent ekonomisine kredilerden mülklere kadar büyük meblağlarda para akışı sağlanırken diğer yandan bu meblağlar “mekan ve tüketim üzerinden neo-liberal kentsellik aracılığıyla sermaye tarafından soğurulmaktadır” (Harvey, 2016). Diğer yandan kentsel mekan ve yaşam koşulları neo-liberal kentsellik aracılığıyla özel sermaye ve tüketim üzerinden örgütlendiği için öğrenciler barınmadan yaşayamaz, okuyamaz ve tüketmeden hayatlarını devam ettiremez halledirler. Bu bağlamda ailelerinin gelir düzeyleri bu koşulları karşılamaya yetmese dahi “finansallaşma ve kredi mekanizmalarına” (Lapavitsas, 2009) başvurarak ya da öğrenim kredisi ile yine “borçlanarak hayatlarını ikame ettirmeye” (Lazzarato, 2015) çalışmaktadırlar. Açıktır ki neo-liberal kentsellik küresel sermaye, yerel sermaye ve kredi mekanizmaları ile finans sektörünü beslemektedir. Katılımcılardan K12,

⁷³ K6: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725 TL, ailesi çiftçi.

⁷⁴ K13: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL, babası aileden gelen genetik bir hastalıktan dolayı engelli çalışmıyor, annesi de çalışmıyor.

⁷⁵ K23: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutu alabilmek için ailesi ev satmış, KYK’dan kredi alıyor.

⁷⁶ K24:2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 530 TL, okurken aynı zamanda çalışıyor, babası belediye işçisi, annesi çalışmıyor.

⁷⁷ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 820 TL, KYK’dan kredi alıyor, annesi özel sektörde çalışıyor.

K13, K15, K16 ve K17'nin ifadeleri üzerinden öğrencilerin ve ailelerinin gelir düzeylerine ve yaşam koşullarına bakıldığında ise neo-liberal kentsellik ile özel sermaye ve kent ekonomisinin açık bir biçimde yoksulluktan beslendiği görülmektedir:

“Babam emekli annem çalışmıyor. Burs alıyorum onun yanında kirayı direk mesela babam yolluyor. Kredi çektiler mesela ailem bana yansıtıyordu da bu durumu.” (K,12)⁷⁸

“Babam bir iş yapmıyor annem ev hanımı. Babam engelli. Bir 15 senedir falan aileden gelen bir genetik hastalıktan dolayı engelli. Mesela ben borçlu oluyorum genelde ailem zaten borçlu bana para yollamak için kendi ihtiyaçlarından kısıyorlar. Ben de genelde ay sonunu getiremiyorum son hafta son iki hafta. Kesin gidecek olan 1700 lira falan oluyor ayda zaten.” (K,13)⁷⁹

“Annem ev hanımı babam da emekli. Ben öğrenim kredisi alıyorum borçlanıyorum. Sigaram var yemem içmem var okula çıkmam var mutfak alışverişim var bir cafede oturuyoruz ayda 600-700 de bunlara gidiyordur. 750 lira da sadece kira. Faturalar da var.” (K,15)⁸⁰

“Babam emekli, annem ev hanımı. Arada ek işler yapıyor babam emekli olduğu halde çalışıyor beni okutabilmek için. Aylık 1000 lirayı rahat geçiyordur barınma dışında. 850 de kira. Okula çık, yemek ye, eğitim masrafları, evi geçindirme masrafları derken geçiyor yani. Aydın zaten pahalı bir şehir ve öğrenci olduğumuzu duyduklarında ev sahipleri de fiyat arttırıyor. Ancak bu durumda hiç bizim durumumuz düşünülüyor.” (K,16)⁸¹

“Benim ailem işçi yani bir fabrikada çalışıyor. İki de çalışıyor. Aynı fabrikadalar. Kredi alıyorum. Mesela ben diyorum arkadaşşıma senin durumun daha iyi bana vermiyorlar ama sana burs veriyorlar bana kredi veriyorlar. Hep konuşuruz da o daha rahat oluyor durumu daha iyi ben daha çok çalışmak zorunda kalıyorum işlerde. Ailem çok zorlandı çok kredi çektiler. Şuan mesela devlet gerçekten işçiye de yardım etmeliyken etmiyor. Koşulları

---

⁷⁸ K12: 2014 yılından beri Aydın'da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL. 1+1 konutta 3 kişi yaşıyorlar.

⁷⁹ K13: 2016 yılından beri Aydın'da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL.

⁸⁰ K15: 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 750 TL, iki kişi yaşıyorlar.

⁸¹ K16: K17 ile ev arkadaşı, 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL.

baya araştırması lazım. Kredi çekiyorlar uğraşıyorlar çünkü çok zor gerçekten bu koşullarda okumak.” (K,17)⁸²

Açıktır ki neo-liberal kentsellik öğrencilerin öğrenim hayatlarını sürdürmek için zorunda olduğu temel barınma dinamikleri ve tüketim örgütlenmesi üzerinden “muazzam meblağları bankalara” (Lazzarato, 2015), mülk sahiplerine, tüketim mekanlarını örgütleyenlere ve dolayısıyla olarak kent ekonomisine aktarmaktadır. “Toplumsal grupların gündelik hayatında kullanmak zorunda oldukları konut, eğitim, sağlık gibi ortak tüketim araçları etrafında örgütlenen kentsellik, bu araçları neo-liberal politikalarla birlikte özel sermayeye devretmiştir. Devrediliş ile birlikte toplumsal grupların hepsi için olan araçlar mutlak olarak bir özellik kaybetmemiştir ve yine herkes içindir ancak onu tüketebilmek, onu karşılayabilmek her toplumsal grubun yapabileceği/ulaşabileceği bir şey değildir ve neo-liberal politikalarla bu noktada göreceli hale getirilmiştir. Dolayısıyla ona ulaşabilmek ve onu tüketebilmek bazı toplumsal gruplar için borçlanmak gibi yollardan geçer hale getirilmiştir. Kredi ve faiz mekanizmalarıyla toplumsal gruplar borçlandırılırken diğer yandan özel sermayenin karlılığı adına her toplumsal grup bu borçlanma ile tüketebilir haldedir” (Castells, 2017). Diğer yandan katılımcılardan K6, K19 ve K26’nın ifadelerine bakıldığında neo-liberal kentsellik, sadece yoksulluktan değil aynı zamanda kırdan da beslenmektedir:

“Benim ailem çiftçi. İki kardeşim de var ama yüksek öğrenim gören sadece benim. Kredi çektiler beni okutabilmek için. Onlara da bakıyorlar diğer yandan bana da destek olmaya çalışıyorlar.” (K,6)⁸³

“Ailem destek oluyor. Babam emekli devlet memuru ve onun babasından kalan birkaç arazi bahçe var onlarla uğraşıyoruz. Bir de büyük baş hayvancılık yapıyoruz. Ek gelirlerimiz var buradan o şekilde geçinebiliyorum ben de. Babamın maaşıyla geçinemezdim o komple evine gidiyor zaten babamın. Ek gelirler de bir kısmı bana gidiyor bir kısmı yatırıma gidiyor. Çok şükür bugüne kadar borçlanmak zorunda kalmadık ama borçlanacak gibiyiz yani maliyetler çok arttı.” (K,19)⁸⁴

---

⁸² K17: K16 ile ev arkadaşı, 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL.

⁸³ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725 TL.

⁸⁴ K19: 2016 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL.

“Babam çiftçi kervancılık yapıyor, annem normal bir şirkette işçi olarak çalışıyor. Üç kardeşiz üçümüz de üniversite öğrencisiyiz. Üçümüze de ailemiz yardımcı oluyor.” (K,29)⁸⁵

Açıktır ki kentleri kentsel rekabette ön plana çıkmak ve kentleri finanse edebilmek adına ortaya konulan devlet ve yerel yönetim stratejileri, “rekabeti ve finanse edilişi tüketimin mekânsal dağılımına müdahale ederek sağlamaya çalışmaktadır. Hal böyle olunca bu stratejiler, tüketimi ön plana çıkarmaktadır” (Harvey, 2012). Neo-liberal politikalar ile ele alınan ve tasarlanan planlamaların amaçlarından biri de “uygulamaya konan ve kamu-özel ortaklığında örgütlenen kentsel politikalar ve planlamalara farklı aktörlerin ve toplumsal grupların katılımını sağlamaktır” (Roberts, 2000). Bu bağlamda sermaye grupları, farklı yatırım aktörleri ve her toplumsal gruptan birey öğrencilik süreci üzerinden Aydın kentinin üniversite üzerinden finanse edilme sürecine katılırken ve öğrenciler tüketim etrafında örgütlenen üniversite şehrinde hayatlarını sürdürürlerken, üniversite şehri bağlamında örgütlenen neo-liberal kentsellik yoksulluk ve kırdan beslenir hale gelmiştir. Bir yandan kent ekonomisi finanse edilirken diğer yandan küreselleşme ve neo-liberal politikalarla birlikte “yaratılan mekan ekonomisi ve mekan ekonomisine aktarılan artık-değer yine mekan ekonomisi üzerinden soğurulmaktadır ve soğurulan artık-değer” (Harvey, 2016) neo-liberal kentsellik aracılığıyla uluslararası/yerel sermayenin ve sürece aktör olarak dahil olan çeşitli sermaye gruplarının elinde toplanır hale gelmiştir.

5.2. Mekan ve Sosyal Gerçeklik

Mekan “sadece katı, durağan bir şey olmadığı gibi mekan aynı zamanda pratikler üretir ve bir kendilik olarak gerçeklik yaratır. Bu gerçeklik mekan aracılığıyla yaratılabileceği gibi yaratılan/oluşan gerçeklik ekonomik ve toplumsal olanı da şekillendirebilecek olan bir kendiliğe dönüşebilir” (Lefebvre, 2016b). Aydın özelinde ve üniversite şehri bağlamında kentsel mekan özel sermaye ve kamu ortaklığıyla üretilmektedir. Oluşan “mekan ekonomisi üzerinden tüketim özel sermaye tarafından örgütlenmekte ve özel sermayenin mantığıyla” (Harvey, 2015b). şekillenmektedir. Diğer yandan “kapitalist üretim biçimi, sermaye dolaşımı ve birikim süreçleri ile birlikte mekanı şekillendirmektedir. Aynı zamanda kentsel mekan ve süreçler de zamanla zaman ve mekan içinde sonraki noktalarda sermaye birikiminin koşullarını ve durumlarını şekillendirirler”

---

⁸⁵ K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL. Aylık gideri 2000 TL’yi geçiyor.

(Harvey, 2015b). Dolayısıyla mekan, mekanı deneyimleyenler ile birlikte pratikler ve bir gerçeklik üretebileceği gibi aynı zamanda “mekanı tasarlayan” (Lefebvre, 2016b), şekillendiren ve üreten mekanizmaların koşullarını da şekillendirebilir. Bu noktada mekanın gerçekliği bir kendilik olarak ele alınabilir ve “sosyal gerçeklik, kentsel mekan ve mekansal pratikler ile birlikte” (Lefebvre, 2016b) şekillenir hale gelmektedir. Dolayısıyla “fiziksel mekanın tasarımı ve üretimi doğal bir süreç olarak değerlendirilmemelidir ve kamu-özel ortaklığında şekillenmektedir” (Castells, 2017). Bu bağlamda şekillenen mekan üzerinden “algılanan mekan bir sosyal gerçeklik yaratmaktadır” (Lefebvre, 2016b). Oluşan sosyal gerçeklik de üretim tarzının koşullarının şekillendirdiği “algılanan mekan” (Lefebvre, 2016b) deneyimlenirken üretilen pratiklerle oluşmaktadır.

5.2.1. Mekanın Öğrencileri – Öğrencilerin Mekanı

Neo-liberal kentsellik, öğrencilerin öğrenim hayatlarını sürdürebilmek adına karşılamak zorunda olduğu temel barınma dinamiklerini yoğun olarak özel sermaye ve “küçük ölçekli kurumsal aktörler (mülk sahipleri, yatırımcılar vb.) aracılığıyla öğrencilere sunmaktadır” (Smith, 2005b). Bu bağlamda kentleri finanse edebilmek adına öğrenciler üzerinden arz yaratılması, devletin ise hizmet alanından çekilmesine bağlı olarak talep açığı “mevcut yapıların öğrenciler üzerinden yeniden elden geçirilmesini” (Smith, 2005b) beraberinde getirmektedir. Buna bağlı olarak gecekondulu alanlarındaki “konutlar ve ticari yapı öğrencilerin ihtiyaçları merkeze alınarak özel sermaye tarafından yeniden şekillendirilmektedir” (Tuncer ve İslam, 2017). Bu durum K3, K5, K6, K11, K16, K18 ve K21’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Kaldığım apartman genelde 1+1 ve öğrenciler kalıyor” (K,3)⁸⁶

“Kaldığım apartman hep 1+1 ve genelde öğrenciler kalıyor.” (K,5)⁸⁷

“Kaldığım apartman genelde öğrenci. Ben de kalıyorum ve hatta o sokak genelde öğrenci ama nadir olarak iş için gelmiş insanlar da oluyor ve ev tutabiliyorlar tek kişilerse. Tek tük olsa da nadir olarak çıkabiliyor ama genelde öğrenci.” (K,6)⁸⁸

⁸⁶ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, konut Orta Mahalle’de.

⁸⁷ K5: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL, konut Orta Mahalle’de.

⁸⁸ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725 TL, konut Zafer Mahallesi’nde.

“Kaldığım apartmanda bir tane aile var sanırım. Geri kalanlar hep öğrenci.” (K,11)⁸⁹

“Kaldığım apartmanda 1 2 tane aile var. Geri kalanlar hep öğrenci. Zaten sadece öğrenciler için yapılmış bence 1+1ler.” (K,16)⁹⁰

“Kaldığım apartman 1+1 hep öğrenci.” (K,18)⁹¹

“Bizim apartman 2+1 1+1 karışık ve 1+1de genelde öğrenciler oluyor. Bazı 2+1lerde de aynı şekilde.” (K,21)⁹²

Anlaşılmaktadır ki öğrenciler için yaratılan barınma alanları özel sermayenin şekillendirdiği yurtlar/apartlar ve 1+1 konutlardır. Hemen belirtmeli ki “öğrenciler, öğrencilerin olmadığı alanlara yerleşme konusunda isteksiz davranırlar ve diğer öğrencilerin varlığı da öğrenciler için yer seçiminde önemli bir faktördür” (Allinson, 2006; Rugg vd. 2002). Aynı zamanda “öğrenciler, ulaşım maliyetini en aza düşürmek için üniversite yakınlarında bir alana yerleşmeyi tercih etmektedir” (Allinson, 2006; Rugg vd. 2002; Smith, 2005b). Bu noktada Aydın’ın küçük bir kent olması, görel olarak öğrencilerin kentin tamamını yerleşim alanı olarak kullanmasını mümkün kılmaktadır. Nitekim Aydın (Efeler) kent merkezinin toplam nüfusu içinde öğrencilerin oranı 1/10’dan biraz daha fazladır. Barınma sorununun çözümünde Doğu Gazi Bulvarı çevresine yoğunlaşan yapı stokunun 1+1, 2+1 ve apart niteliğinde olması; başka bir anlatımla öğrenciler için bu mekanların oluşturulması öğrencileri ve sosyal mekanları bu alanlarda yoğunlaştırırsa da, öğrencilerin öncelikli olarak daha büyük konutlarda oturmayı bir ekonomik strateji olarak ürettikleri görülmektedir. Bu noktada “soyut mekan” (Lefebvre, 2016b) dizaynının “sosyal mekan” (Lefebvre, 2016b) ile çeliştiği de görülmektedir. Ancak katılımcı öğrencilerin anlatılarından “soyut mekan” (Lefebvre, 2016b) tasarımı ve konservatif apartman anlayışı işbirliğinin öğrencileri Doğu Gazi Bulvarı çevresinde yaşamaya ittiği de ifade edilebilir. Nitekim bu durum K1, K2, K12, K14 ve K32’nin ifadelerine aşağıdaki cümlelerle yansımıştır:

“3+1, 2+1 evleri veya iyi mahallelerdeki evleri sorduğumuzda aileye veriyorlardı o evleri. Öğrenci misiniz diye soruyorlardı ve vermiyorlardı.” (K,1)⁹³

⁸⁹ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL, konut Zafer Mahallesi’nde.

⁹⁰ K16: K17 ile ev arkadaşı, 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, konut Orta Mahalle’de.

⁹¹ K18: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konuta aylık kira bedeli 725 TL, konut Orta Mahalle’de.

⁹² K21: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL, konut Orta Mahalle’de.

“Ben ev ararken aksine 3+1-4+1 evler aradım. Birkaç arkadaşım da vardı ama öğrenciye vermediklerini söylediler. Hem 3+1 evin kirasını 3 kişi bölüşecektik. Ancak bazı ev sahipleri de kaç kişininiz dediler ve kişiye göre fiyatı arttırdılar. Bu Aydın’dan başka bir şehirde yok. Otel gibi kişiye göre muamele yaptılar.” (K,2)⁹⁴

“Bulamadık 2+1-3+1 ev. Biz de istiyorduk salonumuz olsun falan daha rahat edelim. Misafirlerimiz gelir ama bulamadık. Bulduklarımız çok pahalıydı. Ucuz olanlar da çok eski ya da öğrenciye vermiyoruz dediler. 1+1’leri öğrencilere veriyorlar genelde ama pahalı ve küçük. Dönemiyoruz bile evde yani sağa sola öyle küçük.” (K,12)⁹⁵

“Şöyle 2+1 3+1 bulamadık. Çünkü zaten az sayıda var ve bu yıl biraz geç kaldık. Doğal olarak bulamadık. Zaten buralarda tercihlerden sonra eve giremeyenler falan 700-800 e girebiliyor. Ben iyi bile buldum yani 700e ki 1+1 bile değil zaten 1+0 yani. Bir oda. Sadece tahtayla ayrılmış ikiye bölmüşler.” (K,14)⁹⁶

“Mesela iki tane, üç tane insan aynı eve çıkmak istiyorlar ve maddi durumdan dolayı dördüncüyü almak istiyorlar. Ancak ev sahibi dördüncüye göre fiyat arttırıyor. Otel gibi. Oysaki o evin değeri belli yani.” (K,32)⁹⁷

Dolayısıyla kente geldiklerinde kentsel mekanda kentlin diğer bireyleri/grupları gibi barınacak bir yer arayan “mekanın öğrencileri”, özel sermayenin 1+1 konutlar şeklinde yeniden şekillendirdiği mahalleler, yurtlar ve apartlara yönelmek zorunda kalmaktadır. Bu noktada kentsel mekanda öğrenciler için barınma dinamiklerini yaratan ve sunan özel sermayenin ilk hedefi ise neo-liberal politikalarla “kent merkezlerinde çöküntü alanına dönüşmüş mahalle ve sokakların, içinde yaşayan yoksullardan arındırılarak, yeni yatırımlarla yeni bir kentli kimliğe sunulması” (Şimşek, 2005:48) (öğrenciler üzerinden) soylulaştırma ile oluşan kentsel dönüşüm alanlarıdır. Bu alanlarda öğrenciler için barınma dinamiklerini yaratan özel sermaye, öğrencileri bu alanlara yoğunlaşmak zorunda bırakmaktadır.

---

⁹³ K1: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yüksek lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL, konutu 2015 yılında kiralamış, konut Meşrutiyet Mahallesi’nde.

⁹⁴ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL, konut Orta Mahalle’de.

⁹⁵ K12: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL, 3 kişi yaşıyorlar, konut Orta Mahalle’de.

⁹⁶ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL, iki kişi 1+1 konutta yaşıyorlar, konut Orta Mahalle’de.

⁹⁷ K32: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, konut Orta Mahalle’de.]

Yeniden şekillendirme sadece gecekondulu mahalleleri ve konutlarla sınırlı olmamakla birlikte “gayri menkul piyasalarındaki spekülasyon hareketlere de eklenmiş olarak” (Şimşek, 2005:47) mekanı öğrencilere dönük “eğlence, cafe, bar, restoran ya da kültürel seçkin mekanlar ile yeniden şekillendirmektedir” (Şimşek, 2005). Dolayısıyla Türkiye ve Aydın özelinde, üniversite şehri bağlamında mekan, ‘öğrencilerin mekanına’ dönüşmüştür ve dönüşüm, öğrenciler için şehir merkezinde ve çevresinde kültürel alanların ve eğlence alanlarının kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu durum K3, K4, K6, K8, K11, K13, K14, K18 ve K29’un ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Gittiğim mekanlarda genelde öğrenciler oluyor arkadaşlarım oluyor onlarla vakit geçiriyorum.” (K,3)⁹⁸

“Genelde öğrenciler oluyor zaten bu mekanlarda ama ben arkadaşlarımla vakit geçirmek için gidiyorum.” (K,4)⁹⁹

“Gittiğim mekanlar genelde öğrencilerin olduğu yerler.” (K,6)¹⁰⁰

“Evet gittiğim mekanlarda genelde öğrenciler oluyor.” (K,8)¹⁰¹

“Gittiğim mekanlarda evet genelde öğrenciler oluyor zaten arkadaş çevresi orada oluyor genelde.” (K,11)¹⁰²

“Evet gittiğim mekanlarda genelde öğrenciler oluyor.” (K,13)¹⁰³

“Oturduğum yerlerde genelde öğrenciler oluyor.” (K,14)¹⁰⁴

“Gittiğim yerlerde genelde öğrenciler oluyor zaten.” (K,18)¹⁰⁵

“Genel olarak arkadaşlarımla gittiğim yerlerde ve mekanlarda öğrenciler oluyor.” (K,29)¹⁰⁶

⁹⁸ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Sevgi Yolu’ndaki mekanlara gittiğini belirtmiştir.

⁹⁹ K4: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Eski Yeni Cafe Bar’a, Mac Beer’a ve rakı içilebilen mekanlara gittiğini belirtmiştir.

¹⁰⁰ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, bütçesine göre mekanlara gittiğini aktarmıştır.

¹⁰¹ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Kuzgun Cafe Bar’a gittiğini belirtmiştir.

¹⁰² K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Kuzgun Cafe Bar’a gittiğini belirtmiştir.

¹⁰³ K13: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Mac Beer adlı mekana gittiğini belirtmiştir.

¹⁰⁴ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, meydan tarafındaki cafelere, Şapıldak Cafe’ye ve Yeni Eski Cafe Bar’a gittiğini belirtmiştir.

¹⁰⁵ K18: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Üzüm Pasta Evi’ne ve okey oynanan mekanlara gittiğini belirtmiştir.

Diğer yandan üniversite şehri bağlamında “öğrencilerin mekanı”nı ortaya çıkaran sadece tüketimin, mal ve hizmetlerin mekan aracılığıyla sunulması ile değil, aynı zamanda öğrencilerin tüketim etrafında öğrenciler üzerinden örgütlenen mekanda ürettikleri pratiklerdir. Çünkü “her üretim tarzının kendi mekanını üretir. Mekan toplumsal değer ve anlamlara dayalı ve aynı zamanda mekansal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal üründür. Dolayısıyla sosyal mekan, doğrudan deneyimlenen mekandır ve mekanla ilgili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanır. Sosyal boyut belirli bir toplumun mekanını örten, kaplayan pratiklerdir ve günlük yaşam pratikleri içinde ifade bulurlar. Gündelik gerçeklik, daha geniş kentsel gerçeklik, bireyin gündelik yaşamı ile iş, özel hayat ve boş zaman için ayrılmış mekanlar birbirine sosyal mekanda bağlanır” (Lefebvre, 2016b). Algılanan, tasarlanan ve deneyimlenen mekan bağlamında tüm işleyiş yeni yurtları, yeni konutları, yeni alışveriş alanları ve tüketim mekanları ile öğrencilerin mekanını/mekanlarını ortaya çıkarmaktadır. Diğer yandan tüm bu dönüşüm ve öğrencilerin mekanının ortaya çıkması durumu doğal bir süreç gibi okunmamalıdır. Kentsel mekan, kaynakları ve yatırımları kontrol eden güçlü karar vericiler tarafından yönetilir ve şekillendirilirken aynı zamanda bu işleyişe bir aktör olarak dahil olan sosyal grupların ve öğrencilerin refleksleri de mekandaki gerçekliği anlama adına önemlidir Çünkü bu noktada “mekanın gerçekliği” (Lefebvre, 2016b), aynı zamanda bireylerin giyim-kuşam, yaşam tarzı, bedeni ve kimliği, davranışları ve alışkanlıklarının bir döngü içerisinde sürekli kılınarak gündelik hayata yerleşmesi ve sağlanılması sonucunda ortaya çıkan sosyo-kültürel alanın kurumsallaşması ile de ilintilidir. Dolayısıyla kurumsallaşan bu sosyo-kültürel alan hem mekanın hem de sosyal alanın yeniden üretiminde etkilidir.

Bu noktada neo-liberal kentsellik, öğrencilere özel sermaye aracılığıyla mal ve hizmet sunarken, öğrencilerin de “yaratılan ve genişletilen tüketim” (Harvey, 2016) bağlamında bu hizmetleri tüketirken ve mekanı deneyimlerken ürettikleri pratikler aracılığıyla karşılıklı olarak öğrencilerin mekanı ortaya çıkmaktadır. Çünkü oluşan sosyal alan ile birlikte “daha geniş bir öğrenci grubuna aidiyet ve üyelik hisleri” (Smith 2005b:86), ve üretilen pratikler öğrencilerin “benzer beğenileri, eğlence anlayışları ve benzer tercihleri yapmaları” (Gans, 2005) üzerinden okunabilir. Diğer bir deyişle “öğrencilerin kültürel tercihleri ve kendilerine özgü yaşam tarzlarının mekansal yansıması olan öğrencileştirilmiş alanların ortaya çıkması öğrencilerin, kendilerine has kültürel altyapılarıyla bağlantılı

---

¹⁰⁶ K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Gazozhane ve Voobee Cafe adlı mekanlara gittiğini belirtmiştir.

eğlence gereksinimleriyle de ilintilidir. Bu da kentin belirli alanlarında ayrışma mekanları oluşturmaktadır” (He, 2015). Bu durum katılımcılardan K22 ve K25’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Genelde öğrenciler oluyor gittiğim mekanlarda. Sürü psikoloji sanırım. Genelde yaşlılarının, senin tarzında insanların olduğu yerler, daha çok öğrencilerin olduğu yerler. Sosyalliğin olduğu yerler.” (K,22)¹⁰⁷

“Gittiğim yerlere gidiyor herkes. Bütün öğrenciler. Herkes orada. Millet oraya gidiyor. Kızlar falan oluyor güzel. Rahat takılabiliyoruz, genelde öğrenciler var.” (K,25)¹⁰⁸

Açıktır ki literatürde “bir soylulaştırma biçimi olarak öğrencileştirme” (Smith, 2005b) olarak tanımlanmış olan bu süreç “kamu-özel ortaklığında” (Harvey, 2015b:427) “soylulaştırmanın da önünü açan” (Brenner ve Keil, 2013) bir süreçtir. Ancak “öğrencileştirme” (Smith, 2005b) kavramında kullanılan ya da Türkiye’de “sokak ölçeğinde öğrencileştirme” (Tuncay ve İslam, 2017) olarak araştırılmış olan ve “öğrencilerin, önceki sakinleri yerinden ederek ve mahallenin karakterini değiştirerek yoğun bir şekilde mahalleyi işgal etmesi” (Munro ve Livingston, 2012:1680) olarak tanımlanan öğrencileştirme sürecinin öznesi öğrenciler değildir. Bu şekilde okunan sürecin, diğer bir deyişle dönüşümün ve yerinden edilmenin öznesi öğrenciler değildir. Aydın özelinde ve üniversite şehri bağlamında gecekondu mahallelerinin özel sermaye tarafından dönüştürülmesi ve mahallelerde öğrencilerin yoğunlaşması sürecinde yerinden edilme; neo-liberal politikalar aracılığıyla devlet, yerel yönetimler ve özel sermaye tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle Türkiye’de ve Aydın özelinde, üniversite şehri bağlamında en temel haklardan biri olan barınma hakkı, ‘öğrencilerin işgali’ üzerinden okunamaz. Çünkü “toprak ve yapılar, kimsenin onlarsız yapamayacağı metalardır. Bir mekan işgal etmeden var olunamaz, bir konum işgal etmeden ve orada konumlanmış malzemeleri kullanmadan çalışamaz ve herhangi bir barınak olmadan yaşanamaz” (Harvey, 2016:147). Bu nedenle öğrenciler “yaşam destek sistemleri” (Harvey, 2016) olmadan yaşayamazlar ve üniversite öğrenimlerini tamamlamak için geldikleri şehirlerde barınamazlar. Dolayısıyla mekan özel sermaye tarafından “tasarlanırken” (Lefebvre, 2016b) diğer yandan mekanın öğrencileri “mekan içinde sonraki noktalarda sermaye birikiminin koşullarını ve durumlarını

¹⁰⁷ K22: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Starbucks’a, Voobee Cafe’ye ve Sevgi Yolu’ndaki barlara gittiğini belirtmiştir.

¹⁰⁸ K25: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, Mac Beer’a ve Gecekondu Cafe Bar adlı mekanlara gittiğini belirtmiştir.

şekillendirerek” (Harvey, 2015b) öğrencilerin mekanını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle mekanın öğrencileri, “kamu-özel ortaklığı” (Harvey, 2015b:427) ile ortaya çıkan neo-liberal kentselliğin tüketim etrafında örgütlediği mekansal dönüşümlerin öznesi olarak değil, özel sermayenin öğrenciler üzerinden örgütlediği mekan aracılığıyla, mekanı deneyimleyen ve mekan aracılığıyla pratikler üreten özneler olarak ele alınabilir. Bu noktada dönüşüm ve beraberinde tüketim etrafında örgütlenen mekan, deneyimlenen mekan, ‘öğrencilerin mekanını’ ortaya çıkarmaktadır.

5.2.2. Öğrenci Kimliği ve Yaşam Tarzı

Günümüzde neo-liberal kentsellik, tüketim üzerinden “bütünsel bir kimlik inşasını mümkün kılacak kavramsal ve somut araçları görünmezleştirmektedir. Bu bağlamda tüketimin parçalı ve dinamik bir şekilde sosyo-kültürel alanda başat bir hal alması tüketicinin satın aldığı nesnelere kendi hayat tarzı projesinin parçalarını ve kendi realitesini inşa etmesini beraberinde getirmektedir” (Ergur, 2008). Bu noktada neo-liberal ideoloji özneyi realitesinden sorumlu tutarken bu durum sosyo-kültürel alanda öğrencilik gibi kimlikler üzerinden inşa edilen söylemleri beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla neo-liberal ideoloji her ne kadar “post-modern çoğulculuk söylemi” (Bocock, 2005) üretse de tüketim üzerinden inşa edilen sosyo-kültürel alanda oluşan öğrencilik gibi kimlikler noktasında özneyi söylemsel olarak sadece ve sadece “öğrenci” olarak inşa etmektedir. Bu durum katılımcılardan K20, K24 ve K28’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Öğrenci serkeş bir hayat yaşar mesela.” (K,20)¹⁰⁹

“Öğrenci dediğin sadece okuyan olmamalı. Mesela sosyal faaliyetlere de ağırlık verebilmeli öğrenci genel olarak ama sen öğrencisin, işin okumak gibi bakıyorlar ama öyle değil bizim de en doğal hakkımız. Genciz, öğrenciyiz tabiki ama sadece o yönden değil kültürel açıdan da bir şeyler katabilmeliyiz kendimize.” (K,24)¹¹⁰

“Öğrencinin eğitim hayatı dışında başka bir hayatı olmalı. Gezebilmeli, görebilmeli, sosyal aktiviteleri olmalı.” (K,28)¹¹¹

---

¹⁰⁹ K20: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, KYK’dan kredi alıyor, ailesi işçi, okurken aynı zamanda çalışıyor.

¹¹⁰ K24: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, KYK’dan kredi alıyor, babası belediye işçisi, annesi çalışmıyor, okurken aynı zamanda çalışıyor.

¹¹¹ K28: 1 yıldır Aydın’da öğrenci, babası fabrikada işçi, annesi çalışmıyor, yazları çalışıyor.

Açıktır ki “toplumsal olarak tanımlanmış, inşa edilmiş ve modernitenin keskin sınırlarla belirlediği roller, normlar, görenekler ve beklentiler” (Kellner, 2001) üzerinden öğrenci “kimliği hala görece sınırlandırılmış, sınırlanmış ve sabit” (Kellner, 2001) haldedir. Ancak neo-liberal ideoloji ve “post-modern çoğulculuk ile birlikte” (Bocock, 2005) “yeni kimliklerin, olası kimliklerin sınırları sürekli genişlemektedir” (Kellner, 2001) ve tüketime endeksli hale gelmektedir.

Diğer yandan tüketimin sosyo-kültürel alana yayılması mekan aracılığıyla gerçekleşirken, özel sermayenin mal ve hizmet akışını sağladığı ve tüketim üzerinden örgütlediği mekanlar, daha geniş bir anlatımla kentsellik ve kentsel mekan “tüketici deneyimlerinin inşa edildiği ve yeniden üretildiği birincil temel bağlam haline gelmiştir” (Mikes ve Paddison, 1998). Çünkü “ekonomik küreselleşme ve neo-liberal kentsellik, tüketim üzerinden kültürel bir küreselleşme de doğurmaktadır. Bu bağlamda hayat tarzları ve tüketici alışkanlıkları, bireysel kimlikleri biçimlendirmekte ve inşa etmektedir. Böylece “tecrübe edilmekte olunan toplumsal dünyaya dair yapısal özellikler, yaşam anlayışları/tarzları, kültürel olgular kimliğin oluşumunda ve biçimlenişinde” (İlhan, 2013:234) belirleyici hale gelmektedir. Öğrencilik de bu kimliklerden biri olarak okunabilir. Bu bağlamda öğrenciler üzerinden “kültür ve eğlence endüstrilerinin kentsel alanda gittikçe artması” (Zukin, 1998) bu mekanları öğrenci kimliğinin “geliştirildiği ve devamlılığının sağlandığı alanlar” (Chatterton, 2010) olarak ön plana çıkarırken aynı zamanda bu mekanlar aracılığıyla tüketilen mal ve hizmetler öğrenci kimliğinin tüketim üzerinden pekiştirilmesini beraberinde getirmektedir. Diğer yandan “her sosyal sınıf, ekonomik ve kültürel birikimi ne olursa olsun kendi sosyal mekânını ve ait olduğu kültür kodlarını belirlemektedir” (Turkan, 2014:92). Bu noktada öğrenci yaşam tarzı, “öğrenci topluluğunun bir parçası olma hissini veren gece hayatına dahil olmak, çeşitli tesislere erişebilmek, gezebilmek, yapabilmek, tüketebilmek” (Hubbard, 2009) üzerinden tanımlanır hale gelmiştir. Bu durum katılımcılardan K3, K5, K7 ve K15’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Öğrenci dediğin kesinlikle her şeyi yapabilmeli yeri ve zamanında. Gündelik ders çalıştıktan sonra her şeye zaman ayırabilmeli.” (K,3)¹¹²

“Kendimizi daha iyi tanıdığımız bir süreç ve etrafımızdakileri. Dışarı çıkabilmeli, özgür olabilmeli insan.” (K,5)¹¹³

---

¹¹² K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

“Mesela üniversite hayatı dediğin hayat insanın en fazla boş vaktinin olduğu, en fazla yer gezip görebileceği, en çok eğlenebileceği vakitler” (K,7)¹¹⁴

“Sadece il içi değil il dışına da çıkabilmeli öğrenci. Gezebilmeli bence bol bol.” (K,15)¹¹⁵

Bu noktada “sosyo-kültürel süreçlerin temel belirleyeni olarak tüketim ve mekan örgütlenmesi ile sunulan mal ve hizmetler, kimliklerin inşası sürecinde belirleyici bir hal almaktadır” (Bocock, 2005). Çünkü “kentlerde yoğunlaşan mal ve hizmetlerin tüketimi, özellikle kültür paydası üzerinde aralıksız göstergeler üretmektedir” (Tekin, 2014:79). Dolayısıyla “sosyal yaşamın içinde olan birey ‘inşa edilen kimliğe uygun’ bir mekanı, bilerek, görerek ya da tüketerek kimliğini pekiştirirken ve güçlendirirken diğer yandan kendini oluşturan sosyal gerçekliğin içinde bulmaktadır” (Turkan, 2014). Bununla birlikte “kimlik aynı zamanda sosyal süreçler tarafından oluşturulmakta olup, sosyal ilişkiler kimliğin inşasının sürdürülmesinde önemli bir yol oynamaktadır” (Berger ve Luckmann, 2006). Bu durum katılımcılardan K29’un ifadesine şu şekilde yansımıştır:

“Üniversiteyi üniversite yapan, liseden ayıran sosyalliğin de işin içine girmesi. Kendini geliştirebilmek için ortamlara girebilmek ve kaynaşabilmek zorundasın.” (K,29)¹¹⁶

Açıktır ki Türkiye’de ve Aydın özelinde “öğrenci odaklı barlar, eğlence mekanları, fast-food restoranları ve işletmeleri gibi tüketim mekanlarının öğrenci alanlarında yoğun olarak bulunması, öğrenciler için alana çekicilik katarken (Munro vd. 2009) diğer yandan bu mekanlar “öğrencilerin, öğrenci kimliğini geliştirdikleri ve güçlendirdikleri mekanlardır” (Chatterton, 1999). Açıktır ki öğrenciler, kentte, tüketim üzerinden yaratılan sermaye birikimi süreçlerinin bir parçası olarak “kapitalist üretimin egemenlik biçimiyle sömürülen bir nesne” (Laborit, 1990) haline gelmektedir. Sömürü ise neo-liberal kentsellik ile yaratılan sosyo-kültürel alan aracılığıyla ve ‘öğrenci kimliği’ üzerinden gerçekleşmektedir. Çünkü “sosyo-kültürel iktidarı sağlamak adına neo-liberal politikalar ile birlikte mal ve hizmetler üzerinde iktidar kuran özel sermaye, nesnelere aracılığıyla bireysel kimliklerin kendilerini var etmelerini ve sisteme uyumunu kolaylaştırmaktadır” (Horkheimer, 2002). Bu bağlamda katılımcılardan K3, K5, K7, K13, K15, K19 ve K27’nin ifadelerine bakıldığında, bireysel

---

¹¹³ K5: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹¹⁴ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹¹⁵ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹¹⁶ K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Gazozhane ve Voobee Cafe adlı mekanlara gittiğini belirtmiştir.

kimliklerden biri olarak okunabilecek olan öğrenci kimliği ve yaşam tarzının sisteme uyumu, inşa edilen yaşam tarzını gerçekleştiremedikleri veya “eksik” kaldıklarını düşündükleri noktalarda ve hissettikleri üzerinde açık bir biçimde görülmektedir:

“Ama ben çok fazla gezemiyorum ve zaten kültür sanat etkinlikleri bir öğrenciye göre çok tuzlu. O nedenle bir bütçe ayıramam ve bu beni rahatsız ediyor.” (K,3)¹¹⁷

“Ama ben haftada bir çıkabiliyorum, ikiyi bulmuyor.” (K,5)¹¹⁸

“Ama bu koşullarda evden dışarı çıkamıyoruz. Evden dışarı çıkamayınca da çok banal, çok sıkıcı, çok depresyonlu bir hayat geçiriyoruz.” (K,7)¹¹⁹

“Mesela ben Aydın’a geldiğimden beri güzel yerlerine hiç gitmedim ya da Aydın dışına hiç çıkamadım ama çok isterdim görmeyi gezebilmeyi.” (K,13)¹²⁰

“Mesela ben şuan İzmir’e gitmeye kalksam en az 100 lira harcayacağım zaten. Benim bursum 500 lira benim bir haftayı silmem lazım ki 100 lirayı da geçer gitmek. En basit bu kadar yakın 4 yıldır buradayım bir elin parmaklarını geçmez mesela gittiğim yerler. Festivaller oluyor gidemiyoruz. Kuşadası’na bile çok nadir gidiyoruz Aydın’da olmasına rağmen. Gidince de ekstraya lükse giriyor bir şeylerden kısıyoruz. Mesela kampüsün içinde festival vardı ona bile zar zor gidebildim. Mesela şuanda Kelebekler Vadisi’nde kamp var 3 gün, bedava ama gidemiyoruz. Gidip gelmek yemek içmek hep ekstra çünkü.” (K,15)¹²¹

“Açıkçası ilk üniversiteye geleceğim zaman çok güzel bir hayatımız olur, sosyallığımız olur gibi bir bakış açım vardı. Derslerimiz dışında özel hayatımız eğlenceli hareketli olur diyordum ama üniversiteye geldim ve öyle olmadı.” (K,19)¹²²

“Üniversite hayatı eğlenceli geçmeliydi bence ama öyle değildi. Her hafta bira içmeye gidebilmeliydim mesela.” (K,27)¹²³

---

¹¹⁷ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, kaldığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, KYK’dan kredi alıyor, annesi bir otelin mutfağında hazırlıkçı, babası ile görüşmüyor.

¹¹⁸ K5: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, kaldığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL, babası özel bir şirkette çalışıyor, annesi çalışmıyor.

¹¹⁹ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 600 TL, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar, KYK’dan kredi alıyor, babası astsubay, annesi öğretmen.

¹²⁰ K13: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL, babası aileden gelen genetik bir hastalıktan dolayı engelli çalışmıyor, annesi de çalışmıyor.

¹²¹ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 750 TL, iki kişi yaşıyorlar, KYK’dan kredi alıyor, babası emekli, annesi çalışmıyor.

¹²² K19: 2016 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650 TL, babası memur emeklisi, aynı zamanda çiftçilik yapıyorlar.

Açıktır ki öğrenci kimliği, bir yandan neo-liberal kentsellik etrafında örgütlenen tüketim üzerinden inşa edilirken diğer yandan öğrenciler tarafından “mekan deneyimlenirken oluşan pratikler yoluyla” pekiştirilmekte ve sürdürülmektedir. Ancak bu noktada “sosyal süreçler ile birlikte” karşılıklı olarak inşa edilen öğrenci kimliği, oluşan “sosyal mekan” (Lefebvre, 2016b) yoluyla öğrenci yaşam tarzını belirlemektedir. Bu noktada “kimliğin, içinde bulunduğu sosyo-kültürel/ekonomik bağlamda” (İlhan, 2013) öğrenciler “gruba/kolektiviteye bağlılıklarını sürdürürken diğer yandan orada sosyalleşerek gruplarıyla bütünleşmektedir ve ait hissettikleri grup içerisinde anlam üretmektedir. Dolayısıyla kimlikleri sosyo-kültürel alanda oluşmakta, pekişmekte ve kendilik haline gelmektedir” (İlhan, 2013). Diğer yandan “tüketim süreçleriyle belirlenen hayat tarzlarının tüketimi genişleten hayat tarzlarına dönüşmesini” (Featherstone, 2013) ile öğrenci kimliği üzerinden öğrenciler, kapitalist üretimin yeniden yapılanmasıyla oluşan neo-liberal kentsellik üzerinden “sömürülen birer nesne” (Laborit 1990) haline gelmektedir. Çünkü “kentsel mekanın tüketim üzerinden yeniden örgütlenmesi toplumsal ilişkilerin niteliğini de dönüştürmüştür. Tüketim artık ihtiyaç, kimlik gibi bireysel güdülerin ötesinde bir işlev üstlenerek kentlerin örgütlenmesinde de rol oynamaktadır” (Ritzer, 2016). Hal böyle olunca tüketim “metropolitan yapılanma biçiminin toplam yeniden örgütlenmesi içinde öyle bir yaratılıp genişletilmiştir ki” (Harvey, 2016:245) kimliklerin tüketim üzerinden inşa edilmesi sürecinde kentler ve kentsel mekan örgütlenmesi de birer araç haline gelmiştir. Dolayısıyla “sosyo-ekonomik yapı, ihtiyaç ve koşullarına uygun kimlikler inşa etmekte olup” (Yaraman, 2003) “yeni toplumsal biçimler yeni kimlik inşalarını, var olan kimliklerin yeniden tanımlanmasını, yaşam tarzlarını örgütlemenin yeni yollarını beraberinde getirmektedir” (Lasch, 2006).

5.2.3. Mekansal Pratiklerin Gündelikleşmesi: Öğrencilerin Gündelik Hayatı ve Mekan

Üniversite şehri bağlamında ve Aydın özelinde mekan, öğrenciler üzerinden tüketim alışkanlıkları üretilirken, bu noktada öğrencilerin pratikleri, “gündelik hayatı oluşturan ve yeniden üretilmesini sağlayan ilişkileri de barındırmaktadır. Bireysel ya da birlikte üretilen davranışlar sosyal ilişkileri gündelik hayata yerleştirirken, kentsel örgütlenme ile mekan içerisinde oluşan kodlar; sosyal pratikler, alışkanlıklar ve rutinlerle birlikte yeniden üretilmektedir” (Uludağ ve Aycı, 2016). Buna bağlı olarak mekan aracılığıyla üretilen pratikler, gündelik hayata yerleşmekte, K3’ün de belirttiği gibi bir rutin haline gelmekte;

---

¹²³ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 820 TL, KYK’dan kredi alıyor, annesi özel sektörde çalışıyor, babası ile görüşmüyor.

“Dönem dönem her gün aynı mekana gidip aynı aktiviteyi yaptığım oldu. Rutin haline gelmişti benim için ama şuan yok.” (K,3)¹²⁴

ve bu bağlamda öğrencilerin gündelik hayatları tüketim üzerinden örgütlenen mekan aracılığıyla belirlenmektedir. Çünkü “mekan, toplumsal değer ve anlamlara dayalı ve aynı zamanda mekansal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal üründür. Dolayısıyla sosyal mekan, doğrudan deneyimlenen mekandır ve mekanla ilgili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanır. Bu semboller aracılığıyla pratikler üretilirken diğer yandan pratikler gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir” (Lefebvre, 2016a). Bu noktada “insani ihtiyaçlar sosyal olarak inşa edilmiş olup tüketimin temelini oluştururken, bireyi tüketime çeken; neo-liberal kentsellikle birlikte oluşan tüketim örgütlenmesi ile günlük hayatın ‘mantıklı’ kuruluşu arasında inşa edilmiş olan ilişkidir” (Ferguson, 1992). Çünkü “mekan bir yandan toplumsal değer ve anlamlara dayalı ve aynı zamanda mekansal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal ürün iken diğer yandan üretim tarzının dinamiklerine maruz kalınan alandır. Bu bağlamda sosyal mekan, üretim tarzının ürettiği tüketim örgütlenmesi üzerinden deneyimlenmektedir. Bu noktada öğrencilerin pratikleri aracılığıyla mekan üzerinden örgütlenen tüketim, gündelik hayata “bürokratik olarak yerleştirilmektedir” (Lefebvre, 2016a). Bu durum, K8, K11, K14, K21 ve K22’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Arkadaşlarımla orada vakit geçirmek alışkanlık haline geldi. Haftada iki üç kere mutlaka arkadaşlarımla gideriz.” (K,8)¹²⁵

“Tabi Kuzgun Cafe Bar’a gidiyorum mutlaka haftada bir iki defa. Düzenli olarak gidiyorum.” (K,11)¹²⁶

“Hemen hemen her gün meydan tarafında cafeler var. Şapıldak Cafe’ye falan gideriz. Genelde oralarda otururuz.” (K,14)¹²⁷

“Her hafta Yeni Eski Cafe Bar’a mutlaka gideriz mesela.” (K,21)¹²⁸

---

¹²⁴ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹²⁵ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Kuzgun Cafe Bar’a gittiğini belirtmiştir.

¹²⁶ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi.

¹²⁷ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, meydan tarafındaki cafelere, Şapıldak Cafe’ye ve Yeni Eski Cafe Bar’a gittiğini belirtmiştir.

¹²⁸ K21: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi.

“Artık alışkanlık oldu hafta sonu kesin gidiyoruz hafta içi de okul çıkışı en az iki kere gidiyoruz herhalde.” (K,22)¹²⁹

Neo-liberal kentsellik aracılığıyla oluşan yeni mekansal örgütlenme ile birlikte mekanın tüketimi ve sosyal boyutu, öğrencilerin gündelik hayatına yerleşmiştir. Çünkü “sosyal boyut, belirli bir toplumun mekanını örten, kaplayan pratiklerdir ve bu pratikler gündelik yaşam pratikleri içinde ifade bulurlar.” (Lefebvre, 2016b). Bu noktada gündelik gerçeklik, öğrenciler tarafından, “gündelik faaliyetlerini geçen zaman ve değişen mekân içerisinde” (Harvey, 1999:238) oluşturmakta ve yaratmaktadır. Ancak mekan, özel sermaye tarafından tüketim etrafında öğrenciler üzerinden örgütlenmiş mekandır. Bu bağlamda öğrenciler, gündelik gerçekliklerini, faaliyetlerini ve pratiklerini, “tasarlanan mekan” (Lefebvre, 2016b) üzerinden yaratmakta ve sürdürmektedir.

5.2.4. Kamusal Mekan, Özel Mekan ve Sosyal Mekan

Neo-liberal politikalarla birlikte kentlerin tüketim üzerinden finanse edilir hale gelmesi, bu nedenle de kentsel mekanın özel sermaye tarafından artığın soğurulduğu alanlara dönüşmesi beraberinde kolektif mekanların azalmasına, özel mekanların artışına ve var olan kolektif alanların kontrolünün de özel sermayeye bırakılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda mekansal dönüşüm, “1980’li yıllardan itibaren dünyada ve Türkiye’de neo-liberal politikalar aracılığıyla devlet ile özel sermaye arasında biçimlenen yeni ilişkiler doğrultusunda kentsel ve kamusal alanın, halkın sahipliğinden özel sermayenin kontrolüne geçmesi üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum kentsel alanların metalaştırılmasını, piyasalaştırılmasını ve sermaye birikimi mantığı ile özel sermayenin karlılığı üzerinden dönüşmesini beraberinde getirmemektedir. Böylece kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal alanlarının varlığı aşındırılmıştır” (Kurtuluş, 2006). Hal böyle olunca sosyal refah devletinin inşa ettiği ve yeniden ürettiği kolektif alanlardan özel mekanlara kayma ve zamanı orada sermayenin örgütlediği tüketim etrafında değerlendirme söz konusu hale gelmiştir. Bu bağlamda 32 katılımcılardan sadece K17 ve K32 zamanını kamusal alanda değerlendiğini aktarırken, diğer tüm katılımcılar sermayenin öğrenciler üzerinden örgütlediği tüketim mekanlarında, özel mekanlarda zamanlarını değerlendirdiklerini aktarmışlardır:

---

¹²⁹ K22: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, Starbucks’a, Voobee Cafe’ye ve Sevgi Yolu’ndaki barlara gittiğini belirtmiştir.

“Biz daha çok doğacıyız. Yürümeği çok seviyoruz mesela ama tabii gezemiyoruz da çünkü maddi olarak sıkıntılıyız. Cafe falan olarak düşünürsek bütün gün çalışıp kazandığın parayı cafede harcamak var o yüzden çok lüks ve sürekli gittiğimiz bir yer yok açıkçası.” (K,17)¹³⁰

“Parklar çok güzel mesela ben sosyal içici olduğum için seviyorum oraları. Çimenlere yatarak bir şeyler içiyorum.” (K,32)¹³¹

Görüldüğü üzere artık kamusal mekanlar parklara indirgenecek kadar azalmıştır ve bu durum öğrencilerin ifadelerine de yansımıştır. “Esnek talebe” uygun mekanların üretilmesi, öğrenciler üzerinden “özel sermayenin yarattığı ve genişlettiği tüketim mekanları” (Harvey, 2016) ve kentsel mekanın neo-liberal politikalar ile birlikte dönüşümü, öğrencilerin boş zamanı değerlendirme tercihlerini ve tüketim pratiklerini de yaratılan bu özel alanlara kaydırmıştır. Açıktır ki “kentlerde kamusal mekanların ve kamusal kültürün özelleşmesi, kamusal alana görsel bir tüketim nesnesi olarak değer biçen bir kamunun oluşumunu tanımlamaktadır. Kamusal alanın bu yeni görünümü” (Özdemir, 2010) aslında “sermayenin mekanlarını” (Harvey, 2015b) ortaya çıkarır niteliktedir. Bu bağlamda kentsel mekan özel sermayenin yarattığı özel mekanlar etrafında şekillenirken fiziksel mekan ve tüketim bu şekillenme etrafında örgütlenmektedir. Hal böyle olunca öğrenciler, zamanlarını özel sermayenin örgütlediği özel mekanlarda geçirir hale gelmişlerdir.

5.2.5. Finansallaşmış Öğrencinin İmali: PARAnoyak Öğrenci¹³² ve Part-time Öğrenci

Neo-liberal süreçte en basit haliyle devletin mal ve hizmet üretmekten çekilmesi ve bu üretim sürecine özel sektörün çok hızlı bir şekilde dahil edilmesi, kentlerin bir tüketim mekanı olması ile bir araya gelince, kentlerin ekonomik anlamda yeniden üretilmesi sürecine öğrencileri de dahil etmektedir. Hal böyle olunca başka kentlerde üretilen artığın öğrenciler üzerinden kent ekonomisine sürülmesi söz konusudur.

Kent ekonomisine para sokmanın bir başka mekanizması ise “öğrenci kredileri”dir. Tüketim mekanına konformist beklentilerle eklemlenmek isteyen öğrencilerin bu talepleri

¹³⁰ K17: K16'nın ev arkadaşı, 2015 yılından beri Aydın'da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar, KYK'dan kredi alıyor, annesi ve babası fabrikada işçi olarak çalışıyor.

¹³¹ K32: 2013 yılından beri Aydın'da öğrenci, sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, KYK'dan kredi alıyor, annesi ve babası emekli.

¹³² PARAnoyak Öğrenci: Gelişigüzel olmayan bir kurgu ve sistematik düşünce biçimiyle piyasanın ürettiği dinamiklerden kuşkulanan; bağlı olarak hızlı, akışkan bir mantıkla çizgisel olmayan bir şekilde yaşamını düzenleyen öğrenci.

sosyal prestij olarak üretilen kültürel kodların gerçekleşmesi isteğine dayanabilmektedir. Bu durumda öğrenci, kredilerini kullanmanın stratejik mekanizmalarını üretmektedir. Bu noktada öğrenciler alanda kendilerini yeniden üretmek adına kredilerini farklı yollarla kent ekonomisine sokmaktadırlar. Ancak hemen belirtmeli ki bu stratejiler, öğrencilerin sadece konformist bir tutuma kültürel kodlanma ile eklemelenmenin bir sonucu olarak değil aynı zamanda yoksulluğun bir tezahürü olarak da üretilmektedir.

Sosyal refah politikalarına dayalı hizmet üretiminin dönüşmesi ile bireylerin tüketimin yarattığı kültürel kodları gerçekleştirme isteği ve yoksullaşması, öğrencilerin kent ekonomisinde part-time çalışan olarak da dahil olmasını beraberinde getirmektedir. Başka bir anlatımla öğrenci emeği ile üretilen artık da kent ekonomisinde dolaşıma girmektedir.

Açıktır ki kentteki para ekonomisinin bir öznesi olan öğrencilerin, eğitim süreci ikincilleşmektedir. Üstelik genç işsizliğinin %27’yi aştığı Türkiye’de bu noktada üniversite eğitiminin ve üniversitenin işlevinin sorgulanır hale gelmesi söz konusudur. Bu gerçeklikten hareketle bir özne olarak öğrencinin temel tanımının ve temel işlevinin, neo-liberal süreçle birlikte bozularak para ekonomisi üzerinden yeniden üretildiğini ifade etmek mümkündür.

Neo-liberal ideolojinin “öznellik üretimi” (Read, 2012:88) ve beraberinde devletin sosyal alandan çekilmesine bağlı olarak temel hak durumunda olan hizmetleri karşılamanın/karşılayamamanın ‘öznesi olarak’ bireyi ön plana çıkarmaktadır. Bu durum K2’nin ifadelerine şu cümlelerle yansımıştır:

“Aileme çok muhtaç kalıyorum. Artık birey oluyoruz ve topluma faydalı olabilmek için meslek edinmek ve para kazanmak gerekiyor. Tabi biz mezunken de bulamıyoruz. Onun yerine borçlanarak yaşıyoruz. Bence devletin bir politika izlemesi gerekiyor bunun için.” (K,2)¹³³

Günümüzde sermayenin finansallaşması süreci ile birlikte “kamusal kuruluşlar ve şirketler ile bankalar arasındaki ilişkiler finansallaşma üzerinden yeniden düzenlenmiştir. Buna bağlı olarak bankalar, devlet ve kamusal kuruluşlarla yaptıkları anlaşmalarla sürece uyum sağlayarak kendilerini dönüştürmüş ve böylece piyasalardaki işlemlere aracılık yapabilir, komisyonlar ve işlem masraflarından gelir elde edebilir hale gelmişlerdir. Bireyler ve hane halkları da borç alma ve finansal araçların sahipliği ile giderek daha fazla finansal

¹³³ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL, okurken bazen çalışmak zorunda kalıyor, KYK’dan kredi alıyor.

sisteme dahil olmaktadır” (Lapavitsas, 2009). Konut, sağlık, eğitim, gibi temel hak durumunda olan hizmetlerin neo-liberal politikalarla birlikte özel sermayeye devredilmesi beraberinde bu alanlarda bireysel gelirin finansallaşmasının yolunu açmıştır. Bu noktada üniversite şehirlerinde özel sermayenin oluşan hizmet dinamikleri öğrencilerin barınma süreçlerini zorlaştırırken, öğrenciler kredi mekanizmalarına, Kredi ve Yurtlar Kurumu’nun sağladığı kredilere başvurmaktadır. Katılımcılardan K2, K6, K7, K8, K10, K11, K20, K21, K23, K24, K25, K26, K27, K30 ve K32 KYK kredisi aldıklarını belirtmişlerdir:

“Kredi alıyorum. Kredimle gündelik harcamalarımı yapıyorum. Kredi olmasa geçinemezdim.” (K,2)¹³⁴

“Kredi alıyorum. Kredi olmasa çok zorlanırım çünkü kira zaten çok yüksek ve faturalarla birlikte 1000 lirayı buluyor. İlk çıktığım yıl 610 liraydı, bir sonraki yıl 670 oldu şuanda da 725 oldu.” (K,6)¹³⁵

“Kredi alıyorum. Almasam çok zorlanırdım. Ailemin yardımının yanında kredi de alıyorum.” (K,7)¹³⁶

“Kredi alıyorum.” (K,8)¹³⁷

“Kredi alıyordum ama bitti kredi de. Kredi bittiğinde çok zor olmaya başladı hayatım.” (K,10)¹³⁸

“Kredi alıyordum ama bitti. Kredi olmasa çok daha yorardı mesela o zamanlar 2 fatura falan ödüyordum rahatlatıyordu kredi.” (K,11)¹³⁹

“Kredi aldım bitti.” (K,20)¹⁴⁰

“Kredi almıştım bitti şimdi biraz ailem destek oluyor. Son iki üç aydır da çalışmak zorunda kalıyorum.” (K,21)¹⁴¹

“Kredi alıyorum.” (K,23)¹⁴²

---

¹³⁴ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹³⁵ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹³⁶ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹³⁷ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹³⁸ K10: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹³⁹ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁰ K20: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴¹ K21: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci.

“Kredi alıyorum tabi ama yetmiyor ailem de en az ekstra 1000 lira yolluyorlar.”
(K,24)¹⁴³

“Kredi alıyorum. Kredi dışında geri kalanı ailem yolluyor.” (K,25)¹⁴⁴

“2 sene kredi aldım bu sene almıyorum. Ailem gerisini yolluyor.” (K,26)¹⁴⁵

“Kredi alıyorum.” (K,27)¹⁴⁶

“Kredi alıyorum kalanı ailem karşılıyor.” (K,30)¹⁴⁷

“Kredi aldım geri kalana ailem yardımcı oldu.” (K,32)¹⁴⁸

Devletin sağladığı KYK kredileri, öğrenciler tarafından üniversite eğitimleri bittiklerinde kuruma geri ödenmektedir, dolayısıyla öğrenciler üniversiteden borçlu olarak mezun olmaktadır. Bu durum K3, K14 ve K15’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Kredi alıyorum. Bir yandan okurken diğer yandan borçlanıyorum. 20.000 lira borç ile başlayacağız hayata” (K,3)¹⁴⁹

“Şuan Almıyorum ama 2 yıl aldım. Sonra kestim krediyi çünkü mezun olunca hemen iş bulamayacağım ve 20bin lira borçla başlamak zor olacaktı anca garson olup falan ödeyebilirdim o parayı iş bulamazsam. “ (K,14)¹⁵⁰

“Kredi alıyorum geri ödemeli, mezun olunca borçla başlayacağız.” (K,15)¹⁵¹

Diğer yandan “bireysel gelirin finansallaşması hem devredilen hizmetlerin tüketimi kapsamında özel sermayenin sermaye birikiminin hem de hizmetler tüketilirken kullanılan finansal sistem aracılığıyla finansal sektörün büyümesine yol açmaktadır” (Lapavitsas, 2009). Çünkü banka sermayesinin üniversite gibi kurumlar ile yaptıkları anlaşmalar ile birlikte öğrenci kartları, banka kartları ile birleştirilmektedir. Devletin ülke çapında öğrencilere burs ve kredi olarak aktardığı paralar bu kartlar aracılığıyla öğrencilere

---

¹⁴² K23: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴³ K24: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁴ K25: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁵ K26: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁶ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁷ K30: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁸ K32: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁴⁹ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁵⁰ K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁵¹ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci.

aktarılrken, bu noktada “muazzam meblağlar devletten bankalara devredilmektedir” (Lazzarato, 2015). Bu da hem parayı dolaşıma sokma fırsatını bankalara sağlamakta hem de öğrencileri finans sektörünün ayağına götürmektedir. Bu noktada finans sektörü, öğrencilere sunduğu “tüketim kolaylıkları” (Çetiner ve Erdal, 2009) ile “piyasalardaki işlemlere aracılık yaparak, komisyonlar ve işlem masrafları olarak gelir elde etmektedir” (Lapavitsas, 2009). Sosyal refah devletinin çekilmesiyle birlikte temel hak durumunda olan hizmetleri devletin karşılamamasına bağlı olarak finans sektörünün içinde üniversite eğitimlerine başlamak zorunda kalan öğrenciler ise, aldıkları krediler dışında kredi mekanizmalarına başvurmakta, kredi aldıkları banka kartlarında eksilere inerek borçlanmakta ve kredi kartları aracılığıyla borçlanmaktadır. Bu durum K11, K12, K26, K29 ve K32’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Kredi çektim aileme yansıtmasam da. Onları da zora sokmak istemiyorum onlar da ev geçindiriyorlar durumları da belli zaten. Ama ben bankalarla falan çok sıkıntı yaşadım yani. Eksilere indim, kredi çektim.” (K,11)¹⁵²

“Mesela rahat olmalısın ekonomik kaygın olmamalı ama biz aybaşı geldi ne yapacağız diye düşünüyoruz faturamı sen öder misin ben sonra veririm diye arkadaşlarımdan istiyorum. Oradan borç alıyorum krediden eksilere iniyorum 400 500 hep borçlanarak yaşıyorum yani. (K,12)¹⁵³

“Hep kredi kartları kullandım ama ay sonunda borcunu ödedim.” (K,26)¹⁵⁴

“Ben okurken kredi kartı borcu yaptım hep zaten.” (K,29)¹⁵⁵

“Kredi kartları kullandım öğrenciliğim boyunca.” (K,32)¹⁵⁶

Açıktır ki finansallaşmaya dayalı yeni ekonominin işleyebilmesinde ve önündeki engellerin kaldırılmasında hükümetler ve bankalarla yaptıkları anlaşmalar önemli bir rol oynamaktadır. Üniversite şehirlerinde bankalar, “bir sektör olarak tüketimi finanse etmekte olup, bireyleri ve hane halklarını ‘ihtiyaçları’ bağlamında içine çekmektedir” (Lapavitsas, 2009). Bu noktada öğrenciler üzerinden ticaret ve meta üretimi yoluyla özel sermaye kâr

---

¹⁵² K11: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1100tl ödüyor, aylık gideri 2600tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası fabrika işçisi.

¹⁵³ K12: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1200tl ödüyor, 3 kişi yaşıyorlar, babası emekli annesi çalışmıyor, aynı zamanda çalışıyor.

¹⁵⁴ K26: Sadece barınmaya faturalarla birlikte ortalama 850tl ödüyor, babası esnaf, annesi çalışmıyor.

¹⁵⁵ K29: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1000tl ödüyor, babası çiftçi, annesi işçi.

¹⁵⁶ K32: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 800tl ödüyor, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası emekli.

sağlarken diğer yandan bankalar ise üniversiteler ile yaptıkları anlaşmalar sonucu “elde ettikleri kaynaklar ile birikim elde etmektedir” (Arrighi, 1994).

Devlet, bir yandan neo-liberal politikalar ile hizmet sektörünü ve öğrencilerin barınma dinamiklerini özel sermayeye bırakırken öğrenciler, devletin üniversite öğrenimlerini tamamlayabilmeleri için “sağladığı” kredi miktarı ile oluşan barınma dinamikleri K31 in belirttiği gibi karşılayamaz haldedir:

“Kredi alıyorum 500 lira aylık. Kalanı ailem tamamlıyor.” (K,31)¹⁵⁷

Yaratılan “neo-liberal kentsellik ve mekan ekonomisi” (Güzey, 2012), kenti öğrenciler üzerinden finanse ederken ve bu durum barınma dinamiklerini “tüketim örgütlenmesi etrafında dönüştürürken” (Hardt ve Negri, 2001) oluşan barınma dinamikleri karşısında öğrenciler ise kendilerini finanse edebilmek adına çalışmak zorunda kalmaktadır. Hal böyle olunca öğrenciler krediler ve ailelerinin destekleri dışında öğrenim hayatları boyunca farklı geçinme stratejilerine başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu durum farklı işlerde çalışan, part-time işlerde çalışan, günübirlik işlerde çalışan ve yazları çalışmak zorunda kalan öğrencileri ortaya çıkarmıştır:

“Yer yer çalışmak zorunda kalıyorum anket falan yapıyorum denk gelirse.” (K,2)¹⁵⁸

“Çalışmak zorunda kalıyorum. Buldukça giriyorum barlarda çalışıyorum. Bu yılın başında 3 ay part-time çalıştım.” (K,3)¹⁵⁹

“Ekstralara gidiyorum hatta otellerde falan çok çalıştım banket deniyor. Mesela şuanda da hala bir organizasyon şirketinde part-time olarak çalışıyorum ekstra gelir elde edebilmek için. Çalışmak zorundayım yoksa bu ayın sonunu getiremeyeceğim düşüncesi oluşuyor ve ailemi aramak zorunda kalacağımı biliyorum ve onların da ihtiyaçları var ama ben de haklıyım yetiştiremiyorum ne yapacağım? Onlara söylemeden bir şekilde çalışarak o çarkı döndürmeye çalışıyorum.” (K,6)¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ K31: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci.

¹⁵⁸ K2: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675tl, KYK’dan kredi alıyor.

¹⁵⁹ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, kaldığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi bir otelin mutfağında hazırlıkçı, babası ile görüşmüyor.

¹⁶⁰ K6: 2014 Yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 725tl, KYK’dan kredi alıyor, ailesi çiftçi.

“Annem emekli, babam çalışıyor belediyede emeklisini doldurmaya çalışıyor asgari ücretle çalışıyor. 15 yaşında da bir kardeşim var özel okula gidiyor, bana da veremiyorlar o yüzden ben de 3 senedir İngilizce öğretmenliği yapıyorum. Mesela Bahçeşehir Koleji’nde İngilizce öğretmenliği yapıyordum oradan mesela 600 lira alıyordum ayrıca bursum vardı 600 lira da 1200 liranın 800 900 lirası eve gidiyor. Onun haricinde gündelik yaşamım için İngilizce öğretmenliğinin yanında bir barda çalışıyordum günlük 30 liraya 40 liraya. Çünkü eve çok gidiyor evet evde mutluyum tek başımayım ama evin masrafları beni zorluyordu. O yüzden tabiki başka işlerde de çalıştım.” (K,8)¹⁶¹

“Doktoradan önce 5 yıl kadar çalıştım ben Aydın’da hemen hemen her yerde Seyyah Cafe’den tut Şarlo Cafe Bar’a kadar. Jübileyi de Voobee Cafe’de yaptım. O zamanlar lisans bursu ve yüksek lisans bursu da alıyordum KYK’dan yine de çalışmak zorunda kalıyordum ki o zamanlar tek başıma kalmadığım halde geçinmiyordum. “ (K,9)¹⁶²

“Aslında iki yıl öncesine kadar çalışıyordum bir cafede çalışıyordum ayrıca özel ders de veriyordum” (K,10)¹⁶³

“Çoğunlukla çalışıyorum zaten. Ya mesela cafe veya barda çalıştım hep zaten öğrenciler genelde buralarda çalışıyor çünkü akşam çalışmak zorundayız gündüz derslerimiz var. Gündüz ders var akşam 5 6 gibi gitmem gerek o da ya cafe ya da alkollü mekanlar.” (K,11)¹⁶⁴

“Evet oldu ben hint kınası yapıyorum. Onu yaptım çok fazla festivallere falan gidip oralarda yapıp para kazandım.” (K,18)¹⁶⁵

“Geçen sene çalışmak zorunda kaldım. Geçen sene hep çalışırdım hatta çoğu zaman part-time akşam beş gece bire kadar. Şuan bu sene formasyon alıyorum hafta sonu onun

---

¹⁶¹ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 650tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi emekli, babası belediyede çalışıyor.

¹⁶² K9: 2011 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan doktora öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800tl, ailesi para yollamıyor.

¹⁶³ K10: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800tl, KYK’dan kredi almış ancak bitmiş, abisi emlakçılık yapıyor, para kazandığı zamanlarda K10’a destek olabiliyor.

¹⁶⁴ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800tl, KYK’dan kredi alıyormuş ancak bitmiş, annesi ve babası fabrikada işçi.

¹⁶⁵ K18: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konuta aylık kira bedeli 725tl, anneannesi ve dedesi destek oluyor.

dersleri var alttan derslerim var son senemin dersleri var artık vaktim yok iki gün denedim çalışmayı yapamadım bıraktım.” (K,12)¹⁶⁶

“Geçen yıl çalıştım evet Rosso Cafe vardı orada çalışmıştım part-time olarak. Ders çıkışı gidiyordum kapanana kadar falan orada kalıyordum. (K,24)¹⁶⁷

“Ufak bir süre emlakçıda part-time çalıştım.” (K,29)¹⁶⁸

“Tabi canım 5 gündür mesela gündelik işte çalışıyorum ben ay sonunu getiremeyeceğim için. 5 gün çalışmama rağmen 150 liram var dediğim gibi mecbur kalıyor insan. Boş vakitleri değerlendirmek istiyor insan sıkılıyor öğrenci olduğumuz için. Değerlendirmek için de para lazım maddiyat gerekli.” (K,15)¹⁶⁹

“Evet tabi zaten çalışıyoruz da. Forumun arkasında Almira Otel var orada çalışıyoruz gündelik olarak çağırıyorlar bizi gündelik olarak gidiyoruz. Hafta sonu falan gidiyoruz onun dışında marketlerde falan da çalıştım 1. Sınıftan beri çalışıyoruz yurttan kalırken de böyleydi. Ailemiz yurt parasını yolluyordu biz kredi parası üzerine bir de çalışıyorduk.” (K,16)¹⁷⁰

“Çilek toplamaya gitmiştik günübürlük. Zorlanırsak tekrar gitmeyi düşünüyoruz. Paraya ihtiyacım varsa ve ailemden isteyemeyecesem giderim muhtemelen.” (K,30)¹⁷¹

“Çilek toplamaya gittim günübürlük. Zorlanırsam yine giderim. Ben mesela gitmeyi düşündüm de geçenlerde ama derslerimiz çok yoğun olduğu için gidemedim. Yorucu olacak çünkü. Kısmi zamanlı iş başvurusunda bulunduk üniversiteye ama çıkmadı. Bütün hafta boyunca derslerimiz çok ağır.” (K,31)¹⁷²

---

¹⁶⁶ K12: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950tl. 1+1 konutta 3 kişi yaşıyorlar. Babası emekli, annesi çalışmıyor.

¹⁶⁷ K24: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 530tl, KYK’dan kredi alıyor, babası belediye işçisi, annesi çalışmıyor.

¹⁶⁸ K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750tl, babası çiftçi, annesi işçi.

¹⁶⁹ K15: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 750tl, iki kişi yaşıyorlar, KYK’dan kredi alıyor, babası emekli, annesi çalışmıyor.

¹⁷⁰ K16: K17 ile ev arkadaşı, 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850tl, 1+1 konutta İki kişi yaşıyorlar, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası fabrikada işçi.

¹⁷¹ K30: K31’in ev arkadaşı, iki kişi kaldıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 805tl, KYK’dan kredi alıyor, babası esnaf, annesi çalışmıyor.

¹⁷² K31: K30 ile ev arkadaşı, iki kişi kaldıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 805tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi güzellik uzmanı, babası şoför.

“Yazları çalıştım para çıkarabilmek için.” (K,27)¹⁷³

“Yazın çalışmıştım gündelik işlerde paralı gelebilmek için ama bitti tabi. Yine düşünüyorum çalışmayı şuanda da.” (K,28)¹⁷⁴

Üniversite şehrinde öğrenciler üzerinden kent ekonomisi finanse edilirken, aynı zamanda öğrenciler özel sermaye tarafından ucuz iş gücü olarak da kullanılmaktadır. Öğrenciler bir yandan özel sermayenin yarattığı koşullar nedeniyle çalışmak zorunda kalırken diğer yandan bu zorunda olma durumu özel sermaye tarafından fırsata çevrilmektedir. Bu durum K11’in ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Buradaki cafelerde de çalışsan bile emeğinin karşılığını da alamıyorsun günlük sigara paranı verip gönderiyor. Bir uzmanlık alanım da yok eğitimini alıyorum şuan zaten o nedenle ancak buralarda çalışıyorum. Çalışmak da zorundayım başka çarem yok.” (K,11)¹⁷⁵

Diğer yandan üniversite öğrenimlerini tamamlamak için geldikleri üniversite şehrinde devletin hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak oluşan koşullarda öğrenim hayatlarını sürdürebilmek için çalışmak zorunda kaldığını belirten katılımcılardan K2, K6, K8, K10, K11, K15, K16, K17, K24 ve K29 çalışmak zorunda kaldıkları sürecin öğrenim hayatlarını etkilediğini aktarmışlardır:

“Zaten okulla beraber aşırı zor oluyor çalışmak o yüzden çok fazla da yapamıyorum çünkü derslerimi etkiliyor.” (K,2)¹⁷⁶

“Mesela şöyle bir örnek vereyim bizim burada Anemon Otel vardı şuan kapandı ama geçen sene oldu bu olay. Akşam yemekli bir organizasyon vardı ben de orada çalışmak zorundaydım sonuç itibariyle gelir elde etmek için gitmek zorundaydım. Ben akşam çalıştım orada ve sabah 5te eve geldim, yattım kalktım 9da sınava geldim ve sınavımdan kaldım. İşte dersimden taviz verdim ama çalışmak da zorundaydım. “ (K,6)¹⁷⁷

“Ya bunu aileme yansıtmadım ama çok etkiledi. Okuldan sonra part-time öğretmenlik yapmaya gidiyorum oradan çıkıyorum bara gidiyorum oradan 1’de 2’de

---

¹⁷³ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 820tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi özel sektörde çalışıyor.

¹⁷⁴ K28: 1 yıldır Aydın’da öğrenci, babası fabrikada işçi, annesi çalışmıyor.

¹⁷⁵ K11: Sadece barınmaya faturalarla birlikte 1100tl ödüyor, aylık gideri 2600tl, KYK’dan kredi alıyor, annesi ve babası fabrika işçisi.

¹⁷⁶ K2: Arada anket yapıyor.

¹⁷⁷ K6: Otelde banket olarak çalışıyor, ekstralara gidiyor.

çıkıyorum gece ders çalışmaya fırsatım dahi olmuyor. O yüzden benim 1. 2. ve 3. Sınıfta derslerim çok kötüydü. Her şeyi tek başıma yapıyorum 1+1 evde yurda çıkmalı mıydım diye de düşünüyorum o yüzden. 1+1de de yalnız kalmak da istiyorum çünkü kendi alanım kendi dağınıklığım kendi temizliğim ya da başkasıyla olsa sorun olmayacak bir alan istedim. Ama mesela arkadaşlarımı sürekli davet ederdim 3 4 kişi ama en azından benim evimdi.” (K,8)¹⁷⁸

“Çok yoğun oluyordu kendi derslerime odaklanamıyordum o yüzden sadece özel ders vermeye devam ettim cafede çalışmayı bıraktım. Özel ders bu yıl da veremiyorum çünkü derslerimle birlikte yine çok yoruyor hem kendi derslerim hem birine ders çalıştırmak zihnimi çok yoruyordu. Bu yıl özel ders vermeden kendi derslerime odaklanıyorum.” (K,10)¹⁷⁹

“Çalışmak derslerimi çok etkiledi. Mesela Eskişehirle birlikte üniversitemin 8. Yılı bu yüzden uzadı bu kadar. Götürebilenler vardır mutlaka birlikte ama ben götüremedim. Gece işten 2de çıkıyorsun yemek yedin uyudun en az 4 oluyor. Sabah 8de ders var sınav var nasıl kalkacaksın ki? Hadi bir kalktın iki kalktın bir hafta kalktın diğer hafta vücut artık kalkmıyor. Bir bakıyorsun gündüz bir iki olmuş saat uyanmış oluyorsun sabahki ders gitti.” (K,11)¹⁸⁰

“İkisi bir arada gitmez zaten ben mesela sınav haftası olduğu için şuan çalışmıyorum. Çünkü zaten burada bulunma sebebim sınavlarım derslerim yani. Önceliğim okulu bitirmek en kötü borca giriyorum ama çalışmıyorum böyle dönemlerde ama sınavım olmasa çalışmaya devam ederdim 5 gün çalışıp bırakmazdım. Ki böyle çok insan var gece çalışsan ya da sabah çalışıp derse sınava giden.” (K,15)¹⁸¹

“Öğrenim hayatımızı çok etkilemesine izin vermiyoruz çünkü boş günümüz var haftaiçi ve hafta sonları gitmeye çalışıyoruz ama mesela dün çalıştık çalışmak zorunda kaldık ve ödevimiz olmasa gelmezdik belki de dersi kaçırdık yorgunduk çünkü ama ödevle uğraştık bir de üstüne çok fazla yorulduk böyle etkileri olabiliyor. Kendimize de vakit ayıramıyoruz çalışmaktan tabi. Gezmeye gerçi para yetmiyor ama. O kadar çok plan kuruyoruz ama para kalmıyor yani.” (K,16)¹⁸²

---

¹⁷⁸ K8: Part-time olarak İngilizce öğretmenliği yapıyor, arada barlarda çalışıyor.

¹⁷⁹ K10: Bir cafede çalışmış ve özel ders vermiş.

¹⁸⁰ K11: Cafelerde ve barlarda part-time olarak çalışıyor.

¹⁸¹ K15: Gündelik işlerde çalışıyor.

¹⁸² K16: K17'nin ev arkadaşı, gündelik olarak otellerde çalışıyor.

“Beni yoruyor. Hem psikolojik olarak hem dersler açısından. Mesela ben arkadaşımından daha çok çalışmak zorunda kalıyorum bana kalsa ben de çalışmadan sadece okumak isterim. Gezmeye özel hayata hiç zaman ayıramıyorum. Eğitim de olmalı eğlence de olmalı öğrencilikte sinema 25tl mesela yani. Sadece okul saati olarak düşünmüyorum eğitimi de. Ayrıca ödev yapacak zamanımız da kalmıyor mesela yetiştiremiyorum. Bir veriye ihtiyacım vardı zamanım yoktu ve bulamadım ödevimi geciktirdim mesela. Öğrenemeyecek hale geliyoruz artık 4te bitiyor mesela ki 2de bitse bile eve git yat 4ü buluyor gece ve eğitim hayatını etkilemediğini söylesek de 9daki derse yetişebilsek de yani sonuçta ne kadar odaklanabiliriz ki o derse gidebilsek uyanabilsek dahi.” (K,17)¹⁸³

“Evet mesela iki tane alttan dersim kaldı. Erken derslere kalkamadım hep ve o yorgunluğu kaldıramıyordum çok çabuk hastalanan birisiyim zaten o yüzden böyle oldu.” (K,24)¹⁸⁴

“Derslerimi baya etkiledi, notlarımı düşürdü emlakçıda çalışmak, derslere gidemedim ikinci öğretimim.” (K,29)¹⁸⁵

Açıktır ki öğrenciler borçlandırma mekanizmaları olan krediler ve kredi kartları ile tüketen gücü olmasa dahi tüketebilecek hale getirilmiştir. Nitekim bu tüketim döngüsünün oluşmasında ve yaratılmasında, öğrencilerin barınma süreçlerinin dönüşen ekonomi politikaları ile birlikte değişime uğraması önemli bir faktördür. Bu durum “kamu-özel ortaklığında” (Harvey, 2015b:427) yaratılırken diğer yandan devletin izlediği politikalarla bağlantılı olarak “özel sermayenin ve finans kuruluşlarının bu politikalar aracılığıyla yeniden yapılanışı” (Castells, 2008) ile ortaya çıkan koşullarda öğrencilerin barınabilmesinin yolu, yine kamunun ve bankaların sunduğu kredi mekanizmalarından geçirilmektedir. Çünkü “özel sermaye, sınırlamalar yaşamamak adına hane halklarına ve bireylere sunduğu mal ve hizmetlerin tüketimini, borçlandırma kapsamında gelirlerden bağımsız olarak arttırmaktadır. Böylece reel sektörler için talep sorununun oluşması ve kâr oranının azalması sorununun oluşması ertelenmektedir. Erteleme, hane halkları aşırı borçlandırılarak gerçekleştirilmektedir. Böylece finans artık-değerin yaratıldığı değil, özel sermaye ve finans kuruluşları arasında paylaşıldığı bir sektör olarak” (Boratav, 2009) öğrencilerin barınma koşullarını yeniden üretirken, yaratılan dinamikler, öğrencilerin hayatlarını ikame ettirebilmeleri adına farklı stratejilere başvurmalarını beraberinde getirmiştir. Finans sektörü

¹⁸³ K17: K16'nın ev arkadaşı, gündelik olarak otellerde çalışıyor.

¹⁸⁴ K24: Bir cafede bir yıl boyunca part-time olarak çalışmış.

¹⁸⁵ K29: Kısa bir süre emlakçıda part-time olarak çalışmış.

ve özel sermaye ile olan ortaklığının devlet aracılığıyla yükselişi öğrencileri de finansallaştırırken bu durum beraberinde “borç ve metalaşmanın aşırı büyümesini” (McNally, 2011) beraberinde getirmektedir. Hal böyle olunca yaratılan koşullar, borçlu öğrencileri, günübirlik çalışan öğrencileri, part-time öğrencileri, PARAnoyak öğrencileri ortaya çıkarmaktadır.

5.2.6. Öğrenci Pratikleri ve Mekan: Yaşanan Mekan ve Algılanan Mekan, Kavranan (Tasavvur Edilen) Mekan ve Soyut Mekan

Günümüzde neo-liberal politikalar, neo-liberal ideolojinin kentlerde yarattığı etkiyi analiz edebilmek için gerekli olan “kavramsal ve somut araçları görünmezleştirmektedir” (Ergur, 2008). Bu noktada “binaların inşasından yatırımların paylaşımına ve bütün gezegen üzerinde işbölümüne dek uzanan mekansal pratik, barınma gibi sorunlarda sermayelerin ve kapitalizmin etkisini” (Lefebvre, 2016b) görünmezleştirmektedir. Hal böyle olunca üniversite şehri bağlamında ve Aydın özelinde barınma sorununu yaratan, mekansal pratikleri ve sosyal alanı yeniden örgütleyen kapitalizmin yeniden yapılanma süreci muğlaklaşmaktadır. Bu bağlamda “finansallaşma ve neo-liberal politikalar üzerinden okunabilecek olan devlet ve yerel yönetimlerin tüketim üzerinden kentleri finanse edebilmek adına geliştirdikleri” (Güzey, 2012) politikalar “kentleri paranın piyasaya çıktığı alanlar olarak” (Castells, 2008) ortaya çıkarmaktadır. Bu durum K4, K9, K10, K12, K20, K21, K26, K27, K29 ve K32’nin ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Bence Aydın küçük bir şehir ve öğrenci burada çok fazla kendi nüfusundan daha fazla ve öğrenci burada yaşamak zorunda olurken ve mecbur olduğumuz için bizi kullanıyorlar. 1+1 olmayan evleri öğrenciye de vermiyorlar genelde. Aşırı ses olduğu ve öğrenciler düzgün kullanmadığı için muhtemelen. Ama ben yurttan zaten kalabalık olduğu için insanlarla yaşamak zorunda olduğum için ayrıldım ve eve çıktım.” (K,4)¹⁸⁶

“Bu 1+1lerin sahipleri Aydın’lı ve Aydın’ın insanı öğrencilerle birlikte parayı çok sevdiler. Mesela bu adamın belki 10 tane evi var, benim binamda 3 tane var hep öğrenciler kalıyor özellikle kız öğrenci almak istiyor. Bir katında da kendisi yaşıyor. Ayrıca apart şeklinde 1+1 apartmanı da var muhtemelen arsayı falan sattı arsası vardı. Bundan önce beş para etmez evler vardı Aydın’da ama öğrencilerle birlikte talep arttı 1+1 evler yaptılar ve

---

¹⁸⁶ K4: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL, konut Zafer Mahallesi’nde, aylık 2000 TL gideri var.

hepsi çok pahalı yeni bina. Bu kadar öğrenciyi sığdıracak yer kalmadı kyk da yok yeterli zaten.” (K,9)¹⁸⁷

“Öğrencilerden kazanıyorlar öğrenci nasıl olsa şu kadar para alıyor karşılar diye düşünüyorlar.” (K,10)¹⁸⁸

“Aydınlılar öğrenciyi yatırım olarak görüyorlar para olarak. İnsanlar girecek bana para girecek. Ki zorundasın da mahkumsun buralarda kalmaya sokakta yatamazsın. Bunu da iyi değerlendiriyorlar yani.” (K,12)¹⁸⁹

“Öğrenci kalabalıklaşınca fiyatları arttırıyorlar.” (K,20)¹⁹⁰

“Bence ev sahipleri öğrencileri yolmaya çalışıyor yani.” (K,21)¹⁹¹

“Öğrencilerin fazla olmasıyla alakalı öğrencileri sömürüyorlar verdiğimiz paraları hak etmiyor zaten o evler. Ben mesela mecburiyetten kalıyorum.” (K,26)¹⁹²

“Eşyalı olduğu için biraz o yükseltiyor bir de öğrencileri sömürüyorlar yani mesela benim yaşadığım yerde bu kadar paraya belki de daha az paraya daha fazla odalı ev tutabilirsiniz.” (K,27)¹⁹³

“İnsanlar kolay para kazanmayı sevmişler bu şehirde öğrenciler üzerinden, daha az maliyetle daha çok ev yapıp 1+1. Marjinal faydayı çoğaltmak istemişler.” (K,29)¹⁹⁴

“Sanırım öğrencileri biraz canlı para olarak görmeleriyle alakalı. Aydın’ın çok zengin insanları var yani öğrenciler sayesinde ama çok gereksiz evlere çok yüksek fiyatlar istiyorlar yani. (K,32)¹⁹⁵

---

¹⁸⁷ K9: 2011 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan doktora öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL, konut Orta Mahalle’de, aylık 2500 TL gideri var.

¹⁸⁸ K10: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 2000 TL.

¹⁸⁹ K12: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL, 3kişi yaşıyorlar, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 2000 TL’yi buluyor.

¹⁹⁰ K20: 2012 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 500 TL, iki kişi yaşıyorlar, konut Zafer Mahallesi’nde, 1+1 konutu arkadaşıyla kelepir bulduğunu, bu nedenle şanslı olduğunu belirtmiştir.

¹⁹¹ K21: Sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 1000 TL ödüyor, iki kişi yaşıyorlar, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 1300 TL.

¹⁹² K26: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri ilk geldiğinde 1300 TL’yi bulurken, şuan bir hayli aştığını belirtmiştir.

¹⁹³ K27: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı konutun aylık kira bedeli 820 TL, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 2000 TL’yi buluyor.

¹⁹⁴ K29: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 2000 TL’yi geçiyor.

Diğer yandan kentleri finanse edebilmek adına “kamu özel ortaklığında” (Harvey, 2015b:427) “her kente bir üniversite” (Erilli, 2018:1) politikası, hem K22, K24 ve K30’un belirttiği gibi üniversite çevresine “yapay bir değer” (Engels, 2013) kazandırırken;

“Kesinlikle rant bence çünkü biliyorlar üniversiteye yakın yerlerin değerli olduğunu. Ya da eşyalı ev tutmaya mecbur olduğunu öğrencilerin biliyorlar. Daimi kalıcı olmadıklarını, mezun olduklarında gideceklerini biliyorlar. Mecburiyetlerini biliyorlar öğrencilerin, acilen ev tutmaları gerektiğini, evsiz kalmamaları gerektiğini. (K,22)¹⁹⁶

“Çok fazla bir yer görmediğim için bir şey diyemiyorum ama merkezi yerler olduğu için sanırım ve öğrenciye sanki bilerek arttırıyorlarmış gibi geliyor bana.” (K,24)¹⁹⁷

“Yer çok değerli. Üniversiteye yakın o yüzden sanırım.” (K,30)¹⁹⁸

Oluşan barınma koşulları ve barınma sorununun kaynağını da görünmez hale getirmektedir. Bu noktada öğrenciler “üretim ilişkilerine, bunların dayattığı ‘düzene’ ve dolayısıyla, bilgilere, işaretlere, kodlara, ‘cephesel’ ilişkilere bağlı mekan temsillerini deneyimlemektedir. Hal böyle olunca gündelik hayat, üretim tarzının aktörleri tarafından yaratılan ihtiyaçlar üzerinden “sosyal olarak inşa edilmekte olup tüketimin temelini oluşturmaktadır” (Ferguson, 1992). Öğrenciler de sosyal alanın kurumsallaştığı ve “diğerinin varoluşuna katılarak” (Berger ve Luckmann, 2006:225) kentsel mekandaki gerçeklik ile mekansal pratikler üretilmektedir. Çünkü her üretim tarzı kendi mekanını üretirken aynı zamanda üretilen mekan üzerinden pratikler de üretilmektedir. Bu da mekan temsillerini; tasarlanan mekanı, yani zihinsel olanı ortaya çıkarmaktadır” (Lefebvre, 2016b). Başka bir deyişle mekan, devlet ve özel sermaye aracılığıyla üniversite şehri bağlamında tasarlanmaktadır. Dolayısıyla zihinsel alanı içermektedir. Çünkü kapitalist üretim biçiminde “mesken konut, deyim yerindeyse ‘habitat’, mimariyi ilgilendirmektedir. Şehir, kent mekanı, bir uzmanlığa bağlıdır: şehircilik. Daha geniş mekan olan toprak (bölgesel, ulusal, kıtasal, dünyasal toprak) ise, planlamacıların, ekonomistlerin yetki alanına bağlıdır. Dolayısıyla, bu ‘uzmanlıklar’ iç içe girmiş bir şekilde, ayrıcalıklı bir failin, siyasal olanın

---

¹⁹⁵ K32: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, sadece barınmaya faturalarla birlikte aylık 800 TL ödüyor, konut Orta Mahalle’de, aylık gideri 2000-2100 TL’yi buluyor.

¹⁹⁶ K22: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 950 TL, konut Orta Mahalle’de.

¹⁹⁷ K24: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 530 TL, konut Zafer Mahallesi’nde.

¹⁹⁸ K30: K31 ile ev arkadaşı, 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, iki kişi kaldıkları 1+1 konutun aylık kira bedeli 805 TL, konut Orta Mahalle’de.

sultası altında çalışmaktadırlar” (Lefebvre, 2016b:42,43). Bu durum K1, K3, K13 ve K14’ün ifadelerine şu şekilde yansımıştır:

“Ev sahiplerinin en çok söyledikleri şey evlerinin yeni olduğu, yeni bir evi daha az fiyata vermek istemiyorlar. Onları da anlıyorum. Yeni almış oluyorlar evi ve bu zararlarını bir şekilde karşılamak istiyorlar. “ (K,1)¹⁹⁹

“Aslında bu ev sahibim insafli çıktı kirayı da düşürdü tutarken ama genelde 1+1 rahatına düşkün insanlar veya geçimsiz insanlar için olduğu için öyle insanlar tercih ediyor benim gibi. Madem bu kadar rahatına düşkün ve tek başına yaşamak tek seçeneği o zaman bu paraya tutsun biz de onu kazıklayalım gibi bir düşünce var bence. “ (K,3)²⁰⁰

“Son zamanlarda -ben de inşaat okuyorum bu arada- enflasyondan dolayı biraz insanlar zorluk çekiyor. Zaten artık kimse ev de alamıyor ve kiraya yöneliyor. Kiralar da yüksek oluyor. Mesela geçen sene 1000 iken kira bu sene 1200 lira oluyor.” (K,13)²⁰¹

“Karaborsa bence şimdi örnek veriyorum ticaret usulü nasıl soğan 5-6 lirayı bulduğunda yine de almak zorunda kalıyoruz kiralar da öyle piyasa böyle istersen kalma diyorlar. Standart en az 700 den başlıyor öyle kabul görüyor. İlk geldiğim yıl mesela 400e, 450ye insanlar eve çıkmazdı pahalı gelirdi. Şimdi gidiyorsun 1+1i 650ye bulursan kapış kapış gidiyor koşuyorsun.” (K,14)²⁰²

Bu noktada mekan “algılanan, görülen, hissedilen bir ‘alan’dan ibaret değildir. Önce ‘fiziksel alan’, gelir ancak fiziksel alanın ardından, fiziksel alanı yaratan ‘mantığın’ ve biçimsel soyutlamanın da dahil olduğu ‘zihinsel alan’ gelmektedir. Fiziksel ve zihinsel alanın ardından ise ‘toplumsal alan’ gelmektedir. Toplumsal alan, toplumsal pratik mekanını, hissedilir fenomenlerin işgal ettiği mekanı, proje ve yansımaları, sembolleri ve ütopyaları, yani hem fiziksel hem de zihinsel alanı kapsamaktadır ve bu alanlar üzerinden üretilen pratikler aracılığıyla ortaya çıkmaktadır” (Lefebvre, 2016b). Bu da “kentte yaşayanların bilincini arzuların, sembolik okumaların ve algıların içinden çıktığı deneyim ortamının etkisi altında oluşturmakta ve inşa etmektedir” (Harvey, 2015b).

¹⁹⁹ K1: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, şuan yüksek lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 675 TL, konutu 2014 yılında 0 daire olarak kiralamış.

²⁰⁰ K3: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, konutu 2019 yılında kiralamış.

²⁰¹ K13: 2016 yılından beri Aydın’da öğrenci, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 750 TL.

²⁰² K14: 2014 yılından beri Aydın’da öğrenci, lisans öğrencisi, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 700 TL, iki kişi 1+1 konutta yaşıyorlar, konutu 2018 yılında kiralamış.

Diğer yandan, “üretim ilişkilerinin temsilleri, mekânın içinde gerçekleşir ve mekân bunların temsillerini binalarda, anıtlarda, sanat eserlerinde içerir. Öncelikle mekansal pratik, üretimi ve yeniden-üretimi, nispi bir bağlılık içinde sürekliliği sağlayan her toplumsal oluşuma has özgül yerleri ve mekansal kümeleri kapsamaktadır” (Lefebvre, 2016b:63). Buna bağlı olarak pratikler, öğrencilerin gündelik hayatına yerleşirken diğer yandan bu noktada fiziksel olan mekân, bu bağlılık üzerinden, “toplumsal mekân ve herhangi bir toplumun her üyesinin mekânıyla ilişkisi açısından, hem belli bir yeterliği hem de belli bir performansı gerektirmektedir” (Lefebvre, 2016b). ‘Performans’ ve ‘yeterlilik’, devletin sosyal alandan ve hizmet üretmekten çekilmesine bağlı olarak öğrencilerin yaratılan mekân örgütlenmesine katılımıyla gerçekleştirilmektedir. K8, K11, K7 ve K16’nın belirttiği gibi devletin hizmet üretmekten çekilmesi, özel sermayenin ve neo-kapitalizmin ve beraberinde oluşan neo-liberal kentselliğin yarattığı mekân ekonomisi ile karşı karşıya bırakılmaktadır:

“Mantıklı olanın Aydın gibi bir şehirde öğrenci dolu bir şehirde iki tane devlet yurdu değil de atıyorum on, on iki tane devlet yurdunun olması lazım ama artık bu yurtlar konutlar tekele geçti bence devletin politikası bu öğrencinin gittiği her yer özel. Özel de canımıza okuyor. Ha bu arada devlet yurtlarında da gerçekten ihtiyacı olanların kaldığını düşünmüyorum çok fazla torpil dönüyor. Ben kykda kalan izmirden gelen bir sürü evi arabası varlığı olan insanlar biliyorum. Yani buradaki kyknın erkek yurduna arabasıyla gelen insanlar biliyorum.” (K,8)²⁰³

“Normalde öğrenciyi devletin okutması gerekiyor nerede yatacağız trafoda mı yatacağız? Üniversiteyi yapmakla bitmiyor. Gelen öğrencilerin hepsi Aydınlı mı? %95i belki dışarıdan geliyor. Sen bunlara yurt yapmazsan onlara imkanlar sunmazsan geçinmek adına öğrenci sürekli dersleri yerine bu ayki kirayı nasıl halledeceğini düşünür. Okumak için geliyor ama yaşam mücadelesine geliyor öğrenci.” (K,11)²⁰⁴

“Bence tepki gösterilmiyor mesela bu yüksek fiyatlara. Herkes her şeyi kabullenmiş gibi. Tepki gösterilmezse ev sahibi kafasına göre arttırır. Kim daha çok para kazanmak istemez ki? Mesela enflasyon artıyor her şey artıyor ama bize gelen para artmıyor aynı. Evin

---

²⁰³ K8: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, KYK yurtlarına başvurmuş ancak çıkmamış, 2013 yılında özel yurta iki kişilik odalarda aylık 700 TL’ye kalmış, daha sonra aylık kira bedeli 550 TL olan 1+1 konuta geçmiş. Ev sahibinin ailesinin arkadaşı olduğunu, bu nedenle indirim yaptığını aktarmıştır.

²⁰⁴ K11: 2013 yılından beri Aydın’da öğrenci, geldiği yıl KYK’ya başvurmuş ancak çıkmamış, yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 800 TL.

kirası artıyor ama bize gelen para artmıyor bunu durdurması lazım devletin bir şey yapması lazım. “ (K,7)²⁰⁵

“Şuan zaten devlet elini her şeyden çekiyor her şeyi özel sektöre devrediyor politikalarla birlikte. Olan hizmet devlet yurtları zaten sınırlı orada da insanlar rahat edemiyor, etmek zorunda olanlar da sıra bekliyor zaten.” (K,16)²⁰⁶

Açıktır ki sosyal alandan çekilerek devlet, araştırma özelinde özel sermayenin öğrencilerin hizmet koşullarını şekillendirmesinde ve toplumsal alanı biçimlendirmesinde önemli bir yol oynamaktadır. Bu durumu göz ardı etmek toplumsal alanın yeni görünümünün ortaya çıkmasındaki siyasal olanı göz ardı etmektir. Bu bağlamda siyasal olan; mekanı tasarlayan ve örgütleyen devlet ve bu mekanda at koşturan mevcut üretim tarzının yatırımcıdır. Diğer yandan ekonomi politikalarındaki dönüşüm ve neo-liberal politikalar sadece üretim ve tüketim ilişkilerini dönüştürmekle kalmayıp “aynı zamanda sosyal alanı da etkilemektedir” (Tekin, 2014). Bu noktada “tüm gerçekliğiyle gündelik hayat, mekan aracılığıyla sembollerini inşa edilmiş olan bir sosyallik üzerinden düzenlenir hale gelmiştir” (Lefebvre, 2016a). Bu bağlamda da “mekan temsillerinin pratik bir kapsamı olduğu, etkin bilgi ve ideolojilerin izi olan mekansal dokuların içine bunları dönüştürerek katıldıkları söylenebilir. Tek başına herhangi bir ‘gayri menkulün’ inşası olarak değil, mekansal bir bağlama dahil olan bir proje ve bir doku olarak tasarlanmış yapımlar olarak mekanı üretmek ve şekillendirmek açısından etkisi olmaktadır (Lefebvre, 2016b). Bu da araştırma bağlamında soyut mekan ve tüketim üzerinden okunabilecek olan üniversiteler ve üniversite şehirlerinde mekânın öğrenciler üzerinden üretilmesi/örgütlenmesidir.

Bu anlamda kentler gücün, iktidarın, toplumsal ve ekonomik sistemlerin yansıtıldığı mekandır. Hal böyle olunca “evler, okullar, ulaşım hizmetleri ve boş zaman faaliyetleri insanların –Aydın özelinde öğrencilerin- günümüz sanayisinin ürünlerini tüketme yollarıdır (Castells, 2017). Aslında tüm işleyiş yeni yurtları ile, yeni konutları ile, yeni alışveriş alanları ile ‘öğrencilerin mekanı’nı ortaya çıkarmaktadır ki bunun en tipik örneği belki de son beş yıla damgasını vurur nitelikte Aydın Orta Mahalledir. Dolayısıyla kentsel mekanda, (Lefebvre, 2016b)’ün “sermayenin devreleri” olarak tanımladığı ve sermayenin “ikincil

---

²⁰⁵ K7: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, KYK’dan kredi alıyor, yaşadığı 1+1 konutun kira bedeli 600 TL, 1+1 konutta iki kişi yaşıyorlar.

²⁰⁶ K16: 2015 yılından beri Aydın’da öğrenci, KYK’ya başvurmuş ancak çıkmamış, 2015 yılında özel yurttaki 2 kişilik odada 750 TL’ye kalmış, şuan yaşadığı 1+1 konutun aylık kira bedeli 850 TL, 1+1 konutta 2 kişi yaşıyorlar.

devresi olarak” adlandırdığı gayrimenkul yatırım sermayesi üzerinden, hem sermaye hem üretim ve tüketim ilişkileri hem de mekanın kendisi yeniden şekillendirilmektedir. Bu noktada “finansal düzenlemelerle birlikte bankalar ve sigorta şirketleri gibi inşaat projelerine para bağlayan büyük şirketler, sürece dahil olup, evler inşa ederek, yeşil alanlar planlayarak kent yaşamının bir çok yönünü doğrudan belirlemektedirler” (Castells, 2017). Aslında bu anlamda “mekan, ‘soyut mekan’dır. Başka bir anlatımla mekan, devlet ve yatırımcıların kar için dikkate aldıkları mekandır. Dolayısıyla mevcut üretim tarzının mekanıdır” (Lefebvre, 2016b).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayileşmenin ve fabrikaların modern kentsel mekan üzerindeki dönüştürücü etkisinin bir benzerini, sanayisizleşme sürecinde, üniversite kentleri ve kentsel mekan üzerinde görmek mümkündür. Bu bağlamda Aydın'da konut piyasası, “yapay bir değer” (Engels, 2013) üzerinden yükselmektedir. Yapının gereksinimleri karşılamadığı durumda “alt yapı sorumlulukları hükümetler ve yerel yönetimler tarafından üstlenilirken, ortak tüketim araçları” (Castells, 2008) ve yapı, sermaye tarafından yönlendirilir hale gelmiştir. Mevcut konutlara ek olarak sermaye, üniversite şehri bağlamında bu piyasaya uygun konutlar, yurtlar ve apartlar dizayn etmiştir. Bulgularda da görüldüğü üzere yoğunlukla Orta Mahalle ve Zafer Mahallesi olmak üzere Aydın'da kentsel mekan, devletin ve yerel yönetimlerin belirlediği üniversite şehri “alt hedefi doğrultusunda yaratılan imaj üzerinden yatırım alanları olarak ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda günümüzde yaygın olan kentsel dönüşüm projeleri ile özel sermayeye hareket alanları yaratılarak bu alt hedefe hizmet edilmiştir” (Çetintahra, 2011). Açık ki Türkiye’de Aydın özelinde mekanın dönüşümü “bir soylulaştırma biçimi olarak öğrencileştirme” (Smith, 2005) üzerinden okunacaksa, bulguların da gösterdiği üzere dönüşümün öznesi öğrenciler değil, “kamu-özel ortaklığıdır” (Harvey, 2015b:427).

Açık ki günümüzde kentlerin tüketime ve finansa endeksli hale gelmeleri ile birlikte “kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve kamu harcamalarının sosyal alanlar dışında harcanmaları” (Perrons, 2004:8) temel hak durumunda olan haklardan barınma hakkını da dışarıda bırakmıştır. Bu noktada serbestleştirme veya piyasalaştırma uygulamalarına gidilmesi, üniversite eğitimi almaya hak kazanan öğrenci sayısına paralel, öğrenciler için devlet yurdu yapılamamasını beraberinde getirmiştir. Hal böyle olunca temel ihtiyaçlardan biri olan barınma ihtiyacının karşılanmasında özel sektör ya da inşaat sermayesi devreye girmiştir.

Günümüzde kentler üretebiliyor olsalar dahi neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreci, kentlerin üretim üzerinden finansmanını güçlendirmektedir. Hal böyle olunca üretim mekanı olmaktan çıkarak ve tüketime/finansla endeksli olarak “başta batı kentleri olmak üzere çoğu kent gelinen noktada paranın piyasaya çıktığı alanlar haline gelmiştir” (Castells, 2008). Dolayısıyla kentler ve kentsel mekan tüketim örgütlenmesi üzerinden finanse edilirken, üniversite şehri olarak Aydın kenti, özel sermayeye mekanı üniversite öğrencileri üzerinden tüketim odaklı olarak örgütlenme “fırsatı” yaratmıştır. Bu bağlamda üretim biçimi;

“endüstri üretimi ile birlikte endüstriyel çağı üreticiler toplumu olarak inşa ederken, 1980 sonrası küreselleşme süreci ile birlikte aynı derin ve temel anlamda günümüz toplumunu da bir tüketiciler toplumu haline gelmiştir. Bu noktada tüketim, toplumsalın her katmanını ve bireylerin hayatının neredeyse her anını kapsamaktadır ve birey herhangi bir şeyi tüketmeden yapamaz hale getirilmiştir” (Baumann, 2019). Aydın özelinde de özel sermaye, üniversite şehirlerinde tüketimin öznesi konumunda olan öğrenciler için “boş zaman mekanları” (Lefebvre, 2016a), eğlence mekanları gibi öğrencilerin gündelik hayatlarında zamanlarını geçirecekleri birçok yer tasarlamış ve üretmiştir. Buna bağlı olarak öğrenciler tüketirken aynı zamanda pratikler üretmekte olup, “tüketimin genişletilmesi” (Harvey, 2016) bağlamında pratikler; öğrenci kimliğini ve yaşam tarzını tüketim üzerinden inşa eder hale gelmiştir. Dolayısıyla üretilen bir kültür olarak tüketim-mekan ilişkisi üzerinden kültürel alan kurumsallaşmıştır ve öğrencilerin gündelik hayatına yerleşmiştir.

Diğer yandan neo-liberal kentsellik, açık bir biçimde öğrencilerin ihtiyaçları bağlamında öğrencilik süreçlerindeki harcamalarını, öğrencilik üzerinden örgütlenen yeni mekansal yapılanma aracılığıyla soğurmaktadır. Dolayısıyla neo-liberal politikalar üzerinden okunabilecek olan devletin izlediği “her kente bir üniversite” (Erilli, 2018:1) politikası aracılığıyla “kent ekonomisine katkı” (Atik, 1999; Erilli, 2018; Erkekoğlu, 2000; Görkemli, 2009; Öztürk vd. 2011) stratejisi sonucunda oluşan neo-liberal kentselliğin, bulgularda da görüldüğü gibi yoksulluktan beslendiği açıktır. Bu bağlamda bu çalışma, 1955 sonrası Türkiye’de üniversitelerin kent ekonomisine katkılarını araştıran çalışmaların aksine (Atik,1999; Aydemir, 1994; Arslan, 2014; Erkekoğlu, 2000; Görkemli, 2009; Karataş, 2002; Öztürk vd. 2009; Ünal, 2012) “kentsel gelişme” hedeflenirken öğrenciler açısından ortaya çıkan zorlayıcı koşulları, sorunları/gerçekliği, öğrenciler üzerinden yaratılan mekan ekonomisi ile yaratılan sermaye birikimi süreçlerini ve 1980 sonrası finansallaşma sürecine bağlı olarak sermayenin yarattığı koşullar ile birlikte finansallaştırılan öğrenciliği göz ardı etmemiştir.

Açıktır ki sermayenin, kentsel mekanı tüketim ve öğrenciler üzerinden örgütlemesi kentleri gücün, iktidarın, toplumsal ve ekonomik sistemlerin yansıtıldığı mekanlar olarak ortaya çıkarmaktadır. Çünkü “mekan, hem üretim ilişkilerinin yansıtıldığı ‘fiziksel’, ‘düşünsel’ ve gündelik hayatın mekanı olarak tanımlanan ‘sosyal’ mekan olarak tümleşik biçimdedir hem de toplumsal değer ve anlamlara dayalı ve aynı zamanda mekansal algı ve uygulamaları belirleyen bir toplumsal üründür” (Lefebvre, 2016b). Dolayısıyla “sosyal

mekan, doğrudan deneyimlenen mekandır ve mekanla ilgili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanır. Sosyal boyut belirli bir toplumun mekanını örten, kaplayan pratiklerdir ve günlük yaşam pratikleri içinde ifade bulurlar. Gündelik gerçeklik, daha geniş kentsel gerçeklik, bireyin gündelik yaşamı ile iş, özel hayat ve boş zaman için ayrılmış mekanlar birbirine sosyal mekanda bağlanır (Lefebvre, 2016a). Bu anlamda kentler gücün, iktidarın, toplumsal ve ekonomik sistemlerin yansıtıldığı mekandır. Hal böyle olunca Castells'e göre evler, okullar, ulaşım hizmetleri ve boş zaman faaliyetleri insanların –Aydın özelinde öğrencilerin– günümüz sanayisinin ürünlerini tüketme yollarıdır (Castells, 2017). Bulgularda da görüldüğü üzere mekansal pratikler ve tüketim alışkanlıkları, öğrencilerin gündelik hayatına yerleşmektedir. Açıktır ki aslında tüm işleyiş yeni yurtları ile, yeni konutları ile, yeni alışveriş alanları ve eğlence mekanları ile “öğrencilerin mekanı”nı ortaya çıkarmaktadır ki bunun en tipik örneği belki de son beş yıla damgasını vurur nitelikte olan eğlence mekanlarının yoğunlaştığı Sevgi Yolu ve 1+1 konutların, yurtların ve apart dairelerin yoğunlaştığı Orta Mahalledir.

Diğer yandan devletin sosyal alandan çekilmesine bağlı olarak temel hak durumundaki hizmetlerin, ortak-tüketim araçlarının özel sermayeye devredilmesi sosyal devletin inşa ettiği kolektif alanlardan özel alanlara doğru kaymayı beraberinde getirirken; öğrencileri barınabilmek ve yaşamlarını sürdürebilmek adına farklı stratejilere başvurmak zorunda bırakmaktadır. Açıktır ki öğrenciler KYK kredileri ve bankalar aracılığıyla bu noktada “borç alma ve finansal araçların sahipliği ile giderek daha fazla finansal sisteme dahil olmaktadır” (Lapavitsas, 2009). Hal böyle olunca borçlandırma mekanizmaları olan krediler ve kredi kartları ile tüketecek gücü olmasa dahi tüketebilecek hale getirilmişlerdir. Dolayısıyla oluşan neo-liberal kentsellik beraberinde öğrenim hayatlarında kredi mekanizmalarına başvuran, borçlanan, part-time ve günübirlik olarak çalışan, eğitime odaklanabilmek adına yaşam mücadelesi veren öğrencileri ortaya çıkarmıştır. Paranoyak öğrencinin ve part-time öğrencinin ortaya çıkmasında, özel sermaye ve finans sektörü aracılığıyla öğrenciler üzerinden yaratılan tüketim döngüsü ve öğrencilerin barınma süreçlerinin dönüşen ekonomi politikaları ile birlikte değişime uğraması belirleyici faktör olmakla birlikte diğer yandan bulgulardan da görüldüğü üzere bu durum öğrencilerin öğrenim hayatlarını da etkilemektedir. Daha geniş bir ifadeyle; bir neo-liberal politika olarak kentlerin üniversiteler ve üniversite öğrencileri aracılığıyla finanse edilmesi; paranoyak öğrenciyi ve part-time öğrenciyi ortaya çıkarmıştır.

Son tahlilde, neo-liberal ideoloji “kentsel gelişmeyi” sağlamanın tek yolunu; özel sermaye yatırımları ve tüketim olarak sunmaktadır. Bu durum, ulus-üstü kurumlar aracılığıyla küreselleşen piyasalardaki üretim örgütlenmesi içerisinde yer alamayan ülkelere dayatılmaktadır ve neo-liberal politikalara uyum beraberinde eğitim, sağlık, konut gibi temel hak durumundaki hizmetler üzerinden toplumsal alanda sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü günümüz küreselleşme süreci ve neo-liberal dinamiklerinde, “devlet müdahalesi, daima özel sermayeyle eklemlenmiş bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda bir sektörde açık bırakılırken ve sektör bu nedenle kârlı hale gelirken, sektör daha sonra özel sermayeye devredilmektedir veya aralarındaki bağlantının sürekliliği sağlanırken işlevsel ve ekonomik ‘boşluk’lar kapatılmaktadır. Diğer bir deyişle özel sermayenin bunları devralması olanaklı hale getirilmektedir” (Castells, 2017:40). Dolayısıyla halk sınıflarının sosyal devlet ile birlikte kazanılmış olan hakları da ellerinden alınmaktadır. Bu anlamda çalışma, özel sermayenin devraldığı temel haklar bağlamında ortaya çıkan toplumsal sorunlardan biri olan ve üniversite şehri bağlamında Aydın özelinde öğrencilerin eğitim süreçlerindeki barınma sorununa ve neo-liberal kentsellik, finansal küreselleşme ve mekanın dönüşümüne odaklanarak; öğrencilerin sosyal gerçekliğini ortaya çıkarmıştır.

7. KAYNAKLAR

- Adorno, T. (2007), *Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi* (Çev: Gen, E., Ülner, N., Tüzel, M.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksaraylı, M., Tuncay, Ö. (2009), *Kısa Vadeli Sermaye Girişi Modellemesi: Türkiye Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, 105-122.
- Aktan, C., Şen, H. (1999) *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*, Ankara: TOSYÖV Yayınları.
- Allinson, J. (2006), *Over-Educated, Over-Exuberant and Over Here? The Impact of Students on Cities*. Planning, Practice and Research, Cilt:21, Sayı:1, 79-94.
- Arrighi, G. (1994), *The Long Twentieth Century: Money, Power, And The Origins Of Our Times*, Londra: Verso Books.
- Aslan, N. (2006), Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme, Küçükahmetoğlu, O., Çeştepe H., Tüylüoğlu, O. (Editörler) *Ekonomik Entegrasyon: Küresel ve Bölgesel Yaklaşım* içinde, 1. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Atik, H. (1999), *Üniversitelerin Yerel Ekonomiye Katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi Üzerine Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:15, 99-111.
- Başkaya, F. (1997), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: İmge Yayınları.
- Baudrillard, J. (2009), *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, (Çev: Adanır, O., Bilgin, A.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Eserin Orjinali 1972'de Yayımlandı.)
- Baudrillard, J. (2010), *Nesneler Sistemi*, (Çev: Adanır, O., Karamollaoğlu, A.), 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2013), *Tüketim Toplumu*, (Çev: Deliceçaylı, H., Keskin, F.), 6.Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 1970'de Yayımlandı.)
- Baumann, Z. (2019), *Borçlu Zamanlarda Yaşamak*, (Çev: Pilgir, A. E.), 1. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraktar, E. (2006), *Gecekondu ve Kentsel Yenileme*, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları
- Becker, H. S. (2015), *Mesleğin İncelikleri*, (Çev: Ünsaldı, L., Öztürk, B., Mescioğlu, H. E., Geniş, Ş., Metin, G.), 2. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Benjamin, W. (2001), *Pasajlar*, (Çev: Cemal, A.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin Orjinali 1982'de Yayımlandı.)
- Berger, P., Luckmann, T. (2006), *La Construction Sociale de la Réalité*, Paris: Armand Colin.

- Bocock, R. (2005), *Tüketim*, (Çev: Kutluk, İ.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Boratav, K. (2009), *Uluslararası Kriz Üzerine Birkaç Gözlem*, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt:7, Sayı:27, 9-15.
- Bourdieu, P. (1979), *La Distinction: Critique Sociale du Jugement*, Paris: Éditions de Minuit.
- Bourdieu, P. (2016), *Seçilmiş Metinler*, (Çev: Ünsaldı, L.), 3. Baskı, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P., Passeron, J. C. (1970), *La Reproduction Les Fonctions du Système D'enseignement*, Paris: Éditions de Minuit.
- Bukharin, N. I. (1996), *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*, (Çev: Akalın, U. Ç., Akalın, G.), İstanbul: Spartaküs Yayınları.
- Byrne, J. P., Fiess, N. (2011), *International Capital Flows to Emerging and Developing Countries: National and Global Determinants*, University of Glasgow, Scottish Institute for Research in Economics, Working Papers 1.
- Castells, M. (2008), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür I. Cilt Ağ Toplumunun Yükselişi* (Çev. Kılıç E.), 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin Orjinali 1996'da Yayınlandı.)
- Castells, M. (2017), *Kent, Sınıf, İktidar*, (Çev: Türkün, A.), 2. Baskı, Ankara: Phoenix Kitabevi. (Eserin Orjinali 1978'de Yayınlandı.)
- Chatterton, P. (1999), *University Students and City Centres - The Formation of Exclusive Geographies The Case of Bristol, UK*. Geoforum, Cilt:30, Sayı:2, 117–133.
- Chatterton, P. (2010), *The Student City: An Ongoing Story of Neoliberalism, Gentrification, and Commodification*. Environment and Planning A, Sayı:42, 509–514.
- Çetiner, Ö., Erdal, Ö. (2009), *1980 Sonrası Türkiye'de Finansallaşma ve Tüketim: Fordizm'in Tutarlı Bir Alternatifi mi?* 17-19 Haziran Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, Eskişehir.
- Çetintahra, G. E. (2011), *Kent İmajı Yaratma Sürecinde Kentsel Tasarım ve Planlamanın Sorgulanması*, İdeal Kent Dergisi, Sayı:3 158-171.
- Çımrın, F. K. (2009), *Küreselleşme, Neo-liberalizm ve Refah Devleti İlişkisi Üzerine* Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 23/Güz, 195-203.
- Çoban, A. (2002), *Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar*, Praksis Dergisi, Sayı:7/Yaz, 117-164.
- Debord, G. (2018), *Gösteri Toplumu*, (Çev: Ekmekçi, A., Taşkent, O.), 8. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dikkaya, M., Deniz, F. (2006), *Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, 163-181.

- Dikmen, M. K. (2004), *Neo-liberal Politikalar ve Eğitim. Liberal Reformlar ve Devlet*, Demirci, A. G. (Editör), Ankara: Kamu İşletmeciliği Geliştirme Merkezi
- Ener, M., Demircan E. (2006), *Küreselleşme Sürecinde Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye*, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 198-218.
- Engels, F. (2013), *Konut Sorunu*, (Çev: Genç, T.), Ankara: Alter Yayıncılık.
- Epstein, G. A. (2005), Introduction, Epstein, G. A. (Editör), *Financialization and the World Economy* içinde, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Erbay, Y. (1998), *Küreselleşen Dünyada Türkiye*, Türk İdare Dergisi, Sayı: 421, 1998, 297-308.
- Ergur, A. (2008), *Sanayi ve Sanayi-Sonrası Sektör Çalışanlarında Kimlik Stratejisi Olarak Tüketicinin Sınıf Ölçülerini Görünmezleştirici Etkisi*, Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı:112, 7-30.
- Erilli, N. A. (2018), *Üniversite Öğrencilerinin Buldukları İl Ekonomisine Katkıları: Cumhuriyet Üniversitesi Örneği*, Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 79-96.
- Erkekoğlu, H. (2000), *Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği*, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:16, 203-210.
- Featherstone, M. (2013), *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, (Çev: Küçük, M.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 1991'de Yayımlandı.)
- Ferguson, H. (1992), *Watching the World Go Round: Atrium Culture and the Psychology of Shopping*, Shields, R. (Editör.), *Lifestyle Shopping: The Subject of Consumption* içinde, Londra, New York:Routledge.
- Fernandez, R., Aalbers, M. B. (2016), *Financialization And Housing: Between Globalization And Varieties Of Capitalism*, Competition & Change, Cilt:20, Sayı:2 71-88.
- Fischer, S. (2003), *Globalization and Its Challenges*, The American Economic Review, Vol. 93, No. 2, 1-30.
- Foster, J. B. (2007), *Emperyalizmin Yeniden Keşfi*, (Çev: Çıdamlı Ç.) , 1. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foster, J. B. (2010), *Tekelci Finans Sermayesi*, (Çev: Baysal, B.), 1. Baskı, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gans, J. H. (2005), *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Geniş, Ş. (2007), *Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışma* Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, Yıl:5, Sayı:17-18, 69-84.

- Geniş, Ş. (2016), Küresel ve Yerel Arasında Kentler: Stratejiler, Fırsatlar ve Sorunlar, Geniş, Ş., Osmanoğlu, E. (Editörler), *II. Uluslar arası Kent Araştırmaları Kongresi Küresel ve Yerel Arasında Kentler 11-13 Mayıs 2016 İstanbul Bildiriler Kitabı* içinde, Ankara: İdeal Kent Yayınları.
- Giddens, A. (1994), *Modernliğin Sonuçları*. (Çev. Birkan T.). 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 1990'da yayımlandı.)
- Giddens, A. (2012a) Küreselleşme, Tatlıcan Ü. ve Demiriz G. (Editörler), *Sosyolojide Temel Fikirler İçinde* 418-425 5. Baskı. Ankara: Sentez Yayıncılık
- Giddens, A. (2012b), *Sosyoloji* (Çev: Özel, H. vd.), 1. Baskı. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2013), *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*, (Çev: Tatlıcan, Ü., Balkız, B.), 2. Baskı, Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Gospel, H., Pendleton, A. (2014), *Financialization, New Investment Funds, and Labour: An International Comparison*, Gospel H., Pendleton A., Vitols, S. (Editörler), Oxford: Oxford University Press.
- Gotham, K. F. (2009), *Creating Liquidity Out of Spatial Fixity: The Secondary Circuit of Capital And The Subprime Mortgage Crisis*, International Journal Of Urban And Regional Research, Sayı:33/2, 355-371.
- Görkemli, H. N. (2009), *Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, 169- 186.
- Gramsci, A. (1971), *Selection From the Prison Notebooks*, London: Lawrence & Wishart Publishing.
- Güzelsarı, S. (2008), *Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü: Türkiye'de Mali İdarede Yeniden Yapılanma*, 1. Baskı, İstanbul: Sav Yayınları.
- Güzey, Ö. (2012), *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları*, İdeal Kent Dergisi, Sayı:7, 64-83.
- Hardt, M., Negri, A. (2001), *İmparatorluk*, (Çev: Yılmaz A.), 1. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 2000'de Yayımlandı.)
- Hardt, M., Negri, A. (2012), *Duyuru*, (Çev: Yılmaz, A.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, D. (1985), *The Urbanization of Capital*, Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1997), *Postmodernliğin Durumu*, (Çev: Savran, S.), 1. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin Orjinali 1989'da Yayımlandı.)
- Harvey, D. (2012), *Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri*, (Çev: Savran, S.), 1. Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık. (Eserin Orjinali 2010'da Yayımlanmıştır.)

- Harvey, D. (2015a), *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*, (Çev: Soğancılar, E.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015b), *Sermayenin Mekânları*, (Çev: Kıcırcı, B., Koç, D., Tanrıyar, K., Yüksel, S.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016), *Sosyal Adalet ve Şehir*, (Çev: Moralı, M.), 5. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin Orjinali 1973'te Yayımlandı.)
- He, S. (2015). *Consuming Urban Living in "Villages in The City": Studentification in Guangzhou, China*. *Urban Studies*, Cilt:52, Sayı:15, 1–25.
- Hein, E., Truger, A. (2013), *Fiscal Policy and Rebalancing in the Euro Area: A Critique of the German Debt Brake from a Post-Keynesian Perspective*, Levy Economics Institute, Working Paper No. 776
- Held, D., McGrev, A., Goldblatt, D. ve Perraton, J. (2010). Küreselleşme, Anthony Giddens (Editör), *Sosyoloji – Başlangıç Okumaları* İçinde 71-75. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları
- Hilferding, R. (2000), *Finans Kapital*, (Çev: Öner, Y.), 1. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları. (Eserin Orjinali 1912'de Yayımlandı.)
- Hobsbawm, E. J. (2013), *Sanayi ve İmparatorluk*, (Çev: Ersoy, A.) 5. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin Orjinali 1968'de Yayımlandı.)
- Holdsworth, C. (2008). *Between Two Worlds: Local Students in Higher Education and "Scouse"/Student Identities*. *Population, Space and Place*, 15/225–237.
- Horkheimer, M. (2002), *Akıl Tutulması*, (Çev: Koçak, O.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hubbard, P. (2009), *Geographies of Studentification and Purpose-Built Student Accommodation: Leading Separate Lives?* *Environment and Planning A*, Cilt:41, Sayı:8, 1903–1923.
- İlhan, S. (2013), *Akışkan Toplumda Kimlik İnşası: Geçişken, Eklektik, Ben Odaklı Kimlikler*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, 233-246.
- İnel, A. (1990), *Topluma Karşı İktisadi İnsan*, Birikim Dergisi, Sayı: 10-12, 21-31.
- Jessop, B. (1997), *A Neo-Gramscian Approach to the Regulation of Urban Regimes: Accumulation Strategies, Hegemonic Projects and Governance*, Lauria, M. (Editör) *Reconstructing Urban Regime Theory: Regulating Urban Politics in a Global Economy* içinde. London: Sage Publications.
- Karagül, M. (2012), *Dünya Ekonomisi: Tehdit ve Fırsatlarıyla*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaman, Z. T. (1995), *Küreselleşmede Yönetimin Etkisi*, Türk İdari Dergisi, Sayı:409, 43-53.

- Kaya, Z., Tokucu, E., Oktar, S. (2013), *Finansal Küreselleşme Sürecinde Merkez Bankacılığı ve Para Politikaları*, 2. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayasü, S., Uzun, N., Işık, O. (2009), *Gecekondu, Dönüşüm, Kent*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- Kazgan, G. (2009), *Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, 6. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kellner, D. (2001), *Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası*, (Çev: Seçkin, G.), Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı:15, 195-226.
- Kepenek, Y. (2012), *Türkiye Ekonomisi*, 25. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keyder, Ç. (1993), *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kıvılcım, F. (2013), *Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 219-230.
- Kızılay, E. Ş. (2016), *Mekânın Dönüştürülmesi ve Mücadele Stratejileri: Kuruluşundan Günümüze Derbent Mahallesi Örneği, Sarıyer*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara-2016.
- Kiper, P. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler Yitirilen Değerler*, Mengi, A. (Editör), *Kent ve Politika* içinde, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kocabaş, A. (2006), *Kentsel Dönüşüm, Yenileş(tir)me: İngiltere deneyimi ve Türkiye'deki Beklentiler*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Koray, M. (2011), *Kapitalizm Küreselleşirken: Dünya Ahvali*. Devecioğlu A. (Editör). 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Krugman, P. (2017), *Uluslararası İktisat: Teori ve Politika*, (Çev: Özsoy, O.), 10. Baskıdan Çeviri, Ankara: Palme Yayınevi.
- Kuhn, T. S. (2018), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, (Çev: Kuyaş, N.), 10. Baskı, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2006), *Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak*, Planlama (2): 7-11
- Kuyucu, T., Ünsal, Ö. (2011), *Neoliberal Kent Rejimiyle Mücadele: Başbüyük ve Tarlabası'nda Kentsel Dönüşüm ve Direniş*, Göktürk D., Soysal L., Türel, İ. (Editörler), *İstanbul Nereye?* içinde, İstanbul: Metis Yayınları.
- Laborit, H. (1990), *İnsan ve Kent*, (Çev: Onaran, B.), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Lapavitsas, C. (2009), *Financialised Capitalism: Crisis and Financial Expropriation*, Research on Money and Finance Discussion Papers, Sayı:1

- Lasch, C. (2006), *Narsisizm Kültürü*, (Çev: Öztürk, S., Yolsal, Ü. H.), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Lazzarato, M. (2015), *Borçlandırılmış İnsanın İmali*, 2. Baskı, İstanbul: Açılım Kitap
- Lefebvre, H. (1979), Space: Social Product and Use Value, Freiberg, J. B. (Editör) *Critical Sociology: European Perspective* içinde, London: Irvington Publishers.
- Lefebvre, H. (2016a), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, (Çev: Gürbüz, I.), 4. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin Orjinali 1971'de Yayımlandı.)
- Lefebvre, H. (2016b), *Mekânın Üretimi*, (Çev: Ergüden, I.), 4. Baskı, Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017), *Kentsel Devrim*, (Çev: Sezer, S.), 5. Baskı, Sel Yayıncılık.
- Lenin, V. I. (2009), *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Çev: Süreya, C.) 12. Baskı, Ankara: Sol Yayınları. (Eserin Orjinali 1917'de Yayımlandı.)
- Logan, J., Molotch, H. (1987), *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*, Berkeley: University of California Press.
- Lynch, K. (2010), *Kent İmgesi* (Çev: Başaran, İ.), 1. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Eserin Orjinali 1960'da Yayımlandı.)
- Manning, S. (1999), *Introduction*, Journal of World Systems Research, volume:5, Issue:2, 137-141.
- Marx, K. (1979), *Ekonomik Politğin Eleştirisine Katkı*, (Çev: Belli, S.), 4. Baskı, Ankara: Sol Yayınları. (Eserin Orjinali 1859'da Yayımlandı.)
- Marx, K. (2000), *1844 El Yazmaları*, (Çev: Belge, M.), 1. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları. (Eserin Orjinali 1932'de Yayımlandı.)
- Marx, K. (2015), *Kapital: Ekonomi Politğin Eleştirisi 1. Cilt* (Çev: Selik, M., Satlıgan, N.), 5. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin Orjinali 1867'de Yayımlandı.)
- McNally, D. (2011), *Global Stump: The Economics and Politics of Crisis and Resistance*, Oakland: PM Press.
- Mehrez, G., Kaufmann D. (1999), *Transparency, Liberalization and Financial Crises*, World Bank Policy Research Working Paper, No:2286, 32s.
- Mishra, R. (1999), *Globalization and The Welfare State*, Edward Elgar Publishing, Cambridge.
- Milberg, W. (2008), *Shifting Sources And Uses of Profits: Sustaining US Financialization With Global Value Chains*, Economy and Society, Cilt: 37, Sayı: 3, 420-451.
- Miles, S., Paddison, R. (1998), *Urban Consumption: An Historiographical Note*, Urban Studies, Cilt:35, Sayı: 5-6, 815-823.
- Miles, S., Paddison, R. (1998), *Urban Consumption: An Historiographical Note*, Urban Studies, Cilt:35 Sayı:5-6, 815-823.

- Minsky, P. H. (1982), *The Financial Instability Hypothesis: Capitalist Processes and the Behavior of the Economy*, Kindleberger, C. P., Laffargue, J. (Editörler), *Financial Crises: Theory, History and Policy* içinde, Cambridge: Cambridge University Press.
- Moran, J. (1998), *The Dynamics of Class Politics and National Economies in Globalisation: The Marginalisation of the Unacceptable*. Capital and Class Dergisi, Sayı:66, 53-83.
- Munro, M., Livingston, M. (2012), *Student Impacts on Urban Neighbourhoods: Policy Approaches, Discourses and Dilemmas*. Urban Studies, Cilt: 49, Sayı:8, 1679-1694
- Navarro, V. (2007), *Neoliberalism as a Class Ideology; Or, The Political Causes of The Growth of Inequalities*, International Journey of Health Services, Volume:37, Issue:1, 47-62.
- Nayyar, D. (2006), *Globalisation, History and Development: A Tale of Two Centuries*. Cambridge Journal of Economics Dergisi, 30(1), 137-159.
- Neumann, R. M., Penl, R., Tanku, A. (2009), *Volatility of Capital Flows and Financial Liberalization: Do Specific Flows Respond Differently*, International Review of Economics and Finance 18, 488-501.
- Orhangazi, Ö. (2005), Neo-liberalizm, Başkaya F. (Editör) *Kavram Sözlüğü: Söylem ve Gerçek* içinde, 1. Baskı, Ankara: Özgür Üniversite Yayınları
- Owyang, J. (2013), *The Collaborative Economy: A Market Definition Report*, Altimeter Group, USA.
- Ömür, Y. E. (2017), *Eğitimde Neoliberal Yerelleşme ve Eleştirisi* Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1,10-25.
- Öngen, T. (1994), *Tekelci Kapitalizm ve Sınıf Yapısı*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:49, Sayı:3, 303-349.
- Özar, S. (2007), *Neoliberalizm ve Yoksulluk*, Amargi Dergisi, Sayı:6/Güz, 40-43.
- Özdemir, D. (2010), *Kentsel Dönüşüm Olgusunun Süreç İçinde Değişen Anlamları*, Özdemir, D. (Editör), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Özdemir, S. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özden, P. (2010), *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Mevzuatına Eleştirel bir Bakış*, Özdemir, D. (Editör), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Öztürk S., Torun, İ., Sayın S. (2009), *Üniversitenin Sosyo-Ekonomik Gelişmeye Etkisi: Kafkas Üniversitesi Örneği*, İktisat Dergisi, Sayı:491, 71-84.
- Papadatos, D. (2009), *Central Banking in Contemporary Capitalism: Inflation Targeting and Financial Crises*, School of Oriental and African Studies, Department of Economics, Discussion Paper no 5.

- Pérouse, J. (2016), *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perrons, D. (2004), *Globalization and Social Change: People and Places in a Dived World*, British Library Cataloguing and Publication.
- Pierson, C. (1998), *Contemporary Challenges to Welfare State Development*, Political Studies, Sayı:47, 777-794.
- Prawda, J. (1993), *Educational Decentralization in Latin America: Lessons Learned*. International Journal of Educational Development, Cilt:13, Sayı:3, 253-264.
- Read, J. (2012), *Homo Economicus'un Bir Soykütüğü: Neoliberalizm ve Öznelliğin Üretimi* (Çev: Öztürk, Ş.), Cogito Dergisi, Sayı:70-71, 82-96. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ribowski, G. (2002), *Globalisation and Education*, A paper prepared for the House of Lords Select Committee on Economic Affairs, Inquiry into the Global Economy, 22 January 2002. Metin, Leeds Üniversitesi internet arşivinde eğitim bölümü dökümanları içinde.
- Ricardo, D. (2008), *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* (Çev: Zeren, B.), İstanbul: İş Bankası Yayınları. (Eserin Orjinali 1817'de Yayımlandı.)
- Ritzer, G. (2016), *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek*, (Çev: Payzın, F.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 1999'da Yayımlandı.)
- Roberts, P. (2000), The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration, Roberts, P., Sykes, H. (Editörler), *Urban Regeneration: A Handbook* içinde, New Delhi: Sage Publications,
- Rosier, B. (1994), *İktisadi Kriz Kuramları*, (Çev: Yentürk, N.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rugg, J., Rhodes, D., Jones, A. (2002), *Studying a Niche Market: UK Students and The Private Rented Sector*, Housing Studies, Cilt:17, Sayı:2, 289-303.
- Sağır, A., İnci, Ü. H. (2013), *Karabük'te Üniversite Algısı: Karabük Üniversitesi Örneği* İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 49-81.
- Sayılan, F. (2006), *Küresel Aktörler (DB ve GATS) ve Eğitimde Neo-liberal Dönüşüm*, TMMOB Yayınları Genel Merkez.
- Sennet, R. (2011), *Yeni Kapitalizmin Kültürü*, (Çev: Şenocak, A.), 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orjinali 1999'da Yayımlandı.)
- Shutt, H. (2004), *Kapitalizmle Derdim Var!*, (Çev: Sungur, N., Çakmak, A.) 1. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi. (Eserin Orjinali 2003'te Yayımlandı.)
- Smith D. P. (2005a), *Patterns and Processes of 'Studentification' in Leeds*. The Regional Review 11, 14-16.
- Smith, A. (2006), *Milletlerin Zenginliği* (Çev: Derin, H.), İstanbul: İş Bankası Yayınları. (Eserin Orjinali 1776'da Yayımlandı.)

- Smith, D. P. (2005b), "Studentification": the gentrification factory? Atkin, R., Bridge, G. (Editörler), *Gentrification in a Global Context: The New Urban Colonialism*. içinde, Routledge.
- Soydan, A. (2013), *Finansallaşma Çağında Ekonomik Gelişme: Gelişme Politikalarının Sonu Mu*, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi Cilt: 35, Sayı: 2, 153-174.
- Stiglitz, J.E. (2018), *Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev. Taşcıoğlu A., Vural D.), 1. Baskı, Alfa Yayıncılık. (Eserin Orjinali 2002'de Yayımlandı.)
- Stoker, G., Mossberger, K. (2001), *The Evolution of Urban Regime Theory: The Challenge of Conceptualization*, Urban Affairs Review, Cilt: 36, Sayı:6, 810-835.
- Sweezy, P. (1997), *More (or Less) on Globalization*, Monthly Review, Cilt:49, Sayı:4 s.2
- Şengül, H. T. (2001), *Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı*, Praksis Dergisi, Sayı: 2, 9-31.
- Şenkal, A. (2008), *Endüstri İlişkilerinde Yeni Paradigmalar: Mobilizasyon, Kolektivizm ve Esneklik Tartışmaları*, Çalışma ve Toplum Dergisi, Cilt:1, Sayı:17, 119- 145.
- Şimşek, A. (2005), *Yeni Orta Sınıf*, İstanbul: L&M Yayıncılık.
- Tekin, N. (2014), *Tüketim Temelli Hayat Tarzları ve Gösteri Mekânı Olarak Kentler*, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Özel Sayı:2, 68-84.
- Theodore, N., Peck, J., Brenner, N. (2012), *Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği* (Çev, Geniş, Ş.), İdealkent Dergisi, Sayı:7, 21-37.
- Tuncer, T., İslam, T. (2017), *Yeni Bir Soylulaştırma Formu Olarak Öğrencileştirme (Studentification): Bosna-Hersek Mahallesi'nde (Konya) Değişen Mahalle İçerisindeki Dinamikler*, Planlama Cilt:27, Sayı:3, 303-313.
- Turan, M. (2009), *Türkiye'de Kentsel Rant: Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete*, Tan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Turan, Z. (2011), *Finansal Piyasalar ve Küreselleşme*, Mevzuat Dergisi ISSN:1306-0767, Sayı:162.
- Turkan, I. (2014) *Alış-Veriş-Tüketim Mabetleri: Sosyoekonomik Açısından Mekân Tüketiminde Türkiye Örneği*, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Özel Sayı:2, 85-104.
- Turok, I. (2010), *Dönüşümün Mücadelesi: Yoksul Mahalleleri Kent Bölgesindeki Büyümenin Parçası Haline Getirmek*, Özdemir, D. (Editör), *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama* içinde, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türkün, A. (2012), *İstanbul'da Kentsel Dönüşüm: Mekânı Değişen Yoksulluk*, 7. *Türkiye Şehircilik Kongresi Bildiri Kitabı* içinde, Ankara: TMMOB Yayınları.
- Uludağ, Z., Aycı, H. (2016), *Modernin Güçlü Sahnesi Erken Cumhuriyet Dönemi Ankara'sında Kolektif Belleğin İnşası ve Toplumsal Unutma Süreci*, İdeal Kent Dergisi, Cilt:7, Sayı:20, 746-773.

- Ulugay, O. (2001), *Küreselleşme Korkusu*. 2. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uslu, K., Gündoğdu, A. (2011), *Küresel Finansallaşmanın Türkiye'deki Bankaların Finansal Faaliyetlerine ve Bireyler Üzerine Etkileri*, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:31, Sayı:2, 145-164.
- Üçoğlu, M. (2015), *Neoliberalizm Kent Alanlarında Neden Yoksulluğa İhtiyaç Duymaktadır?*, İdeal Kent, Sayı 16, 34-49.
- Ünal, B. (2012), *Kentleşme Sürecinde Üniversitenin Rolü: Amasya İli Örneği*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Amasya.
- Wallerstein, I. (1998), *Liberalizmden Sonra*, (Çev. Öz, E.), 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin Orjinali 1995'te yayımlandı.)
- Wallerstein, I. (2000), *Bildigimiz Dünyanın Sonu*, (Çev. Birkan, T.). 1. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin Orjinali 1999'da yayımlandı.)
- Yalçınan, M. C., Çavuşoğlu, E., Yücel, H., Yücel, S. D., Akı, M., Özcan, N., Temiz, Ö. (2014), *Sarıyer Gecekondu Mahalleleri Örneğinde Kentsel Dönüşüm Süreçleri ve Bu Süreçlerin Sosyo-Ekonomik ve Fiziki Etkileri*, Proje No: 110K404
- Yaraman, A. (2003), *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yeldan, E. (2003), Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme, Köse A. H., Şenses, F., Yeldan, E. (Editörler) *İktisat Üzerine Yazılar I; Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar* içinde, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, G. (2010), *Para-Meta-Para-Finans Bulmacasında 2008 Krizini Anlamak*, Praksis Dergisi, Sayı: 22, 109-129.
- Yolcu, H. (2010), *Neo-liberalizm ve Eğitim Politikası*, Bilim ve Gerçek Dergisi, Sayı:71, 45-51.
- Zukin, S. (1998), *Urban Lifestyles: Diversity and Standardisation in Spaces of Consumption* Urban Studies, Vol: 35 No: 5-6.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Can ÖZTÜRK

Doğum Yeri ve Tarihi : Konak / 22.10.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Fen-Edebiyat Fakültesi / Sosyoloji

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Sosyoloji ABD / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 76,250)

İş Deneyimi

İletişim

e-posta Adresi : canvecan4@gmail.com

Tarih : 13.12.2019